הלכה · משנה תורה · מפרשים · כסף משנה · ספר מדע

כסף משנה על משנה תורה, הלכות עבודה זרה וחוקות הגויים

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כסף משנה על משנה תורה, הלכות עבודה זרה וחוקות הגויים

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסף-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-עבודה-זרה-וחוקות-הגויים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה ג 6
פרק ב 6
הלכה ב 6
הלכה ג 7
הלכה ד 7
הלכה ה 7
הלכה ו 8
הלכה ז 8
הלכה ח 9
הלכה ט 9
הלכה י 10
פרק ג 12
הלכה א 12
הלכה ב 12
הלכה ג 12
הלכה ד 13
הלכה ה 16
הלכה ו 16
הלכה ז 18
הלכה ט 18
הלכה יא 18
פרק ד 20
הלכה א 20
הלכה ב 20
הלכה ג 21
הלכה ד 21
הלכה ה 23
הלכה ו 23
הלכה ז 24
הלכה ח 25
הלכה ט 25
הלכה י 25
הלכה יא 25
הלכה יב 26
הלכה יג 26
הלכה יד 28
הלכה טו 28
הלכה טז 28
פרק ה 28
הלכה א 28
הלכה ב 29
הלכה ד 29
הלכה ה 30
הלכה ו 30
הלכה ז 30
הלכה ט 30
הלכה י 30
הלכה יא 31
פרק ו 32
הלכה א 32
הלכה ב 32
הלכה ג 32
הלכה ד 34
הלכה ה 35
הלכה ו 35
הלכה ט 36
פרק ז 37
הלכה ב 37
הלכה ג 37
הלכה ד 37
הלכה ה 38

הלכה ו 38
הלכה ז 39
הלכה ח 41
הלכה ט 42
הלכה י 42
הלכה יא 46
הלכה יב 47
הלכה יג 48
הלכה יד 48
הלכה טו 49
הלכה טז 49
הלכה יז 51
הלכה יח 51
הלכה יט 52
פרק ח 52
הלכה א 52
הלכה ב 55
הלכה ג 55
הלכה ד 56
הלכה ה 56
הלכה ו 57
הלכה ז 57
הלכה ח 57
הלכה ט 58
הלכה י 59
הלכה יא 59
הלכה יב 60
פרק ט 61
הלכה א 61
הלכה ב 62
הלכה ג 63
הלכה ה 63
הלכה ז 64
הלכה ח 65
הלכה ט 65
הלכה י 65
הלכה יא 66
הלכה יב 66
הלכה יג 66
הלכה יד 66
הלכה טו 66
הלכה טז 67
הלכה יז 67
הלכה יח 67
פרק י 68
הלכה א 68
הלכה ב 68
הלכה ג 68
הלכה ד 69
הלכה ה 70
הלכה ו 70
פרק יא 70
הלכה א 70
הלכה ב 71
הלכה ג 72
הלכה ד 72
הלכה ה 74
הלכה ו 75
הלכה ט 75
הלכה יא 75
הלכה יב 76
הלכה יג 77
הלכה יד 77
הלכה טו 77

פרק יב 78
הלכה א 78
הלכה ב 79
הלכה ג 79
הלכה ד 80
הלכה ה 80
הלכה ו 80
הלכה ז 80
הלכה ט 81
הלכה י 81
הלכה יא 82
הלכה יב 82
הלכה יג 82
הלכה יד 83
הלכה טו 83
הלכה טז 83

פרק א

הלכה ג

ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כתב הראב"ד א"א יש אגדה וכו' מנין עק"ב עכ"ל. ואגדה זו היא ספ"ג דנדרים [ל"ב.] והגהות כתבו בשם הרמ"ך שאפשר לקיים זה וזה דבן שלש שנים היה כשהתחיל לחשוב ולשוטט במחשבתו להכיר בוראו אבל כשהיה בן ארבעים השלים להכירו. ורבינו כתב העיקר שהוא גמר ההיכרא דהיינו כשהיה בן ארבעים. וצ"ל שהיה גורס ר' יוחנן ורבי חנינא דאמרי תרוייהו בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו ולא בן מ"ח כמו שהוא בספרים:

והיה מהלך וקורא וכו' עד שהגיע לארץ כנען. כתב הראב"ד ותמה אני וכו' עד שבא אברהם ושיבר צלמי אביו עכ"ל. מ"ש לפי שהיו מתחבאים מהם אינה טענה שהרי נמרוד וכל מלכותו בפרהסיא היו עובדים הצלמים ובני אדם היו מוכרים צלמים בחניות כמ"ש חז"ל שהיה תרח מוכר צלמים. ולענין התימה שתמה יש לומר דמעיקרא ליתא שאברהם היה בבבל ושם ועבר היו בארץ כנען ושם לא שיבר אברהם הצלמים אלא שהיה קורא ומכריז אמונת היחוד ושם ועבר היו מודיעים דרך ה' לתלמידיהם אבל לא נתעוררו לקרוא ולהכריז כמו אברהם ועל כן גדלה מעלתו ביותר:

פרק ב

הלכה ב

ואפילו להסתכל בדמות הצורה אסור. שבת פרק שואל (שבת דף קמ"ט) ת"ר כתב המהלך תחת הצורות ותחת הדיוקנות אסור לקרותו בשבת ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים ומפרש רבינו דהני דיוקנות של עבודת כוכבים הן, ואם תאמר הא אמרינן עלה מאי משמע אמר ר' חנן אל תפנו אל מדעתכם ואי כפירוש רבינו דהני דיוקנות של עבודת כוכבים מאי בעי מאי משמע הא פשטיה דקרא הכי משמע שלא יפנה ויביט אל האלילים. ונ"ל דמשמע ליה דאל תפנו היינו שלא יפנה ללכת בדרכיהם ולא לאסור להסתכל בצורה אתא ולהכי בעי מאי משמע ומהדר ליה דנדרוש ביה אל תפנו אל מדעתכם דהיינו בהסתכלם בצורת העבודת כוכבים:

הלכה ג

ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור לפנות אחריה וכו'. חגיגה (דף י"א) פ' אין דורשין כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. ויתר דבריו הם מבוארים:

כך אמרו חכמים אחרי לבבכם וכו'. בסוף פ"ק דברכות (דף י"ג).

ומ"ש שאין בו מלקות, על הכלל שבידינו לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו:

הלכה ד

מצות עבודת כוכבים כנגד כל המצות וכו'. בפרק שני דהוריות (דף ח') ובספרי פרשת שלח:

הלכה ה

ישראל שעבד עבודת כוכבים וכו'. פ"ק דחולין (דף ד') אסיקנא דמומר לעבודת כוכבים הוי מומר לכל התורה כולה. וישוב לשון רבינו כך הוא ישראל שעבד עבודת כוכבים הרי הוא כעובד כוכבים לכל דבריו כענין שנמצא שמומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה. והוצרך לכתוב זה אע"פ שמתחלת דבריו למדנו כן כדי לתפוס לשון האמור בגמרא מומר לעבודת כוכבים הרי הוא מומר לכל התורה כולה:

כתב הראב"ד ישראל כו' א"א אף על פי כן וכו' או ליטלו מעצמו, עכ"ל. ורבינו לא נזקק לכתוב חילוק זה מפני שאינו כתוב בגמרא:

וכן האפיקורסים מישראל. כלומר אע"פ שאינן עובדים כוכבים אינן כישראל לכל דבר.

ומ"ש ואין מקבלין אותם בתשובה. נלמד מדאמר אלישע אחר ששמע מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאלישע שיודע רבו ומתכוין למרוד בו. ואמרינן נמי בפ"ק דחולין דאין מקבלין קרבן ממומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא:

ומ"ש והאפיקורוסים הם התרים וכו'. מפני שכפי מה שכתב בהלכות תשובה אלו אינן נקראים אפיקורוסים לכך אמר והאפיקורוסים שאני מזכיר כאן אינם האפיקורוסים הנזכרים בהלכות תשובה שאותם כופרים באלהות והיינו מומר לעבודת כוכבים ואותם מקבלים אותם בתשובה כמו שנתבאר בהלכות תשובה סוף פ' שלישי אבל האפיקורוסים הנזכרים כאן הם התרים וכו':

כתב הרמ"ך תימה הוא זה דהא מפורש בגמרא בהדיא דמקבלין אבל אינו מאריך ימים דכל דפריש ממינות מת מיד ורב חסדא היה מקבלן בתשובה ואמר להו טרחו לה בזוודתא והכי פירושא דקרא אע"פ שישובון לא ישיגו ומי יוכל לומר שלא נקבל לכל

בעלי תשובה וצ"ע עכ"ל. וזה שכתב הרמ"ך הוא בפ"ק דע"ז (דף י"ז) ולא קאמר התם שקבלם רב חסדא:

ומ"ש אסור לספר עמהם וכו'. הכי אמרינן (סנהדרין ל"ח:) דהא דכתיב אל תען כסיל כאולתו היינו באפיקורוס ישראל דפקר טפי:

הלכה ו

כל המודה וכו'. כריתות (דף ג'):

לפיכך תולין וכו' ושניהם נסקלין. כך פשוט במשנה פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ה):

הלכה ז

אין המגדף חייב וכו'. בסנהדרין פ' ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ה נ"ו) תנן המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם ובברייתא בגמרא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכנויין ת"ל איש כי יקלל אלהיו מ"מ דברי ר"מ וחכמים אומרים על שם המיוחד בסקילה ועל הכנויין באזהרה וידוע דהלכה כחכמים.

ומ"ש ויברך אותו בשם מן השמות וכו'. שם תנא עד שיברך שם בשם מה"מ אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם ה' בנקבו שם יומת ופירש"י להכי הדריה בהאי קרא לומר עד שיקוב שם בשם. אך ק"ל דתנן בההוא פרקא גבי מקלל אביו ואמו קללם בכינוי ר"מ מחייב וחכמים פוטרים ואמרינן בגמרא דטעמא דרבנן משום דכתיב בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקלל בשם ופירש"י אם אינו ענין לו דהא כתיב ונוקב שם תנהו ענין למקלל אביו ואמו והא ודאי חכמים לית להו לשמואל דאל"כ היכי מצו ילפי מהאי קרא למקלל אביו ואמו הא לגופיה איצטריך וכ"כ רש"י דחכמים לא ס"ל הא דדרשינן לעיל מהאי קרא עד שיברך שם בשם דאפי' לא ברך שם בשם מחייבי רבנן ומאחר שפסק רבנו כאן כההיא דשמואל היאך פסק בפ"ה מהל' ממרים כחכמים שאם קלל אביו ואמו בכנוי פטור. ואפשר לומר שרבינו פוסק גבי מקלל אביו ואמו כחכמים וגבי מגדף כסתם ברייתא דתנא אינו חייב עד שיברך שם בשם דנהי דחכמים לא סבירא להו טעמא דשמואל מ"מ כיון דחזינן דההיא ברייתא סתמא אתנייא וליכא מאן דפליג עלה כוותה נקטינן דאפשר דמקרא אחרינא מפיק לה ולא מקרא דאמר שמואל כנ"ל. ומ"מ צ"ע מנ"ל שרבינו שאם בירך שם המיוחד באחד מן הכנויים שחייב דילמא בעינן שיברך בשם המיוחד. והרמ"ה כתב על דברי רבינו דשם אדנות אינו אלא כנוי ואינו נסקל אלא על שם ההויה והביא כמה ראיות לדבריו והשיבו לו דמשמע ליה לרבינו דכי קאמר בגמ' ש"מ שם בן ארבע נמי שם הוא בשם אדנות קאמר ולא בעי לפרושי דהיינו שם ההוי"ה דההוא שם העצם. וכתב עוד דמה שכתב

ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים אינו כן דכי היכי דבעינן שם המתברך שם המיוחד הכי נמי בעינן שם שמברך בו שם המיוחד והביא ראיות לדבריו וחכמי לוניל טענו בעד רבינו:

הלכה ח

אזהרה של מגדף מנין. בפ' ארבע מיתות (סנהדרין דף ס"ו) גבי המקלל אביו ואמו ראב"י אומר אזהרה למברך את השם מנין ת"ל אלהים לא תקלל ואמרינן התם דאפילו למ"ד דהאי אלהים חול הוא ולאזהרת דיין אתא אפילו הכי יליף אזהרה לברכת השם מהכא דגמר קדש מחול:

בכל יום ויום וכו' עד אף אני כמותו שמעתי. משנה שם סנהדרין (דף נ"ו) כלשון רבינו, ובסוף אמרו והשלישי אומר אף אני כמוהו וזהו שאמר רבינו ואם היו עדים רבים וכו'. ופירוש המשנה כך בכל יום כל זמן שהיו נושאים ונותנין בבדיקות העדים דנין עמהם ובודקין אותו בכנוי היאך אמר כך אמר יכה יוסי את יוסי ולהכי נקט יוסי את יוסי דארבע אותיות איכא בשם המיוחד ואינו חייב עד שיברך שם המיוחד כמו שנתבאר ולהכי נקט יכה יוסי דאינו חייב עד שיברך שם בשם כמו שקדם. ואהא דתנן אומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש פריך בירושלמי ואמרינן ליה גדף ומשני אלא אותו השם שאמרתי לפניכם קלל ובו קלל כלומר מזכיר שם בן ארבע אותיות ואומר השם הזה הזכיר המגדף וקלל אותו וקלל בו כלומר יכה יוסי את יוסי. ולא ידעתי למה לא כתבו רבינו זה:

הלכה ט

מגדף שחזר בו בתוך וכו'. בפרק בתרא דנדרים (דף פ"ו). ובמה שכתב **רבינו אלא כיון שגדף בעדים נסקל** כלל דין אחר והוא דמגדף לא בעי התראה וצ"ע בפ' הנשרפין גבי הא דאמרינן ורבנן מגדף הוראת שעה היתה ובפ"ק דסנהדרין (דף ח') גבי הא דתניא ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותם. וממ"ש רבינו בהלכות עדות ואין לעדים זוממין שגגה לפי שאין להם מעשה לפיכך אין צריכין התראה משמע דכל היכא דליכא מעשה ליכא התראה. וא"ת כיון דאמרינן דמגדף אינו יכול לחזור בו פשיטא דלא שייך התראה. וי"ל דשייך להתרות בו כשאמר שרוצה לברך ואם אחר אותה התראה ברך אפילו שחזר בו בתוך כדי דיבור נסקל אבל אם לא התרו בו ובירך בפני עדים אע"פ שלא חזר בו אי הוה אמרינן דבעי התראה אינו נסקל:

מי שגדף כו'. משנה פ' הנשרפין (סנהדרין דף פ"א) המקלל בקוסם קנאים פוגעים בו ומפרש רבינו דהיינו מגדף את השם בשם עבודת כוכבים ומשמע שאם לא פגעו בו

קנאים שאינו נסקל כדאיתא התם גבי בועל ארמית קנאים פוגעים בו ובעי לא פגעו בו קנאים מאי יכרת ה' לאיש אשר יעשנה וכו' אלמא כל היכא דאמרינן קנאים פוגעין בו אם לא פגעו בו אין ב"ד ממיתין אותו:

ומ"ש רבינו עד שיברך בשם מן השמות המיוחדים. עניינו השמות שאינן נמחקים. ומיוחדים דנקט היינו המיוחדים שלא להמחק:

הלכה י

כל השומע ברכת השם וכו'. שם (דף ס') אמר רב יהודה אמר שמואל השומע אזכרה מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע וא"ת רבשקה ישראל מומר היה. ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעים אלא על שם המיוחד לאפוקי כנוי דלא ופליגא דר' חייא בתרווייהו דא"ר חייא השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן יתמלא כל הבגדים קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מעובד כוכבים ואי שם המיוחד מי גמירי אלא לאו בכנוי וש"מ בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב ש"מ. ופוסק רבינו בשומע מן העובד כוכבים כשמואל ובברכת כנוי כר' חייא. וצ"ע למה, וכבר נשאל מהר"י קולון על זה והשיב דהיכא דלא היה לרבינו ראיה לפסוק כשמואל פוסק כר' חייא דהא קי"ל דעד אביי ורבא הלכה כרב נגד התלמיד וכ"ש הכא דרבי חייא רביה דרב הוה ורב הוא גדול משמואל וא"כ מן הראוי שיפסוק לענין ברכת כנוי כרבי חייא. ועוד שהרי הירושלמי מוכיח כן שקורעין על הכנויין דקאמר התם ר"ש בן לוי הוה מהלך באסרטיא אזדמן ליה חד כותאי והוה מגדף והוה קורע וכו' עד הדא אמרת שקורעים על הכנויין ושקורעין בזמן הזה. ומה שפסק כשמואל בענין העובד כוכבים המברך משום דס"ל לרבינו דסוגיא דגמרא ע"כ כשמואל אזלא דאמר התם העדים אין חייבים לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי הא קא שמעי השתא לא ס"ד דכתיב ויהי כשמוע המלך חזקיהו וכו' ויקרע את בגדיו המלך קרע והם לא קרעו והקשו בתוס' היאך אמרו למלך מה ששמעו בפירוש הא גבי עדים תנן כל היום דנין את העדים בכנוי ולא תירצו דבר. אבל בשיטה אחת שמצאתי תירץ דרבשקה ישראל מומר היה ובאותה אמירה גמרו דינו לכשימצאוהו למדנו מתוך תירוץ זה דתלמודא סבר דרבשקה ישראל מומר הוה וא"כ ממילא שמעינן דהלכתא כשמואל דאמר אין קורעים על ברכת העובד כוכבים דסברא הוא דאפילו רבי חייא לא דחק לומר שקורעין על ברכת העובד כוכבים אלא משום דיליף לה מההוא דרבשקה וכן משמע בהדיא מתוך הירושלמי דגרסינן התם מהו לקרוע על קללת עובד כוכבים מ"ד רבשקה עובד כוכבים היה קורעין ומ"ד רבשקה ישראל מומר היה אין קורעים הרי בהדיא

דבההיא דרבשקה תליא מילתא וא"כ מדחזינן דסבר תלמודא דידן דישראל מומר היה ממילא שמעינן דאידחיא ההיא דרבי חייא ואין קורעין ע"כ תשובתו:

ול"נ דאפשר לדחות ולומר דאדרבה דעת רבינו היתה לפסוק דלא כרבי חייא בתרוייהו משום דר' חייא ה"ל יחיד לגבי רב יהודה ושמואל. ומה שרצה הרב לומר דהלכה כר' חייא לגבי שמואל משום דרביה דרב הוה ורב גדול משמואל הא לא מכרעא שמאחר שלא היה רבו של שמואל לא שייך למימר ביה אין הלכה כתלמיד במקום הרב דהא רב גדול מרבי יוחנן הוה דאמרינן עליה דרב תנא הוא ופליג וברבי יוחנן לא אמרינן הכי כמו שכתבו התוספות פרק קמא דכתובות ופרק כיצד צולין ואפילו הכי הלכה כר' יוחנן לגבי דרב ואם כן כבר אפשר דאפילו הוה שמואל לחודיה בהדי רבי חייא שהיה פוסק רבינו כשמואל כ"ש השתא דאיכא נמי רב יהודה בהדיה דלא סבירא ליה כר' חייא אלא משום דאשכח רבינו ההיא דירושלמי שקורעין על הכנויים דאתיא כרבי חייא הוכרח לפסוק כר' חייא:

ומ"ש רבינו אחד השומע מפיו ואחד השומע מפי השומע חייב לקרוע. ברייתא שם כלשון הזה בעצמו וא"ת הא תניא בגמ' והעדים אין חייבין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו ולמה לא כתבה רבינו. וי"ל שסמך על מה שכתב לשון המשנה דקתני והדיינים קורעין ומדלא מדכר עדים משמע דאין חייבים לקרוע. ואמרינן בירושלמי דדוקא שמעו מפי שומע אבל שומע ששמע מאדם אחר ששמע מהשומע כיון שהוא יוצא לשלישי אינו חייב לקרוע. ואמר עוד ואומר זה השם הזכיר המגדף וקלל אותו וקלל בו כלומר יכה יוסי את יוסי וכבר כתבתי זה למעלה:

כל העדים וכו'. בספרא פ' אמור וסמכו השומעים את ידיהם אלו העדים כל השומעים אלו הדיינים את ידיהם יד כל יחיד ויחיד ידיהם על ראשו סומכים ידיהם עליו ואומרים לו דמך בראשך שאתה גרמת לכך עכ"ל:

ומשמע שכל היחידים הנמצאין בשעת סקילה סומכים ידיהם עליו וצריך טעם למה השמיטו רבינו. וי"ל משום דמשמע לרבינו דאין סברא לומר כן דהא רחמנא לא אמר אלא כל השומעים דהיינו עדים ודיינים בלבד ומאי דקאמר יד כל יחיד ויחיד היינו כדי שלא תאמר דביד אחד שיסמוך בעד כל אחד מהשומעים סגי כדאשכחן בתנופה שאחד מניף בעד כל החברים אלא צריך שכל אחד מהשומעים יסמוך שתי ידיו ודייק לה מדקאמר את ידיהם ולא קאמר את ידם:

ומ"ש ואין בכל הרוגי ב"ד וכו'. פשוט כיון דלא אשכחן הכי לא בקרא ולא בגמ'.

ומ"ש שנאמר קאי אריש מילתיה כל העדים והדיינים סומכים את ידיהם:

פרק ג

הלכה א

כל העובד וכו'. בריש כריתות תנן ל"ו כריתות הן ומני בהדייהו עובד כוכבים וקתני בתר הכי על אלו חייבין על זדונם כרת ועל שגגתן חטאת ועל לא הודע שלהם אשם תלוי חוץ מן המטמא מקדש וקדשיו מפני שהוא בעולה ויורד כלומר שאין חייבין על לא הודע טומאת מקדש וקדשיו אשם תלוי לפי שאינו חייב על שגגתו חטאת קבועה אלמא דכל אינך הוי בחטאת קבועה וקרא נמי בהדיא כתב חטאת בשגגת עבודת כוכבים ולא כתב ואם דל הוא:

ומ"ש ואם היו שם עדים והתראה נסקל. משנה בפרק ארבע מיתות (סנהדרין דף ס' וס"א) אלו הן הנסקלין ומני בהדייהו עובד כוכבים:

הלכה ב

לפיכך הפוער עצמו למרקוליס וכו'. פרק ארבע מיתות (שם) אמרינן דאיכה יעבדו אתא למעוטי פוער עצמו למרקוליס וזורק אבן לפעור:

הלכה ג

בד"א בשאר עבודות וכו'. משנה שם אחד העובד ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואמרינן בגמרא דהכי קאמר אחד העובד כדרכה ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואפילו שלא כדרכה ולחשוב נמי זורק אמר אביי זורק היינו מנסך דכתיב בל אסיך נסכיהם מדם כלומר דזריקת דם קרייה ניסוך. ותניא נמי התם זובח לאלהים יחרם בזובח לעבודת כוכבים הכתוב מדבר אין לי אלא בזובח מקטר ומנסך מנין ת"ל בלתי לה' לבדו כל העבודות כולם לשם המיוחד לפי שיצתה זביחה לידון בעבודות פנים מנין לרבות השתחואה ת"ל וילך ויעבוד וישתחו להם וסמיך ליה והוצאת את האיש ההוא וכו' עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל כי לא תשתחוה לאל אחר יכול שאני מרבה המגפף והמנשק ת"ל זובח זביחה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא עבודת פנים וחייבים עליה מיתה אף כל שהיא עבודת פנים חייבים עליה מיתה יצתה השתחויה לדון בעצמה יצתה זביחה לידון על הכלל כולו, ופירש"י זובח לאלהים כל אלהים במשמע ואפילו שלא כדרכה מדלא כתביה בלשון עבודה עובד לאלהים בזביחה יחרם ש"מ אפילו אינה עבודה שלו קאמר. בלתי לה' לבדו ונטל כל העבודות מלעבדה בהם ונתנם לשם המיוחד ומשמע דאכל עבודות הראויות לה' קאמר. לפי שיצתה זביחה ללמד על הכלל כולו ואין

הכלל הזה מחייב אלא עבודה הדומה לזיבוח שהיא עבודת פנים ומהשתא לא נפקא לן דליחייב אהשתחואה שלא כדרכה דלאו עבודה היא בפנים מנין לרבות השתחואה ת"ל וכו' יכול שאני מרבה דנימא השתחואה שיצתה מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצאה דמה השתחואה מיוחדת שהיא דרך כבוד וחייב עליה אף שלא כדרכה אף כל שהיא שהיא דרך כבוד כגון אלו חייב ת"ל זובח ואם השתחואה ללמד על הכלל באת למה פרט לך זביחה הלא דרך כבוד היא ומהשתחואה נפקא אלא זביחה באה ללמד על כל הנכללות עמה ומה זביחה מיוחדת עבודת פנים ומשום דהשתחואה לא נפקא לן מהכא לחיובא הוצרכה השתחואה לחזור ולצאת כדי לדון בעצמה לבדה שיתחייבו עליה ואע"פ שאין חייבים על כיוצא בה. וביאור לשון רבינו כך הוא הרי שנסך לפעור וכו' חייב שנאמר זובח לאלהים יחרם בלתי לה' וכו' משמע דאכל עבודה הראויה לה' מיחייב אם עבד בה לכוכבים אע"פ שאינה מיוחדת לה ואין אנו דורשין מבלתי לה' לחייב על כל עבודה שהיא דרך כבוד מדלא כתב עובד לאלהים יחרם וכתב זובח לומר דוקא דומיא דזביחה שהיא עבודת פנים נמצא דממלת זובח מרבינן שאר עבודות פנים וממעטינן שאינן עבודת פנים אע"פ שהם דרך כבוד וה"ק מכיון שלא נתרבו הזובח לאלהים אלא עבודות שהם מיוחדין להשי"ת מנין לרבות השתחואה שאינה מעבודת פנים לכך נאמר לא תשתחוה להם וכו' וגמר מלכתוב זביחה והשתחואה היוצאות מהכלל זביחה ללמד על כל הכלל והשתחואה ללמד על עצמה וחזר ופירש הכלל הלמד מזביחה וזה שאמר וה"ה למקטיר ומנסך ולא תקשה לך למה אינו מונה גם זורק דבכלל מנסך הוא. זה יישוב לשון רבינו וכבר נתבאר כן בגמרא שכתבתי. ודע שיש טעות בנוסחתנו שכתוב בהם וזורק ומזבח אחד הוא וטעות הוא שנפל בספרים אלא כך צריך לגרוס וזורק ומנסך אחד הוא כמו שאמרו בגמרא, וכן מצאתי בנוסחא מדוייקת. וא"ת אמאי לא מני נמי מקבל ומולק שהם עבודות פנים י"ל דמולק היינו זובח ומקבל לאו עבודה היא אלא אם זרק דכי מקבל הדם לא מוכח מילתא דפלח לה וזורק הא אמרינן דבכלל ניסוך הוא:

הלכה ד

ספת לה צואה וכו'. פ' רבי ישמעאל (עבודה זרה דף נ' נ"א) אמר רב יהודה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב זרק מקל בפניה פטור א"ל אביי לרבא מ"ש שבר דה"ל כעין זביחה זרק נמי ה"ל כעין זריקה א"ל בעינא זריקה משתברת וליכא איתיביה ספת לה צואה או שנסך לפניה עביט של מימי רגלים חייב צואה מאי זריקה משתברת איכא בצואה לחה לימא כתנאי שחט לה חגב רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרים לא דכ"ע לא אמרינן כעין זביחה אלא כעין פנים בעינן ושאני

חגב הואיל וצוארו דומה לבהמה וא"כ מן הראוי היה לרבינו לפסוק דלא כרב דאמר שבר מקל לפניה חייב דהא בעינן עבודה כעין פנים וליכא אלא דבתר הכי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שבר מקל בפניה חייב ונאסרת זרק מקל בפניה חייב ואינה נאסרת א"ל רבא לר"נ מ"ש שבר וכו' א"ל בעינן זריקה משתברת וליכא אלא מעתה אבני בית מרקוליס במה יאסרו אף לדידי קשיא לי ושאלתיה לרבה בר אבוה ורבה בר אבוה לחייא בר רב וחייא בר רב לרב וא"ל נעשה כמגדל לעבודת כוכבים. וכיון דחזינן דכל הני אמוראי שקלי וטרי אליבא דרב בהא שמעתתא ולא פליג חד מנייהו עליה ש"מ כוותיה ס"ל ושפיר מצי רב למיתי ככולי עלמא דההיא דחגב מיירי בשאין עובדין אותה בחגב ומשום הכי פטרי רבנן ורב דמחייב בשבר מקל לפניה דוקא היכא דעבודתה במקל ובהא אפילו רבנן מודו ובדין הוא דכי אמר לימא כתנאי דהוה מצי למימר לא דכ"ע כרב וכמו שכתבתי אלא משום דמאן דאמר לימא כתנאי לא אסיק אדעתיה לאיפלוגי בין דרך עבודתה במקל וחגב או לאין דרך עבודתה בהן ורצה לדחוק לאוקומי לרב הא מיהא כר' יהודה ואהדר ליה לפום מאי דס"ד דכ"ע לא ס"ל כוותיה אבל לפום קושטא דמלתא אתי ככולי עלמא וכדפרישית. וא"ת בשבר מקל לפניה בשאין דרך עבודתה בכך עסקינן ומיחייב משום זובח וא"כ היכי אמרת שעובדין אותה במקל דא"כ תיפוק ליה משום דרך עבודתה בכך כבר נזהר רש"י מזה ופירש שמקשקשין לפניה במקל. ופוסק רבינו בשחיטת חגב כרבנן דפטרי ואיתא נמי התם א"ר אבהו אמר ר' יוחנן מנין לזובח בהמה בעלת מום לעבודת כוכבים שהוא פטור שנאמר בלתי לה' לבדו לא אסרה תורה אלא כעין פנים ומוקי לה התם דוקא במחוסר אבר. וספת לה צואה פירש"י האכילה צואה מלשון מי ספו לך מאליה וצריך לומר לדעתו שזרקה לתוך פיה דאי לא היכי מדמה לה לזריקה והתוספות פירשו דהיינו שליכלכה בצואה לשון טבול כמו לא יספות במלח ויאכל בפ' הפועלים וזריקה המשתברת היינו דבעינן כגון זריקת דם שלפנים שאינה מחוברת אלא משתבר ונופל טיפין טיפין. והרמ"ך כתב עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל וכו' ה"ל לפרש והוא שעובדין אותה בזריקת מקל אבל אי חובטין לפניה במקל וזרק לפניה במקל פטור כי היכי דלא תקשי דרב אדרב ולא נוקי לה כאמוראי אליבא דרב:

וכתב הראב"ד א"א אין הדעת מקבלת כל זה וכו' הואיל ואין עבודתה בזריקה ואינה משתברת, עכ"ל:

וכבר ביארתי דעת רבינו. ומ"ש שאין הדעת מקבלת ששחיטת חגב וכו' אפשר לומר שיותר נראה עבודה בספיתת צואה וניסוך מי רגלים כיון שאינו דבר הנזרק בפנים

משחיטת חגב ובהמה מחוסרת אבר דכיוצא בהם נשחטים בפנים ואלו מוחלקים מהן הא ודאי מוכחא מילתא דלאו כעין פנים הוא: ומ"ש מי שפטר במחוסרת אבר וכו' אבל רב יהודה וכו' וכן הלכתא וכו'. תימה אמאי פסק כר' יהודה הא ודאי דכחכמים קי"ל ועוד אמאי דחי ההיא דמחוסרת אבר דאמר ר' יוחנן ופסק כרב יהודה ורב נחמן אליבא דרב הא רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן: ומ"ש וכשאמר רב יהודה כו', נתכוין לומר דרבותא דרב היינו כשזרק מקל לפניה פטור אבל לדעת רבינו רבותיה בשבר דחייב וי"ל דסבר רבינו דעדיף טפי למימר דרבותא ברישא דמלתא דהיינו שבר מלמימר דרבותא בסיפא דמלתא וכדברי הראב"ד:

ומ"ש רבינו זרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת. מבואר שהוא כרב נחמן אמר רב והוא ז"ל מפרש דרב יהודה ור"נ בזרק מקל לפניה ה"ל תרי אמוראי ואליבא דרב פסק כרב נחמן משום דאמוראי טובא שקלו וטרו אליביה. ואפשר היה לומר דרבינו סבר דרב יהודה ורב נחמן לא פליגי ורב נחמן דמחייב בזרק מקל לפניה היינו דוקא כשעובדין אותה בזריקת מקל וכדפרישית ואשמעינן דאפילו הכי אינה נאסרת אלא דק"ל דאם כן דלא פליגי נצטרך לפרש שעובדין אותה במקל שכתב רבינו בזריקת מקל ואם איתא ה"ל לכתוב בהדיא שעובדין אותה בזריקת מקל:

כתב הרמ"ך ספת לה צואה וכו'. תימה היאך פריש לה למילתה כפשטה וה"ל לפרשה ששוחטין לפניה בהמה ועכשיו כששחט לה חגב גרעה לעבודתה אבל אם עבודתה בגפוף ונישוק ושחט לה חגב חייב דאם בשיבר מקל לפניה חייב דחשבינן ליה כעין פנים כ"ש בשחט חגב ובהמה בעלת מום ותירץ על זה יפה פירש הרב דשחט לה חגב פטור ואדרבא כ"ש דפטור היכא דאין דרכה בשחיטה כלל ולא איצטריך לטעם גרועי גרעה כמו שפירשו המפרשים אלא משום דבגמרא הוה מוקמינן הא דשיבר מקל בפניה כתנאי ומשום הכי אמרינן דרבנן דפטרי בשחט לה חגב לא ס"ל הא דשיבר מקל לפניה חייב ומשום הכי דחה בגמרא, עכ"ל:

המקבל עליו אחד מכל מיני וכו'. משנה באלו הן הנסקלין (סנהדרין ס') ומני בהדייהו העובד עבודת כוכבים וקאמר אחד העובד ואחד הזובח וכו' והמקבלו עליו באלוה והאומר אלי אתה.

ומ"ש ואפילו הגביה לבנה: ומ"ש ואפילו חזר בו תוך כדי דבור. הכי אמרינן בבתרא פרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ט:) ופ' בתרא דנדרים (דף פ"ז) דעבודת כוכבים תוך כדי דבור דלא מהני מידי:

הלכה ה

העובד עבודת כוכבים כדרכה וכו'. בפ' ארבע מיתות (סנהדרין דף ס') תנן הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו והזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו ובגמרא הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו אף על גב דמכוין לבזויה והזורק אבן למרקוליס אע"ג דמכוין למרגמיה. ומפרש רבינו למתני' בשוגג ולענין חיוב חטאת דאילו במזיד ולענין סקילה א"א דהא מוטעה הוא.

ומ"ש ומביא קרבן על שגגתו אע"פ שהוא דבר פשוט כתב כן משום דהוזכר כן בגמ' (ס"ד.) מדאמרינן התם רב מנשה הוה קאי אזיל לבי תורתא אמר ליה עבודת כוכבים היא דקאי הכא שקל פיסא שדא ביה אמר ליה מרקוליס היא א"ל הזורק אבן למרקוליס תנן, כלומר הזורק לפניו לכבדו ואני זרקתי להכות בגופו ואתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה הזורק אבן למרקוליס תנן אע"ג דמכוין למרגמיה. וכיון דרב מנשה שוגג הוה ומייתי מדתנן הזורק אבן למרקוליס ודאי לענין חיוב חטאת קבעי:

הלכה ו

העובד עבודת כוכבים מאהבה וכו'. שם (סנהדרין ס"א) אתמר העובד עבודת כוכבים מאהבה ומיראה אביי אמר חייב ורבא אמר פטור אביי אמר חייב דהא פלחה ורבא אמר פטור אי קבליה עליה באלוה אין ואי לא לא. וידוע דהלכה כרבא דפטר ואפילו הכי בקבליה עליה באלוה אפילו מאהבה ומיראה חייב דהא מודה רבא בהא וכדקאמר בהדיא אי קבליה עליה באלוה אין:

וכתב הראב"ד א"א דומה שהוא וכו' מאהבת עבודת כוכבים ולא מיראתה עכ"ל. איני מבין דבריו דהא רבינו לא השמיט מיראה שהרי כתב או שעבדה מיראתו לה. ומה שכתב ואנו מפרשים מאהבת אדם וכו' רבינו נראה לו שלא לפרש כן משום דמיראת אדם היינו באונס ואונס רחמנא פטריה והיכי אמר אביי חייב אפילו לא קבלו עליו באלוה אלא מאהבה ומיראה היינו מאהבת עבודת כוכבים ומיראתו ממנה וכמו שכתב רבינו. כתב הרמ"ך תימה שהוא כתב בסמוך שאם זרק אבן למרקוליס חייב אף על גב דלא קבליה עליה עכ"ל. ואין זו השגה שרבינו בזורק אבן למרקוליס לבזותו לענין חיוב חטאת קאמר ולא לענין חיוב סקילה כמו שכתבתי. וכתב עוד הרמ"ך גבי הפירוש שפירש בעבודת כוכבים מאהבה ומיראה לא נהיר. והריב"ש כתב השגת הרמ"ך וכתב עוד ומה שהוקשה לך על מה שהוסיף הרמב"ם ואם עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות מאהבה ומיראה פטור ואמרת דמה שכתב דרך עבודתה שפיר אבל מה שהוסיף ואם עבדה באחת מארבע עבודות וכו', אני אומר אדרבא איפכא הוא דאם כתב באחת

מארבע עבודות לא קשיא מידי מפעור ומרקוליס דשאני התם דדרך עבודתה באותו ביזוי כמו שכתב הוא ז"ל הואיל ועבודתה בכך חייב אבל בארבע עבודות שלא כדרכה כיון שאינו עובד אלא מאהבה ומיראה פטור אבל עתה שכתב הרב ואם עבדה דרך עבודתה או בארבע עבודות קשה מפעור ומרקוליס מדבריו לדבריו. ומה שנראה לי בזה לדעת הרמב"ם דפלוגתא דאביי ורבא לאו במי שרואה צורה שאינה נעבדת והוא חושק בה ליפיה או שירא ממנה שמא תרע לו ומתחיל עתה לעבדה באחת מארבע עבודות דבהא לכ"ע פטור כיון דלא קבליה עליה באלוה ואפילו לאביי כדאמרינן בסוגיא (דף ס"א ס"ב) אלא דחזא אנדרטא וסגיד לה אי קבלה עליה מזיד הוא ואי דלא קבלה עליה לאו כלום הוא אלא מאהבה ויראה הניחא לאביי וכו' אלמא דלכ"ע אפילו בארבע עבודות כגון השתחואה לאו כלום הוא אלא פלוגתייהו במי שעובד עבודת כוכבים מאהבה ומיראה דומיא דהמן ובהא ס"ל לרבא דפטור כיון דלא קבלה עליה אפילו עבדה בארבע עבודות כגון המן שהיו משתחוים לו והשתחואה היא מארבע עבודות וה"ה אם היו עובדים אותה בעבודה אחרת מאהבה ומיראה וזה עבדה ג"כ באותה עבודה, ומעתה אין קושיא מפעור ומרקוליס שהיתה עבודתה באותו בזוי והיתה עבודת כוכבים גמורה שעובדיה היו עובדים אותה בקבלת אלהות אפילו אם היא עבודה בזויה חייב לרבא עכ"ל:

וכתב עוד וז"ל עוד אפשר לדחוק לדעת הרמב"ם דיותר יש לפטור עובד מאהבה ומיראה בלא קבלת אלהות משום דדמי לאנוס אע"פ שעבדה דרך עבודתה ממי שעובד ומכוין לבזות כיון שעובד ברצון במה שדרך עבודתה באותו ביזוי וזה טועה בזה ומכוין לבזויי ולזה כתב הרב חייב ומביא קרבן על שגגתו ור"ל שאינו מזיד ואינו בר סקילה וכרת אלא חייב חטאת בשוגג עכ"ל, ודרך אחרון הוא הנכון בעיני לדעת רבינו:

וכתב עוד הריב"ש ומ"מ כבר הסכימו האחרונים שאין פירוש הרמב"ם במאהבה ומיראה נכון שאם עובדה מפני שחושב שיש בה כח להרע או להטיב אע"פ שאינו מקבלה באלוה חייב ובהא לא הוה פטר רבא דרוב עובדי כוכבים שבעולם כך הם שגם הם חושבים שיש אלוה למעלה מהם אלא שהם חושבים שיש כח להם להרע או להטיב או שרצון הבורא בכך ומתוך כך עובדים אותה ועל זה הזהירה תורה כי פליג רבא כגון שהוא מודה שאין בה ממש אלא שמאהבת אדם או מיראתו הוא עובדה ולא מיראתו שמא יהרגנו דבהא לא הוה מחייב אביי אלא מיראת אדם שיזיקהו קאמר ובכי הא אמר אביי שהוא חייב שהרי הוא כאילו עובדה ברצונו ורבא אמר פטור דכל שאינו מודה בה שיש בה כח לעשות כלום ואינה עובדה מרצונו אלא מאהבת אדם או מיראתו פטור, עכ"ל:

המגפף וכו'. משנה שם (סנהדרין ס"ג) אבל המגפף והמנשק וכו' המלביש והמנעיל עובר בל"ת ומפרש רבינו דהיינו לא תעבדם וכן פירש"י:
ומ"ש אעפ"כ אינו לוקה על אחת מהן לפי שאינן בפירוש, כלומר דלא כתיב בהדיא לא תגפף ולא תנשק וכך אמרו דעל כל אלו אינו לוקה משום דהוי לאו שבכללות כלומר דכלהו משתמעי מחד קרא:
ומ"ש ואם היתה דרך עבודתה וכו'. פשוט וכבר נתבאר:

הלכה ז

ישב לו קוץ ברגלו לפני וכו' עד מפני שנראה כמנשק לעבודת כוכבים. ברייתא פרקא קמא דע"ז (דף י"ב) כלשון רבינו ובנוסחאות שלנו כתוב עוד מעין המושך לפני עבודת כוכבים לא ישחה וישתה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים ולא כתבה רבינו וגם הרי"ף ונראה שלא היה בנוסחאות שלהם. ודע דבישב לו קוץ ונתפזרו לו מעות קתני בגמרא ואם אינו נראה כלומר שאינו נראה כמשתחוה כגון שפנה אחוריו או צדו לעבודת כוכבים מותר ולא חשש רבינו לכתבו דמילתא דפשיטא היא:

הלכה ט

העושה עבודת כוכבים לעצמו וכו': **כתב** הראב"ד א"א קשיא לי אמאי לוקה וכו' וכל תמונת עבודת כוכבים אחת היא עכ"ל. והתירוץ שכתב לראשונה מבואר, ומה שכתב ותו קשיא לי וכו'. יש לתמוה שמאחר שאותה תוספתא לא הוזכרה בגמרא משמע דלאו דסמכא היא ולישנא דמתני' הכי דייקא אבל המגפף וכו' עובר בל"ת. ואם איתא הל"ל אבל המגפף וכו' לוקה, ועי"ל דלוקין דקתני בתוספתא היינו מכת מרדות:

הלכה יא

(**י-יא**) **אסור לעשות צורות לנוי וכו'**. בר"ה פרק שני (דף כ"ד) תנן דמות צורות לבנות היו לר"ג בעלייתו בטבלא ובכותל שבהם מראה את ההדיוטות כלומר העדים הבאים להעיד על קידוש החדש ואומר להם כזה ראיתם או כזה ראיתם כדי לבדקם אם היו דבריהם מכוונים ופריך התם ובפ' כל הצלמים (עבודה זרה דף מ"ג) ומי שרי והא כתיב לא תעשון אתי לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני במרום כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומשני שאני ר"ג דאחרים כלומר עובדי כוכבים עשו לו והא רב יהודה דאחרים עשו לו ואסר ליה שמואל ומפרקינן התם בחותמו בולט ומשום חשדא אי הכי דר"ג נמי ניחוש לחשדא רבים שאני וכיון דר"ג נשיא הוה שכיחי רבים גביה ואי בעית אימא דפרקים הוה כלומר של חוליות ולא היה מחברם אלא בשעת בדיקת העדים וכולי יומא לא חזו וליכא חשדא. ואי בעית אימא להתלמד שאני דתניא לא תלמד לעשות אבל אתה למד

להבין ולהורות. וסובר רבינו דקושטא דמילתא היא דלהבין ולהורות שרי מעתה לית לן למימר בדר"ג דאחרים עשו לו ומדחיין הנהו אוקימתי דאחרים עשו לו ודפרקים ולפיכך לא הזכיר רבינו חלוקים אלו. וכן נראה שהוא דעת הרי"ף ז"ל שלא כתב אלא להתלמד שאני ומיהו קשה למה לא הזכיר רבינו להתלמד שרי וצ"ע. ותניא תו התם לא תעשון אתי לא תעשו כדמות שמשי שמשמשים לפני במרום כגון אופנים ושרפים וחיות הקודש ומלאכי השרת. ותו תניא כל הפרצופות מותרים חוץ מפרצוף אדם. ותניא תו התם טבעת שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה חותמה שוקע מותר להניחה ואסור לחתום בה. ודעת רבינו שדמות שמשי מרום אסורים בין בולטים ובין שוקעים וזהו שכתב דאפילו על הלוח אסור ושאר כל הצורות חוץ מצורת אדם מותרים בין בולטות בין שוקעות וזה שחלקו בטבעת בין בולט לשוקע היינו דוקא בצורת אדם:

כתב הראב"ד וכן אסור לצור צורת חמה וכו'. א"א דומה שהוא מחלק וכו' ואחת צורת אדם וצורת שמשים שבמרום דינם שוה וכן עיקר, עכ"ל. והר"ן כתב בפרק כל הצלמים על דברי רבינו ולא ירדתי לסוף דעתו מנין לו לחלק בין צורת אדם לשמשי מרום וכלהו מלא תעשון אתי נפקא כדאיתא בגמ' ואף הראב"ד ז"ל השיב עליו אולי סובר דמלאכי השרת מפני שאינן בעלי גוף וכן חמה ולבנה כוכבים ומזלות מפני שאינם נראים בולטים ואף בגלגל אינן בולטים אלא משוקעים בתוכו ליכא לאפלוגי בהן בין בולט לשוקע אבל דמות אדם מפני שאינו נראה אלא בולט לא מיתסר אלא בכה"ג. ואיני יודע למה כתב הר"ן טענה זו כמסופק בה שהרי בעלי התוס' סוברים כן דבחמה ולבנה כוכבים ומזלות אין חילוק בין בולטין לשוקעין ומטעם שכתב הר"ן וכן כתב הרא"ש בפסקיו:

הרמ"ך כתב שקשה על האומרים דכל שאין חותמו בולט מותר אמאי צריך לתרץ דפרקים הוה לימא על הלוח היה שלא היה בולט ומה שתירץ לעיל בשמעתא חותמו בולט הוי אינו עיקר מדמקשינן בסיפא דשמעתא והא ר"ג יחיד הוה וצ"ע. אי משום הא לא איריא דאפילו נימא דעיקר הוא לא קשה מידי דעיקר תירוצא דשני ליה בין שוקע לבולט לא איירי אלא לענין שמותר לקיימם אבל לעשותם אסור וזה הרב בלעשות איירי, עכ"ל:

צורות הבהמות. כתב הרמ"ך דהא דמות ארבע פנים בהדי הדדי אסור כדאמר אביי והא ארבע פנים הם כדמות חיות ועופות וא"ת א"כ תיפוק לי משום צורת אדם י"ל שאם עשה אדם ושור בצורה אחת גריע מאדם לבדו דלא חזינן ליה מקרא דלא תעשון אתי ותימה למה לא פסק כאביי דהא ליכא מאן דפליג עליה, עכ"ל:

פרק ד

הלכה א

מדיחי עיר מישראל הרי אלו נסקלין. בפ' ארבע מיתות (סנהדרין נ') תנן אלו הן הנסקלין ומני בהדייהו המדיח ובסוף הנחנקין תניא מדיחי עיר הנדחת בסקילה ר"ש אומר בחנק וידוע דהלכה כת"ק:

ומה שכתב אע"פ שלא עבדו. פשוט הוא דמשום מדיחין ממיתין אותם לא משום עובדים ועוד דאי בשעבדו עבודת כוכבים תיפוק ליה דאפילו לא הדיחו נמי נסקלין:

ואנשי העיר המודחין כו'. פרק הנשרפין (סנהדרין דף ע"ו) ואלו הן הנהרגין כלומר בסייף הרוצח ואנשי עיר הנדחת.

ומ"ש והוא שעבדו עבודת כוכבים או שקבלו עליהם באלוה ודאי פשיטא דבלא שום אחד מאלו אינן נהרגין וכן נמי פשיטא דסגי להיות מודחין בשקבלו עליהם באלוה דהא עבודת כוכבים איקרי וכמו שבארנו בפרק שקודם זה:

ומה שכתב ואזהרה למדיח מנין וכו'. ברייתא פרק ארבע מיתות (סנהדרין דף ס"ג) לא ישמע על פיך אזהרה למסית ומדיח מסית בהדיא כתיב ביה וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות עוד אלא אזהרה למדיח:

הלכה ב

אין העיר נעשית עיר הנדחת וכו' עד ועד שידיחו רובה. משנה ובריייתא בסנהדרין סוף פרק חלק (סנהדרין דף קי"א):

ויהיו המודחין וכו'. פלוגתא דר' יאשיה ורבי יונתן פ"ק דסנהדרין (דף ט"ו) ופסק כרבי יונתן וטעמו משום דבירושלמי פרק חלק איפליגו ר"מ ור' יהודה במילתא ור' יהודה כרבי יונתן. ונראה שמה שכתוב בנוסחאות ספרי רבינו אבל אם לא הודח רובו של שבט דנים אותם כיחידים שהוא טעות וצריך להגיה אבל אם הודח רובו של שבט דנין אותם כיחידים וכן נמצא בספר ישן:

וכן אם הדיחוה נשים וכו' עד כשאר הרוגי בית דין. הכל בסוף פרק חלק (סנהדרין דף קי"ב):

ומה שכתב או שהדיחה יחיד. ברייתא שם יצאו אנשים אין אנשים פחות משנים:

ומ"ש או שהודחו מאליהם. שם איבעיא להו הודחו מאליהן מהו ת"ש הדיחוה נשים וקטנים אמאי להוו כהודחו מאליהן הנך בתר נפשייהו גרירי הני בתר נשים וקטנים גרירי כלומר דכי גרירי בתר נפשייהו הואיל ומעצמן נדחין אדוקין ביותר אבל כי גרירי

בתר נשים וקטנים אין אדוקים כ"כ. ואע"ג דמשמע דדחויה היא פסק רבינו כוותה משום דטעמא דמסתבר הוא. וכל יתר דברי הבבא משנה שם:

הלכה ג

אין דנין עיר הנדחת וכו'. משנה וגמרא פ"ק דסנהדרין (דף י"ז) לשון רבינו:

הלכה ד

אין אחת מערי מקלט וכו'. כתב הראב"ד א"א לא ידעתי וכו' השבטים נתנו אותם מחלקיהם עכ"ל. ודעת רבינו שמאחר שנתנו אותם מחלקיהם ואינם מיוחדים לנותנים לא קרינן בהו שעריך:

ולא ירושלים וכו'. בבא קמא פ' מרובה (בבא קמא דף פ"ב):

ואין עושין עיר הנדחת בספר. פ"ק דסנהדרין (דף י"ז). ופי' ספר כרך המבדיל בין ישראל לעובדי כוכבים. ודע שאמרו שם בגמרא מ"ט אמר רחמנא מקרבך ולא מן הספר, ובברייתא תני טעמא שמא ישמעו עובדי כוכבים ויחריבו את ארץ ישראל. ופריך ותיפוק ליה דמקרבך אמר רחמנא ולא מן הספר ר"ש היא דדריש טעמא דקרא. ומאחר שרבינו לא ס"ל כר"ש דאמר אלמנה עשירה ממשכנין אותה לא ה"ל למכתב האי טעמא אלא לפי שאין ביניהם נפקותא לענין הדין שזה טעם מתקרב אל השכל וגם חכמים אין מכחישים אותו אלא שאומר דאפילו לא הוה האי טעמא מקרא נפיק ראה רבינו לכותבו:

ואין ב"ד אחד עושה שלש עיירות וכו'. משנה פ"ק דסנהדרין (דף ב') אין עושין עיר הנדחת בספר ולא שלש אבל עושין אחת או שתים, ובגמ' (דף ט"ז:) זמנין אמר רב בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה ב"ד עושין וזמנין אמר רב אפילו בשנים ושלשה בתי דינים לעולם אין עושין מ"ט דרב משום קרחה אמר ריש לקיש לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות עושין ור' יוחנן אמר אין עושין משום קרחה תניא כותיה דר"י אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל אבל עושין אותן שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין. ולכאורה משמע שרבינו פוסק כר"ל דאמר אבל בשנים ושלשה מקומות עושין ומן הדין כר"י ה"ל למפסק אי משום דהלכה כוותיה לגבי ר"ל ואי משום דתניא כוותיה גם נראה שרבינו פסק כזמנין אמר רב דבשנים ושלשה בתי דינין עושין ומן הדין כאידך לישנא דאפילו בשנים ושלשה ב"ד אין עושין ה"ל למפסק דכיון דלרב מספקא ליה אית לן למתפס לקולא שלא לעשות שלש אפילו בשלשה בתי דינים וכבר השיג עליו הראב"ד וכתב א"א כל זה שבוש וכו' אלא יהודה וגליל עכ"ל. וכבר נשאל על זה הגאון מהר"י קולון והשיב שדעת רבינו הוא דלא פליגי ר"י ור"ל במרוחקות אלא במקורבות דר"ל סובר דאע"ג שהן

מקורבות כיון שאינם במקום אחד כגון שלשתם ביהודה או בגליל עושין דיהודה וגליל חלוקין הם זה מזה לכל דבר כדמוכח בכמה מקומות והיינו דאמר ר"ל ל"ש אלא במקום אחד כלומר שהן כלם ביהודה או בגליל אבל בשתים כלומר שתים ביהודה ואחת בגליל או בשלשה מקומות כגון יהודה וגליל ועבר הירדן עושין ועלה קאתי ר"י לפלוגי ואמר דלעולם אין עושין משום קרחה כלומר במקום דשייך לומר קרחה כגון שאינן מרוחקות ואע"ג שאינן במקום אחד אלא עומדות על הספר שבין יהודה וגליל והאחת ביהודה והשתים בגליל או בהפך כיון שהן מקורבות אין חילוק המדינות מועיל בזה ומכל מקום יש לחוש משום קרחה אבל כשהן מרוחקות דאז לא שייך למיחש לקרחה עושין דר' יוחנן אדריש לקיש קאי ור"ל לא דבר במרוחקות אלא בשינוי המקומות דבר וכן פירש"י דמלתא דר"ל דשנים או שלשה מקומות דהיינו יהודה וגליל והיינו כדפרישית. וא"ת מי דחקו לרבינו לחלק בכך ומנ"ל דמרוחקות עושין י"ל דלישנא דברייתא קשיתיה דקתני אין עושין שלש עיירות מנודחות וכו' אבל עושין שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל משמע הא שתים ביהודה או בגליל אין עושין וכ"ש שתים ביהודה ושתים בגליל והדר קתני סיפא אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין דמשמע הא שתים ביהודה ואחת בגליל עושין וכ"ש שתים ביהודה או שתים בגליל וא"כ קשיא רישא אסיפא אלא ע"כ צ"ל דהכי פירושו אין עושין שלש עיירות מקורבות מנודחות וכו' אבל עושין שתים שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל ואפילו שאין מרוחקות אלא מקורבות כגון אחת על הספר מכאן ביהודה ואחת על הספר מכאן בגליל ולעולם במקורבות ודוקא שתים אבל ג' במקורבות לא אבל במרוחקות כגון אחת בדרום יהודה ואחת בצפון יהודה ואחת בצפון גליל עושין אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין אפילו מרוחקות והיינו שכתב רבינו דאין בית דין אחד לכל הפירושים עושין שלש עיירות מנודחות ואפילו חלוקות למקומות כגון יהודה וגליל כר"י כיון שאין מרוחקות זו מזו אבל שתים עושין אם חלוקות למקומות אבל כשהן מפוזרות דאז לא שייך משום קרחה עושין אפילו שלש מדיוקא דברייתא כדפרישית לעיל. ואין להקשות דסוף סוף מנ"ל לרבינו דב"ד אחד עושה שלש עיירות מנודחות במרוחקות נימא דהא דקתני בברייתא אבל אין עושין שתים ביהודה ושתים בגליל דמשמע הא ג' עושין דהיינו דוקא בשלשה בתי דינין כדמספקא ליה לרב דהא מדאמר וזמנין אמר רב דאפילו בשלשה בתי דינין אין עושין משום קרחה משמע דאי לאו טעמא דקרחה בג' ב"ד אפילו טובא נמי, ומאחר דס"ל לרבינו דבשלשה לא שייך קרחה אם כן ברייתא דקתני אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין ע"כ בב"ד אחד קא מיירי דאי דבשלשה ב"ד עושין אפילו טובא נמי במרוחקות כדפרישית לעיל:

הלכה ה

אין עושין עיר הנדחת עד שידיחוה מדיחיה בלשון רבים. משנה פ' ד' מיתות (סנהדרין דף ס"ז) שם דקתני באלו הן הנסקלין המסית והמדיח וקתני במסית האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד אזבח אלך ואזבח וכו' והדר קתני בסמוך המדיח זה האומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים אלמא דמדיח אינו חייב עד שיאמר בלשון רבים:

עיר הנדחת שלא נתקיימו וכו'. משנה בפרק חלק (סנהדרין דף קי"א:):

הלכה ו

והיאך דין עיר הנדחת וכו' שולחין להם שני תלמידי חכמים וכו'. כתב הראב"ד א"א טוב הדבר וכו' אחר התראה ומעשה עכ"ל:

וי"ל שמ"ש רבינו ששולחים להם שני ת"ח להזהירם וכו' אינה התראה גמורה מאחר שאינה לכל אחד בפרט. ומ"מ צ"ע מנין לרבינו ששולחים להם שני ת"ח להזהירם. ואפשר שלמד כן רבינו מדאמרינן בפרק היו בודקין עדים זוממין לא דמו לעיר הנדחת ויחיד העובד עבודת כוכבים שכן אלו צריכין התראה ועדים זוממין אין צריכין התראה שאעפ"י שאינה התראה גמורה כמו שכתבתי מ"מ שם התראה איכא:

מיד מרבין להם בתי דינין וכו'. בפרק חלק (סנהדרין קי"ב) אהא דתנן עד שיודח רובה בעי בגמרא היכי עבדינן כלומר שאם אתה אומר דנין אותן וסוקלין אותן כדין היחיד היאך תמצא שיודח רובה וידונו בדין עיר הנדחת וכן אין לומר שדנין וחובשין שא"כ אתה מענה דינם של אלו ואסיקנא מרבין להם בתי דינין כלומר כדי שתתקבל עדות כלם ביום אחד ואם נמצאו העובדים רובה מעלין אותם לבית דין הגדול שבירושלים והורגים אותם. כתב הרמ"ה שיש לתמוה על זה דקי"ל כר"י דאמר דנין וסוקלין ואחד משלים והא דאמר לבסוף מרבין להם בתי דינין ומעיינינן בדינייהו ומסקינן להו לב"ד הגדול וגמרינן לדינייהו וקטלינן להו לטעמיה דר"ל קאמר דקס"ד דהאי דאמר ר"ל מרבים להם בתי דינין למגמרא דינייהו לאלתר קאמרינן ואקשי עליה איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא את העיר כולה לשעריך ומפרקינן דר"ל לא קאמר דגמרינן לדינייהו לאלתר אלא דמעיינינן בדינייהו ואי משתכחי עובדים רובה מסקין להו לב"ד הגדול וכו' אבל לרבי יוחנן ל"ק מידי דכי קא ממעט קרא מרובין קא ממעט והני לר"י יחידים נינהו דהא קמא קמא דמטי לידן גמרינן לדיניה כיחיד דאכתי הנך בחזקת כשרים נינהו אבל ההוא חד דמשלים לרוב מודה ר"י דמסקינן ליה לב"ד הגדול וקטלינן ליה התם וליכא למימר דגמרא דמסקינן ליה הכי דלא כר"י דהא קי"ל ר"י ור"ל הלכה כר"י בר מהנך תלת, והשיב לו הר' אהרן ב"ר משולם בכל ספרינו לא נמצא כתוב ולא נזכר שם

ר' יוחנן בכולה שמעתא אלא עולא הוא דמקשה לרב יהודה דאמר דנין וחובשין א"כ נמצאת מענה את דינן אלא דנין וסוקלין ור"ל פליג עלייהו ואמר מרבין להם בתי דינין ומקשינן ליה מהא דאמרינן איש ואשה אתה מוציא לשעריך וכו' ומתרץ ליה אליבא דריש לקיש וקסבר רבינו כיון דשקיל וטרי בגמרא ומסיק לה אליבא דריש לקיש ש"מ הלכתא כוותיה ומסתבר טעמיה.

ומ"ש כל מי שבאו עליו שני עדים וכו'. פשוט הוא דבעינן שני עדים והתראה לכל אחד וכך אמרו בפירוש המשנה שם. ודע שמומכין כל נפש אדם מתחיל ענין ואומר שאם הודח כלה מכין כל נפש אדם שבה לפי חרב ואם הודח רובה ולא כלה מכין טף ונשים של עובדים. ומ"מ צ"ע מנ"ל שמכין טף ונשים דאי מדכתיב הכה תכה את יושבי העיר הא אצטריך לכמה ישהה בעיר ויצטרף עמהם ואפשר דמהחרם אותה ואת כל אשר בה נפקא, ובעל מ"ע כתב שחכמי לוניל השיבוה לר"מ הלוי שראיה לדברי רבינו מדגרסינן בספרי הכה תכה את יושבי העיר מכאן אמרו חכמים וכו' (עיין במגדל עוז בד"ה וכבר תמה ר"מ הלוי וכו') וקצת דברים אלו אינן נ"ל:

ובין שהודחה כולה וכו'. זה פשוט דכיון שנדונית כדין עיר הנדחת מדיחיה הם בסקילה אלא שק"ל דמשמע דאי לא הודח רובה אין סוקלין את מדיחיה ואמאי וגם בפרק שאחר זה כתב ואם הודחו רוב העיר אחריו נסקל אלמא דאם לא הודחו אינו נסקל ואמאי מי גריעי ממסית ומדיח דהוו בסקילה כיון שהורה לעבוד כמו שיתבאר בפרק שאחר זה. וצ"ל לדעת רבינו כשאינו מתכוין אלא להסית אז מתחייב באותה שעה שהסית אבל המתכוין להדיח אינו חייב עד שתעשה כוונתו והיינו שתודח רוב העיר וכל שלא נעשה כן לא מיחייב. ומ"ש בפרק שאחר זה ואם הודחו רוב העיר אחריו נסקל היינו לומר שאם לא הודחו אחריו רוב העיר אינו נסקל משום מדיח אבל נסקל משום מתנבא לעבודת כוכבים:

ומקבצים את כל שללה וכו' עד שנאמר אל תוך רחובה. משנה פרק חלק (סנהדרין דף קי"ב):

והורגים כל נפש חיה אשר בה. מקרא מלא הוא ואת כל בהמתה וה"ה לשאר נפש חיה ואפשר דמכל נפקא:

הלכה ז

נכסי הצדיקים שבתוכה וכו'. משנה פרק חלק (שם) נכסי צדיקים שבתוכה אבודים ובברייתא בגמרא מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם

שידורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד וזה שאמר רבינו הואיל וישבו שם ממונם אבד:

הלכה ח

ועיר הנדחת שהוזמו עדיה וכו'. ר"פ בתרא דכריתות (דף צ"ו [כ"ד:]) עיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בה זכה בה וטעמא דמשנגמר דינה כל חד מפקיר ממוניה:

ואינה נבנית לעולם וכו'. משנה פ' חלק (סנהדרין דף קי"ב):

ומ"ש ומותר לעשותה גנות ופרדסים. שם במשנה לא תבנה עוד לא תעשה אותה גנות ופרדסים דברי ר"י הגלילי ר"ע אומר לא תבנה עוד לכמות שהיתה אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים ופסק כר"ע דהלכה כר"ע מחבירו:

הלכה ט

שיירא העוברת וכו'. ברייתא שם ולא ידעתי למה לא כתב רבינו מה ששנינו שם החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום הרי אלו מצילין אותה ופירש"י שיירא חמרים וגמלים שנשתהו בעיר ל' יום כדמפרש בברייתא הרי אלו מצילין אותה אם רוב אנשי העיר הודחו וחמרים וגמלים משלימים המיעוט ועושין אותם רוב מצילין עליהם שאין ממונם אבד אלא נידונין כיחידים:

הלכה י

נכסי אנשי מדינה וכו'. מימרא דרב חסדא שם:

נכסי הרשעים וכו'. ברייתא שם ואת כל שללה תקבוץ לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה אמר רב חסדא ובנקבצים לתוכה. ונראה שרבינו מפרש דרב חסדא הכי קאמר הא דאמרן דנשרפים וא"כ הרי הן אסורין בהנאה ה"מ כשנקבצו לתוכה אבל אם לא נקבצו לתוכה אלא נשארו חוץ לעיר ולא נשרפו עם השאר מותרים בהנאה ולא תימא דאסירי משום דכל העומד לישרף כשרוף דמי ומאבדין אותו אלא ינתנו ליורשיהן, ולענין ליהנות מהן קודם שישרף שלל העיר וקודם קביצת הנכסים האלו לתוכה נראה דאסורים בהנאה דהא עומדים לישרף הם אבל כיון שנשרף שלל העיר שוב אין נכסים אלו עומדים לישרף כנ"ל:

הלכה יא

בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת שהיתה בתוכה הרי זו אסורה ועיסה וכו'. מימרא דרב חסדא שם ואמרו שם מאי טעמא בהמה כמאן דלא פליגא דמיא עיסה כמאן דפליגא דמיא כלומר א"א לכזית בשר בלא שחיטה והאי לאו לשחיטה קיימא אלא למיתה וכל זית וזית מעורב בו איסור עיר הנדחת ואפילו ששחטה אחר כך שכבר

אפשר לחלקה אסורה לפי שכבר נאסרה בעודה בחיים ושוב לא יצתה מידי אותו איסור אבל עיסה משעה ראשונה כמאן דפליגא דמיא לפי שמאותה שעה היה אפשר לחלקה ולא היה חלק של עיר הנדחת מעורב בה:

הלכה יב

בהמה של עיר הנדחת שנשחטה. שם (סנהדרין קי"ב) בעי רב חסדא בהמת עיר הנדחת מהו דתיתהני בה שחיטה לטהרה מידי נבלה לפי חרב אמר רחמנא ל"ש שחטה מישחט ל"ש קטלה מיקטל או דילמא כיון דשחטה מהניא לה שחיטה מאי תיקו, ומשמע שאם היתה מותרת אחר שחיטה פשיטא דלא מטמאה ואין לומר דמותרת בהנאה ואסורה באכילה דהא כיון דאישתרא בהנאה אלמא פקע מעלה איסור עיר הנדחת ואפילו באכילה שריא אלא ודאי דאסורה בהנאה אפילו לאחר שחיטה ומבעיא ליה אי מטמאה או לא:

שער הראש וכו'. שם בעי רב יוסף שער נשים צדקניות מהו אמר רבא הא דרשעניות אסור תקבוץ ושרפת כתיב מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה יצא זה שמחוסר תלישה וקביצה ושריפה אלא אמר רבא בפאה נכרית כלומר גידול של שערות דעלמא שעושין לנוי קא מבעי לרב יוסף אם הוא של צדקניות ואסיקנא בתיקו ותיקו דאיסורא לחומרא:

הלכה יג

פירות המחוברין וכו'. שם ת"ר היו בה אילנות תלושין אסורים מחוברים מותרים ומפרש רבינו הטעם משום דתקבוץ ושרפת אמר רחמנא וכן פירש"י וכיון דמהאי טעמא הוא פירות נמי הוא הדין והוא הטעם. וא"ת מאי קאמר רבינו וה"ה לשער הראש והרי כבר ביאר דין זה בסמוך ועוד למה בדין השער שהוזכר בגמרא תקבוץ ושרפת לא הזכירו רבינו וכאן שלא הוזכר בגמרא הזכירו רבינו. וי"ל לפי שרבינו רצה ללמוד לפירות מאילנות כתב דין הפירות וכתב בו הטעם כלומר זיל בתר טעמא ותראה דאילנות לאו דוקא ותדע דהא שער הראש דשרייה לעיל הוא מהאי טעמא ואין חילוק בין שער לפירות וא"כ מ"ש וה"ה לשער הראש פירושו וה"ה דמתקבוץ ושרפת נפיק היתרא לשער הראש:

ההקדשות שבתוכה תמימים הרי הם קדשי מזבח וימותו זבח רשעים תועבה וכו'. שם ת"ר היו בה קדשי קדשים קדשי מזבח ימותו קדשי בדק הבית יפדו ר"ש אומר בהמתה ולא בהמת בכור ומעשר אמר מר קדשי מזבח ימותו ואמאי ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה רבי יוחנן אמר זבח רשעים תועבה ריש לקיש אמר ממון בעלים הוא הכא בקדשים קלים ואליבא דר"י הגלילי וידוע דהלכה כר"י ואמרינן תו ר"ש אומר בהמתה ולא בהמת בכור במאי עסקינן אילימא בתמימים שלל שמים הוא אלא בבעלי

מומין שללה היא אמר רבינא לעולם בבעלי מומין ומי שנאכל בתורת בהמתה יצאו אלו שאין נאכלין בתורת בהמתה אלא בתורת בכור ומעשר דשלל שמים נינהו ופליגא דשמואל דאמר שמואל כל שקרב כשהוא תם ונפדה כשהוא בעל מום משללה אימעיט וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום מבהמתה נפקא:

והראב"ד ז"ל כתב א"א דומה שהוא סבר דר"ש חולק וקא פסק הוא כת"ק. ולי נראה דר"ש אינו חולק וקי"ל כוותיה וכלהו אמוראי מפרשי למלתיה ורב פפא דהוא בתרא מפרש למלתיה אפילו בבעל מום ויותנו לכהן אחר ואין כאן זבח רשעים תועבה שאינן דורון כשאר זבחים ולא מכפרים שום כפרה עכ"ל. ורבינו נראה דמפרש דר"ש אתא לאפלוגי את"ק כדמוכח לישנא דר"ש אומר דאי לפרושי אתא הל"ל א"ר שמעון ואליבא דרבינא תנא קמא תני קדשי מזבח ימותו לא שנא תמימים ל"ש בעלי מומין והבין רבי שמעון בת"ק דהיינו באותן שאינן נאכלין במומן אבל בכור ומעשר שהם נאכלין במומן שללה נינהו ובכלל בהמתה הוו ואתא ר"ש למימר דבכור ומעשר בעלי מומין אימעיטו מבהמתה דדרשינן לקרא הכי בהמתה מי שנאכל לבעלים בתורת בהמתה יצאו אלו שיש להם שם לווי שאין נאכלין בתורת בהמתה שאין אומרים בהמת עיר הנדחת אלא בהמת בכור ומעשר של עיר הנדחת ופליגא הא דרשא דרבינא לדרשא דשמואל דרבינא מבהמתה דריש אליבא דר"ש דבעלי מומין דבכור ומעשר של שמים הן ושמואל דריש דבכלל בהמתה נינהו דאמר שמואל כל שהוא קרב לגבוה כשהוא תם וכשהוא בעל מום צריך פדייה כגון שאר קדשים קלים חוץ מבכור ומעשר משללה ולא שלל שמים אימעיטו דאין מחרימין אותם עמה וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום אלא נאכל במומו כגון בכור ומעשר כשהוא בעל מום מבהמתה נפקא דכיון דהשתא נאכל לבעלים בהמתה קרינן ביה ופסק רבינו כת"ק, ודרך זה נראה שהבין הראב"ד ברבינו. ומ"ש דר"ש אינו חולק כבר כתבתי דחולק הוא והבאתי ראיה לזה מדקתני ר"ש אומר ולא קתני אר"ש ואע"ג דכלהו אמוראי מפרשי למלתיה משום הכי ליתא למידחי סברא דת"ק דהני אמוראי שקלי וטרו להבין דבריו לא לפסוק הלכה כמותו ואילו הוו בעו בעיי אליביה הוה אפשר לומר דסבירא להו כוותיה אי נמי שקלי וטרו למשמע מדבריו לת"ק. ועוד י"ל דאפילו אם תמצא לומר דסבר רבינו דר"ש לא פליג ופליגא הא דרבינא דאמר לר"ש בעלי מומין לאו בכלל בהמתה נינהו אדשמואל דאמר כל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום אלא נאכל במומו כגון בכור ומעשר כשהן תמימים לאו שלל שמים מיקרו כיון שאם יארע בהם מום יאכלו לבעלים והילכך אצטריך בהמתה למעוטי בכור ומעשר תמימים דמשללה ליכא למעוטינהו אבל כשהן בעלי מומין בהמתה קרינן

ביה ובסייף ואע"ג דרבינא דבתרא הוא מפרש דברי ר"ש דאפילו בעלי מומין לאו שללה נינהו מ"מ כיון דשמואל פליג עלויה ותלמודא נמי מקשה בפשיטות אלא בבעלי מומין שללה נינהו סבר רבינו דהכי נקטינן:

ועל מ"ש רבינו ואח"כ שורפין אותם. כתב הראב"ד לא ידעתי למה שורפין אותם שלל שמים היה ולא חל עליו איסור עכ"ל. וי"ל דסבירא ליה לרבינו דבהמת עיר הנדחת מיקרו ואריא דהקדש הוא דרביע עלייהו וכיון דנסתלק אריא דהקדש חל עליו מיד איסור עיר הנדחת ולפי זה לא קאי ואחר כך שורפין אלא אקדשי בדק הבית. ומכל מקום נשאר מקום עיון אמאי שורפין אותם ואין נהרגין כדין בהמת עיר הנדחת. ונראה לי דאין הכי נמי דבהמת קדשי בדק הבית אחר שנפדית נהרגת אלא לפי שקדשי בדק הבית שם כולל לכל הדברים המוקדשים לבדק הבית ועוד שעל הרוב אין מקדשין לבדק הבית בעלי חיים אלא דברים אחרים משום הכי נקט שורפין.

ומ"ש שנאמר שללה לא קאי על מה שכתב בסמוך שורפין אותן אלא אמאי דקתני ימותו או יפדו:

הלכה יד

התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד כהן וכו'. משנה שם (סנהדרין קי"א) תרומות ירקבו ובגמ' אמר רב חסדא לא שנו אלא תרומה ביד כהן אבל ביד ישראל תנתן לכהן שבעיר אחרת. ופירש"י טעמא דירקבו ולא בשריפה דאע"ג דממון כהן הוא מ"מ קדש איקרו ולא מזלזלינן ביה כולי האי:

הלכה טו

מעשר שני וכסף מעשר שני וכתבי הקדש וכו'. משנה שם מעשר וכתבי הקדש יגנזו ופי' רש"י מעשר שני אע"פ שהוא נאכל לישראל הואיל וקדש איקרי לא אמרינן ישרף אלא יגנז. ובברייתא בגמרא אל רחובה את כל שללה פרט לכסף הקדש וכסף מעשר. ונראה שלא היתה בנוסחת רבינו כסף הקדש אלא פרט לכסף מעשר ומינה נשמע לכסף הקדש:

הלכה טז

כל העושה דין בעיר הנדחת הרי זה כמקריב עולה כליל עד סוף הפרק. משנה שם:

פרק ה

הלכה א

המסית אחד מישראל בין איש בין אשה וכו' אף על פי שלא עבד המסית ולא המוסת וכו'. פרק ארבע מיתות (סנהדרין ס"ו) תנן גבי מסית אמר לשנים הם עדיו ומביאין אותו

לבית דין וסוקלין אותו, והא ודאי אותם שנים לא עבדו ולא קבלו לעבוד ואפילו הכי סוקלין אותו מפני שהורה לעבוד לבד:

בין שהיה המסית הדיוט בין שהיה וכו'. בסוף הנחנקין (סנהדרין פ"ט) נביא שהדיח כלומר שמתנבא בשם הקדוש ברוך הוא לעבוד כוכבים בסקילה ר"ש אומר בחנק ופסק כתנא קמא:

בין שהיה המסית יחיד איש או אשה וכו'. ברייתא פרק ארבע מיתות (סנהדרין ס"א) אחד יחיד הניסת ואחד רבים הניסתים ואף על גב דפשטא דברייתא מיירי לענין דין הניסתים ה"ה לענין המסית ופשוט הוא:

הלכה ב

המסית את רוב אנשי העיר הרי זה מדיח וכו'. משנה (שם ס"ז) המדיח זה האומר נלך ונעבוד כוכבים ובגמרא מדיחי עיר הנדחת שנו כלומר ואשמעינן דמדיח לא מקרי אלא מדיח עיר הנדחת ומדיח עיר הנדחת לא מקרי מסית:

היה זה שהדיח רוב העיר נביא מיתתו בסקילה והנדחים הרי הם כיחידים וכו'. כלומר אע"פ שהיה נביא זה שהדיח רוב העיר לא נשתנה דינם מאילו היה הדיוט וכיון שאינו אלא אחד דינם כיחידים וכמו שנתבאר בפרק שקודם זה:

ואם הודחו רוב אנשי העיר וכו'. כבר פירשתיו בפרק שקודם זה:

המסית שהסית בין בלשון רבים בין בלשון יחיד וכו' עד העומדים שם ברחוק מביאין אותו לב"ד וסוקלים אותו. הכל משנה בפרק ד' מיתות שם. וא"ת היכי קאמר שלשון שאומר המסית הוא אעבוד שאינו אומר אליו תעבוד או נעבוד. ונ"ל שאומר אעבוד אני בתחלה ואתה אחרי, או שאמר אלך ואעבוד שמחוסר הליכה אע"ג דאיכא למימר אדהכי הדר ביה, או שאומר בלשון רבים נלך ונעבוד בכל ענין מקרי מסית:

הלכה ד

מצוה ביד המוסת להורגו שנאמר ידך תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה עד לא תכסה עליו. בספרי פרשת ראה:

ואזהרה להדיוט המסית. כלומר דנביא בהדיא כתיב ביה:

ומה שכתב שנאמר ישמעו וכו'. בפרק ארבע מיתות (סנהדרין דף ס"ג) לא ישמע על פיך אזהרה למסית ומדיח מסית בהדיא כתיב ביה וכל ישראל ישמעו ויראו אלא אזהרה למדיח. ופירש רש"י דוכל ישראל ישמעו לאו דוקא דמסיפיה דקרא דכתיב ולא יוסיפו לעשות עוד כדבר הרע הזה נפקא וכן כתב רבינו בספר המצוות אשר לו וגם במנין המצות כתב כן והכא לישנא דגמרא נקט:

הלכה ה

המסית אחרים לעובדו וכו'. שם (ס"א) האומר בואו ועבדוני ר"מ מחייב ר' יהודה פוטר ואמרו שם היכא דפלחו כ"ע לא פליגי דכתיב לא תעשה לך פסל כי פליגי בדיבורא בעלמא מר סבר מסית לעצמו שמעי ליה ואין דקאמר ליה קושטא הוא ומר סבר מסית לעצמו לא שמעי ליה מימר אמרי מאי שנא איהו מינן ואין דקאמרי אחוכי קא מחכי ליה וידוע דר"מ ור"י הלכה כר"י:

אבל אם הסית לעבודת איש אחר או לשאר מיני וכו'. ברייתא שם לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב:

הלכה ו

נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים כיצד זה האומר אמר לי כוכב ומזל שמצוה לעשות כך וכך וכו' אפילו כיון את ההלכה וכו'. משנה פרק הנחנקין (סנהדרין פ"ט).

ומ"ש ואזהרה שלו מכלל שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו:

הלכה ז

ואסור לערוך דין ותשובה עם המתנבא בשם וכו' וכן נביא השקר וכו' עד ומיתתו בחנק. משנה סוף פרק הנחנקין (שם):

הלכה ט

כל המונע עצמו מהריגת נביא השקר וכו'. בספרי פרשת שופטים:

ואין דנין נביא השקר אלא בבית דין של שבעים ואחד וכו'. משנה פרק קמא דסנהדרין (דף ט"ז):

הלכה י

הנודר בשם עבודת כוכבים והנשבע בה לוקה וכו'. משנה פרק ד' מיתות (סנהדרין ס"ג) הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בלא תעשה ובגמ' מנ"ל דתניא ושם אלהים אחרים לא תזכירו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית ולא ישמע על פיך שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו ולא יגרום לאחרים כלומר לעובדי כוכבים שידרו בשמו ויקיימו בשמו. דבר אחר לא ישמע על פיך אצטריך לאזהרת מדיח כלהו אינך נפקי מלא תזכירו. וכן הכריחו שם התוס' שכתבו קשה דלא ישמע הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין וי"ל דמש"ה קאמר דבר אחר לאוקומי לא ישמע למדיח ומעיקרא לא פלגינהו בתרי קראי אלא לאסמוכינהו בעלמא דעיקר מלתא דכלהו מלא תזכירו נפקא:

ומ"ש לוקה. יתבאר בסמוך בעז"ה:

הלכה יא

וכל עבודת כוכבים הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכיר וכו'. מימרא דר"י שם: **ואסור לגרום לאחרים שידרו ושיקיימו וכו'**. כלומר אע"פ שאסור לגרום מ"מ אינו לוקה אלא הנודר והמקיים ומקיים הוא נשבע וכן תרגם אונקלוס שבועה קיים. ועל מ"ש **רבינו שהנודר ומקיים בשם עבודת כוכבים לוקה**. כתב הראב"ד ז"ל זה לא אמרו בגמ' וכו' חוץ מנשבע ומימר עכ"ל. ביאור הדברים בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף ס' וס"ג) תנן המגפף ומנשק המכבד המרבץ המרחיץ הסך המלביש המנעיל עובר בלא תעשה הנודר בשמה והמקיים בשמה עובר בלא תעשה ובגמרא כי אתא רב דימי א"ר אלעזר על כולם לוקה חוץ מהנודר בשמה והמקיים בשמה מ"ש הנודר והמקיים דלא לקי משום דהוי לאו שאין בו מעשה הני נמי לאו שבכללות הוא ואין לוקין עליו אלא כי אתא רבין אמר ר' אלעזר על כלן אינו לוקה חוץ מהנודר והמקיים מאי שנא אהנך דלא לקי משום דהוי ליה לאו שבכללות הני נמי לאו שאין בו מעשה הוא ההוא כר' יהודה דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו עכ"ל הגמרא. ופשטיה כדברי הראב"ד ולדעת רבינו י"ל דכיון דבין לרב דימי בין לרבין ואליבא דר"א מגפף ומנשק לא דמו לנודר ומקיים דבחד לקי ובחד לא לקי אלא דפליגי בהי מנייהו הוא דלקי והיינו דמגפף ונודר ומקיים לא ערבינהו תנא ותננהו אלא פלגינהו בתרי בבי לגלויי לן דאע"ג דמן הדין לא לקי הכא קים ליה לתנא דלקי ורב דימי סבר דהאי דלקי היינו מגפף ומנשק דכיון שיש בהם מעשה אע"ג שהם לאו שבכללות ראוי יותר לענוש מבלאו מפורש ואין בו מעשה ואקשו עליה כיון דלאו שבכללות ליכא למ"ד בעלמא דלוקין עליו ליתא למימרא דסבר תנא דבהא לוקין ואסיקנא כרבין דאמר דהאי דלקי היינו נודר ומקיים כיון שהם מפורשים בכתוב אע"פ שאין בו מעשה ראוי לומר דבהא קאמר תנא דלוקין יותר מלאו שבכללות אע"פ שיש בו מעשה משום דלאו שבכללות לא אשכחן בעלמא מאן דפליג ואמר דלוקין עליו אלמא אין שום סברא ללקות על לאו שבכללות אבל לאו שאין בו מעשה אשכחן ר"י דאמר לוקין עליו וא"כ הרי יש מקום לומר דסבר תנא דידן בהאי לאו כר"י בעלמא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אבל לעולם תנא דידן סבר בעלמא דלא כר' יהודה והכא דוקא אמר הכי אי משום חומר עבודת כוכבים או מטעמא אחרינא. ואפשר דטעמא דתנא משום דכיון דגלי קרא בנשבע לשם שהוא לוקה אע"פ שאין בו מעשה הוא הדין בנשבע לשם עבודת כוכבים:

פרק ו

הלכה א

העושה אוב וכו'. בריש כריתות מני כל הנהו דחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת ומני אוב בהדייהו ואמר בפרק ארבע מיתות (סנהדרין דף ס"ה) מ"ט לא תנא התם ידעוני כי היכי דתנא אוב, ואמר ר' יוחנן לפי ששניהם בלאו אחד נאמרו כלומר דתרוייהו מחד קרא נפקי ואם עשה שניהם בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת וא"כ אליבא דר' יוחנן ידעוני נמי חייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ריש לקיש אמר דהיינו טעמא דלא תני ידעוני משום דאינו חייב חטאת. וידוע דהלכה כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש. ומה שכתב נסקל מפורש בתורה:

וכן הלוקח גולגולת המת וכו'. בפרק ארבע מיתות שם שנינו בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו ופירש רש"י פיתום שם המכשף. ובברייתא בגמרא אמרו שבעל אוב הוא הנשאל בגולגולת:

כיצד הוא מעשה האוב זה שהוא עומד ומקטיר קטורת וכו': **כתב** הראב"ד כיצד מעשה האוב וכו' א"א בבית הקברות וכו'. משחיו של מת עכ"ל. ואיני יודע מהיכן למד הראב"ד כן ובעלת אוב דשאול יוכיח שלא היתה בבית הקברות:

הלכה ב

ואזהרה שלהן מנין שנאמר אל תפנו אל האובות וכו'. בתורת כהנים פרשת קדושים:

הלכה ג

הנותן מזרעו וכו'. בריש כריתות (דף ב') מני לה בהדי הנהו שחייב על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת קבועה:

ומ"ש נסקל. בהדיא כתיב בקרא עם הארץ ירגמוהו וכו':

ואזהרה שלו מנין שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר וכו'. בסה"מ שלו כתב וכבר נכפלה האזהרה מהמעשה הזה באומרו לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש. וכוונת רבינו במה שכתב כאן דמקרא דלא ימצא בך ילפינן פירושא דמולך כדאמרינן בפרק ארבע מיתות (סנהדרין ס"ד) מסר והעביר למולך ולא באש יכול יהא חייב נאמר כאן להעביר ונאמר להלן לא ימצא בך מעביר בנו מה להלן באש אף כאן באש ומה כאן מולך אף להלן מולך, ומה שכתב בסה"מ שנכפלה היינו בתר דידעינן פירוש דמולך שייך למימר נכפלה:

כיצד היו עושין מדליק אש גדולה ולוקח וכו'. מתבאר והולך:

ומ"ש ואבי הבן הוא שמעביר בנו על האש. זה דעת רבינו ואפשר דמפיק לה מדכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש אלמא שהוא עצמו מעביר אותו, אבל אין כן דעת רש"י בפרק ארבע מיתות אלא שכהניהם היו מעבירים אותו:

ומעבירו ברגליו מצד זה לצד זה בתוך וכו'. בפרק ארבע מיתות (שם) אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה היכי דמי אמר אביי שרגא דליבני במיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא רבא אמר כמשוורתא דפורייא, תניא כוותיה דרבא אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה העבירו ברגל פטור. ופירש"י שרגא דליבני שורת לבנים גבוה לבנה ע"ג לבנה והאש מכאן ומכאן. כמשוורתא דפורייא אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצים בימי הפורים שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה. העבירו ברגל פטור אלמא דרך עבודתו בקפיצה עכ"ל. ויש לתמוה היאך כתב רבינו דאינו חייב עד שיעבירנו ברגליו דאדרבא בגמרא אמרינן דהעבירו ברגל פטור, ונשאל הגאון מהר"י קולון על זה והשיב דרבינו מפרש האי שרגא דליבני שאומר אביי היינו משום דדרך העברה היינו שהאב נושא את בנו על כתיפו ועובר עם בנו בתוך האש ואע"ג דקרא לא משמע שיהא האב עובר בתוך האש עצמו שהרי בנו באש כתיב ולא עובר עם בנו באש מ"מ כיון דשרגא דליבני ובמיצעי פירוש גדר לבנים מזה וגדר לבנים מזה גובהן עד כנגד גובהו של אב והאב עובר בין הגדרים האלה ואין האש נוגעת בו כלל אלא שהוא מעביר בנו על כתיפו למעלה ממחיצת הלבנים עד שהשלהבת מגעת אל הבן המורכב על כתיפו של אביו קרינן בו מעביר בנו באש ועל זה פליג רבא וס"ל דאם העבירו האב ברגל כלומר ברגל של אב שהאב עצמו עובר בתוך האש שהוא פטור אלא צריך שיעבירנו ברגלו של בן והיינו דקאמר רבא כמשוורתא דפורייא שכן רגילות שעוברים על האש מצד לצד כמ"ש רבינו והיינו דמייתי סיעתא לרבא מברייתא דקתני העבירו ברגל פטור כלומר ברגל של מעביר לאפוקי מדאביי. ודיקא נמי כדפרישית שרבינו כתב ומעבירו ברגלו ולקמן נמי כתב ויעבירנו באש וברגלו ובברייתא קתני העבירהו ברגל ולא קתני העבירהו ברגלו אלא ודאי דברגל משמע ברגל המעביר וברגלו משמע ברגלו של עובר עצמו כדפרישית ע"כ. ול"נ שרבינו מפרש דאביי דאמר שרגא דליבני היינו שהאש מכאן ומכאן ושורות הלבנים באמצע ומעביר בנו על שורות הלבנים אבל לא בתוך השלהבת ורבא פליג עליה ואמר כמשוורתא דפורייא ולא לענין הקפיצה הוא שאמר כן וכמו שפירש"י אלא כשם שהעושים אותה משוורתא עוברים בתוך השלהבת כך זה צריך שיעבור בתוך השלהבת ולאפוקי מדאביי ותניא כותיה דרבא העבירו ברגל דהיינו שרגא דלבני שהוא עובר ברגלו כמי שמהלך בשוק

פטור עד שיעבור בתוך השלהבת דאז אורחא דמילתא דאינו עובר ברגלו משום דרגליו תכוינה ולא שתחויב הקפיצה עכ"פ וכדברי רש"י אלא הכוונה לרבא ולברייתא העברה בתוך השלהבת לבד. וזהו שכתב רבינו ומעבירו וכו' בתוך השלהבת.

ומ"ש רבינו ומעבירו ברגליו. ענינו שלא יעבירנו מראשו או מצדדיו כמו שעושין כשמחרכין התרנגולת אלא העברה מצד רגליו בעינן. ואפשר דס"ל דאיתיה בכלל מאי דאמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה ואין דרך העברה אלא מצד רגליו:

לא שהוא שורפו וכו'. רש"י כתב כן שם ודייק לה מדתניא המעביר עצמו פטור אלמא לאחר העברה חי הוא והא דאמרינן גבי חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא לאו למולך היה אלא לאלהי ספרוים דהתם שריפה כתיב:

לפיכך העושה וכו'. שם באלו הן הנסקלין (סנהדרין ס"ד) תנן העובד עבודת כוכבים והנותן מזרעו למולך ובגמרא קתני עבודת כוכבים וקתני מולך כלומר דמדפלגינהו בתרתי אלמא מולך לאו בכלל עבודת כוכבים הוא תנן כמ"ד מולך לאו עבודת כוכבים הוא דתניא אחד למולך ואחד לשאר עבודת כוכבים חייב כלומר דקסבר מולך עבודת כוכבים הוא ולא איצטריך לאזהורי עליה בכדרכה דמאיכה יעבדו נפקא אלא לומר לך שאם עשה שלא כדרכה חייב ר"א בר"ש אומר למולך חייב שלא למולך פטור ובודאי דכסתם מתניתין קי"ל. אבל ק"ל מאי לפיכך שנראה שאין דין זה נמשך מדין של מעלה. ונ"ל שהוא מקושר עם מ"ש לא שהוא שורפו וכו' וקאמר השתא כיון שאינו שורפו יכולין אנו לומר דהעושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת פטור אבל אילו היינו אומרים דשורפים את בניהם אפילו לעבודת כוכבים אחרת היה חייב דתיפוק ליה משום מקטר כנ"ל. ונראה מדברי רבינו שכתב לעבודת כוכבים אחרת דמולך עבודת כוכבים הוא והעושה אחד מארבע עבודות לפניו חייב ודלא כרש"י שכתב דפטור:

הלכה ד

אינו חייב וכו'. משנה (שם) אינו חייב עד שימסור למולך ויעבור באש מסר למולך ולא העביר באש העביר באש ולא מסר למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעבור באש:

ומ"ש או שמסר והעביר שלא כדרך העברה פטור. מימרא דרב יהודה ובריתא שם כתבתים בסמוך:

ואינו חייב עד שימסור וכו'. שם מימרא דרב אחא בריה דרבא וכתבו התוס' וא"ת מקמא איחייב ליה וי"ל כגון שאין לו אלא בן אחד או שהעבירו בבת אחת. ול"נ דכי עבר קמא חיובו תלוי ועומד אם לא העביר יותר חייב ואם העביר יותר נפטר מחיובו:

הלכה ה

אחד זרע כשר עד ובנותיו בניהם ובני בניהם וכו'. ברייתא שם:
אחד בניו וכו'. ברייתא שם ודריש מכי מזרעו נתן למולך בן בנו ובן בתו דכולהו זרעו נינהו וממילא שמעינן שמי שאינו זרעו פטור עליו, ועוד שם ברייתא מפורשת אינו חייב אלא על יוצאי ירכו אביו ואמו אחיו ואחותו פטור:
או שהעביר עצמו. ברייתא שם. העביר עצמו פטור ורבי אלעזר בר"ש מחייב ופסק כת"ק:
העביר אחד מזרעו וכו'. שם בעיא דלא איפשטא ופסק בדיני נפשות להקל:

הלכה ו

(ו-ח) **מצבה שאסרה תורה וכו' אפילו לעבוד את ה'**. כן משמע בספרי פרשת שופטים דקאמר מצבה אהובה לאבות ושנואה לבנים ומצבה דאבות לה' היתה ואפ"ה קאמר שהיא שנואה לבנים:
וכן אבן משכית וכו' אע"פ שהוא משתחוה עליה לשם לוקה. הכי משמע פ' בהר סיני ובפ' הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ב) תניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה עליה אי אתה משתחוה בארצכם אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש כדעולא דאמר לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים בלבד ופירש"י לא אסרה תורה בפסוק זה אלא שלא יעשו רצפת אבנים בבה"כ דוגמא של מקדש, עכ"ל. כלומר לא אסרה תורה כאן אבן משכית לעבודת כוכבים דא"כ לא שייך למידק הא במקדש מותר אלא לאסור רצפת אבנים להשתחות לה' הוא דאתא. ורבינו מפרש דענינא דהכא לא משמע דאתא לאסור אבן משכית מפני שהוא דוגמת המקדש אלא מפני שהוא מנהג עובדי כוכבים אסרתו תורה להשתחוות עליה לשם ומייתי שם האי ברייתא על האי דקאמר התם רב איקלע לבבל בתענית צבור נפול כ"ע אאנפייהו והוא לא נפל על אנפיה מאי טעמא רצפה של אבנים היתה ותניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה עליה אין אתה משתחוה בארצכם אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש כדעולא דאמר עולא לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים א"ה מאי איריא רב אפילו כלהו נמי קמי דרב הואי ואי בעית אימא רב פישוט ידים ורגלים הוה עביד פירוש דמעיקרא שני ליה שרצפת אבנים היתה קמיה דרב ולכך היה אסור לו שיפול אבל לפני הצבור לא היתה ולכך הותר להם ליפול על פניהם ואי בעית אימא דלפני ההיכל היתה רצפת אבנים ולאינך הוא שרי שלא היו פושטים ידיהם ורגליהם אבל לרב שמנהגו לפשוט ידיו ורגליו היה אסור. וסובר רבינו כמו שכתבו התוס' והרא"ש דלילשנא קמא

אפילו בלא פישוט ידים ורגלים אסור מדרבנן ופסק כההוא לישנא מהטעם שיתבאר בסמוך ולכן כתב רבינו שבלא פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכת מרדות דהיינו מדרבנן.

ומה שכתב **או שוחה על צדו** למדו מדאמרינן אמר רב חייא בר אבין חזינא לאביי ורבא דמצלי אצלויי כלומר שהיו מטין עצמם על צדיהן ולא נופלים על פניהם ממש מפני הרצפה וכן פירשו התוס' והרא"ש בשם רבינו האי גאון. ומדחזינן דאביי ורבא הוו מצלי אצלויי משמע דסבירא להו כלישנא קמא דאסור אפילו בלא פישוט ידים ורגלים ומשום הכי פסק רבינו כההוא לישנא אע"ג דלישנא קמא הוי. ונ"ל דאינו אסור אלא נפילת אפים על הרצפה שקצת דמיון השתחואה יש בה אבל להתפלל על הרצפה מותר אע"פ ששוחה במקומות שחייבו חכמים דהא רב דאמרינן שרצפת אבנים היתה לפניו ונפילת אפים הוא דלא עבד אבל צלותא מיהא צלי דאי לא התפלל היכי הוה בעי דלינפול אאנפוי ועוד דהל"ל רב לא צלי אלא משמע דצלי ולא נפיל אאנפוי.

והכי דייק לשון רבינו שכתב **כל המשתחוה לה' על האבנים המפוצלות בלא פישוט ידים ורגלים אינו לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות** ומדנקט בלא פישוט ידים ורגלים משמע שאינו חסר מהשתחואה אלא פישוט ידים ורגלים בלבד אבל פניו דבוקות כמו שהוא בהשתחואה. וכן כתב ריב"ש בתשובתו וז"ל מדברי רש"י והרמב"ם נראה דאין לחוש לאבן משכית אפילו מדרבנן אלא כשפניו דבוקות בארץ אע"פ שאין בו פישוט ידים ורגלים אבל שוחה לבד אין לחוש על זה, עכ"ל:

הלכה ט

הנוטע אילן וכו'. בספרי פ' שופטים מנין לנוטע אילן ובונה בית בהר הבית שעובר בל"ת ת"ל כל עץ אצל מזבח ה' וכו' ראב"י אומר מנין [שאין עושין אכסדרה בעזרה וכו' ומדלא נקט] שהעושה אכסדרה בעזרה עובר בל"ת וכו' כדקתני גבי נוטע אילן משמע לרבינו דלא לקי עליה ומשמע דמדרבנן הוא דמיתסר וקרא אסמכתא בעלמא. ומ"מ יש לתמוה על רבינו למה כתב גבי נוטע אילן בעזרה דמשמע דחוץ לעזרה שרי ובספרי אסר גם בהר הבית ואין לומר דהר הבית לא קאי אלא לבונה בית אבל נוטע אילן לא מתסר אלא בעזרה דמהי תיתי לן ועוד דנוטע חמור מבונה וכיון דבונה אסור בהר הבית כ"ש נוטע. ואפשר דסבר רבינו דראב"י פליג את"ק וסבר דליכא איסורא אלא בעזרה בלבד ופסק כמותו משום דמשנתו קב ונקי ותו דבספ"ק דתמיד (דף [כח:]) מקשה מיניה. ויש לתמוה עוד על רבינו למה השמיט דבונה בית בלא תעשה ואפשר דס"ל דבהא נמי פליג דהאי בונה בית דקאמר ת"ק של עץ הוא כעין אכסדרה ואתא ראב"י למימר דאינו בלא

תעשה אלא איסורא בעלמא הוא דאיכא. ומדברי הראב"ד שכתב לשכת העץ בית היתה משמע דסבר דלראב"י לא מיתסר אלא אכסדרה אבל בית אפילו כולו של עץ שרי דלא דמי לאלו כלל. ומה שהקשה מגזוזטרא שהקיפו בעזרת הנשים בשמחת בית השואבה ותירץ לשעתה היתה, בפרק ראשון מהלכות בית הבחירה תירץ בענין אחר:

פרק ז

הלכה ב

(א-ב) **מצות עשה לאבד וכו' ובארץ ישראל וכו' אבל בח"ל וכו'**: **עבודת כוכבים ומשמשיה וכו'**. (מכות כ"ב) פרק אלו הן הלוקין אוקימנא הא דתניא המבשל גדי בחלב ואכלו לוקה חמש דהיינו בשבשלו בעצי אשרה ואזהרתיה מולא ידבק בידך א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי ולילקי נמי משום ולא תביא תועבה אל ביתך וא"כ שלוקה שש מבעי ליה הרי דנהנה מאשרה לוקה שתים מלא ידבק ולא תביא והוא הדין לנהנה מכל מילי דעבודת כוכבים:

הלכה ג

בהמה שהקריבוה וכו'. מדאמרינן בפרק אין מעמידין (עבודה זרה דף ל"ד) המקדש בפרש עגלי עבודת כוכבים אינה מקודשת וכ"ש הוא לשאר דברים שהזכיר רבינו.
ומה שכתב שהקריבוה כולה נראה דהיינו לומר שאם הקריבוה לעבודת כוכבים ופירשו ואמרו חוץ מפרשה או מעצמותיה או קרניה וטלפיה ועורה אותם דברים ששיירו לא נאסרו:
לפיכך אם היה בעור סימן וכו'. משנה (שם כ"ט) אלו דברים של עבודת כוכבים אסורים ואיסורן איסור הנאה ומני בהדייהו עורות לבובין ומסיים בה רשב"ג אומר בזמן שהקרע שלו עגול אסור ומשוך מותר כלומר לפי שאין דרכן לעשות לעבודת כוכבים משוך ואסיקנא הלכתא בגמרא כרשב"ג:

הלכה ד

מה בין עבודת כוכבים וכו'. בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה דף נ"א נ"ב) תנן עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד ושל ישראל משתיעבד ומייתי לה בגמרא מהני קראי דמייתי לה רבינו:
ומשמשי עבודת כוכבים וכו'. שם אבד תאבדון בכלים שנשתמש בהם לעבודת כוכבים הכתוב מדבר הביאום ולא נשתמשו בהם יכול יהו אסורין ת"ל אשר עבדו שם שאין אסורין עד שיעבדו מכאן עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה עד שתיעבד

ושל ישראל אסורה מיד דברי ר' ישמעאל. ר"ע אומר חילוף הדברים עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד של ישראל משתיעבד ואמרינן בגמרא דמשמשי עבודת כוכבים דעובד כוכבים לכ"ע אין אסורין עד שיעבדו דר"ע בעבודת כוכבים פליג אבל בכלים לא פליג. ומשמשי עבודת כוכבים של ישראל לר"ע דקי"ל כותיה אינם אסורים עד שתיעבד מק"ו דהשתא היא גופא לא מיתסרא עד שתיעבד משמשיה מיבעיא:

הלכה ה

העושה וכו'. פ' לפני אידיהן (עבודה זרה דף י"ט) מימרא דרבי אלעזר א"ר יוחנן ומפורש שם דאפילו עשה לעובד כוכבים שכרו מותר ומטעם שהזכיר רבינו:

הלוקח גרוטאות וכו'. בפרק בתרא (דף ע"א) אמרינן דמשיכה בעובד כוכבים קונה מתיבי הלוקח גרוטאות כלומר שברי כספים מן העובד כוכבים ומצא בהם עבודת כוכבים אם עד שלא נתן מעות משך יחזיר ואם משנתן מעות יוליך לים המלח כיון דלא מצי לאהדורי ולמשקל דמי ואי ס"ד משיכה בעובד כוכבים קונה אמאי יחזיר אמר אביי משום דמחזי כמקח טעות כלומר דמשיכה בטעות הואי דלאו אדעתא דעבודת כוכבים זבן אמר רבא רישא מקח טעות סיפא לאו מקח טעות אלא אמר רבא רישא וסיפא מקח טעות ורישא דלא יהיב זוזי לא מתחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל סיפא דיהיב זוזי מתחזי כעבודת כוכבי' ביד ישראל כלומר דלכי הדר שקיל זוזי מתחזי כמאן דמזבן עבודת כוכבים ואסיקנא התם דמשיכה בעובד כוכבים קונה וכיון שכן טעמא דרישא דברייתא דלא קנה היינו משום דמקח טעות הואי שאם לא כן כיון שמשך דידיה היא ויוליך לים המלח ובסיפא נמי מן הדין לא קנה דמקח טעות הוא והיינו טעמא דיוליך לים המלח משום דמחזי כעבודת כוכבים ביד ישראל וכיון דאפילו במשך אם לא נתן מעות יחזיר והרי הוא נותן העבודת כוכבים מידו ליד עובד כוכבים כ"ש היכא שלא משך אע"פ שנתן מעות דיחזיר. וכתב רבינו טעם דכשמשך ולא נתן מעות דיחזיר דהוי משום מקח טעות משום דאי לא כתב הכי הוה קשיא ליה דהא משיכה בעובד כוכבים קונה אבל בנתן מעות ומשך דלא קשיא עליה מידי לא חשש לכתוב הטעם:

וכן עובד כוכבים וגר כו'. משנה פ"ו דדמאי:

הלכה ו

צורות שעשאום וכו'. משנה בע"ז (דף מ') ריש פ"ג כל האלילים אסורים מפני שהן נעבדים פעם אחת בשנה דר"מ וחכ"א אינו אסור אלא כל שיש בידו מקל או צפור או כדור ובגמרא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בעומדים על פתח המדינה שנינו כלומר דאי לאו הכי לא אסור לר"מ כל האלילים ולרבנן כל שיש בידו מקל או צפור וכו'. ובגמרא

עוד אמר רב מחלוקת בשל כרכים אבל בשל כפרים דברי הכל אסורים כלומר דבני כפר לא עבדי לנוי. ואמאי דתנן אינו אוסר אלא כל שיש בידו מקל וכו' אמרו בגמרא תנא הוסיפו עליהם סייף עטרה וטבעת. והוי יודע דקודם למימרא דר' יוחנן בעומדין על פתח המדינה שנינו איתא בגמרא אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו ופירש"י כשהמלך מת עושין צורתו בפתח השער לזכרון והתם קאמר ר"מ דאגב חביבותא פלחי ליה. ובעומדין על פתח המדינה פירש"י ג"כ בהנהו קאסר ר"מ דחשיבי להו וכתב הר"ן נראה מדבריו דהני אוקימתי אליבא דר"מ נינהו אבל לרבנן בין עומדין על פתח המדינה בין אין עומדין הכל תלוי כשיש בידו מקל או צפור או כדור. אבל הרמב"ם כתב והנמצאות במדינה אם היו עומדין על פתח המדינה וכו'. מכלל דס"ל דר"י דאמר בעומדין על פתח המדינה בין לר"מ בין לרבנן קאמר ולא קאי אדרב יהודה אמר שמואל דאוקמה באנדרטי של מלכים אלא אוקימתא באפי נפשא היא ופסק הרב ז"ל כר"י עכ"ל. ודבריו צ"ע שמתחלת דבריו נראה שאין חילוק בין רבינו ורש"י במימרא דר"י דלר"מ אתמר וא"כ לא שייך למימר ופסק כר"י דהא רב יהודה לא אשתעי אליבא דרבנן דקי"ל כותייהו אלא לפרש דברי רבי מאיר אתי. ולי נראה לומר דרבינו מפרש דרב יהודה ור"י בין לר"מ בין לרבנן וה"ק רב יהודה אפילו באנדרטי של מלכים דחזקתו אינו אלא לנוי לר"מ אסור בכל ענין ולרבנן אם יש בידו מקל וכו' ואמר ר' יוחנן כי אסרי רבנן ור"מ היינו בעומדין על פתח המדינה ושמואל ור"י מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ורבינו רמז דברי רב יהודה בשלא חילק בין אנדרטי לשאר צורות אלא תלה הכל בעומדין על פתח המדינה ויש בידו מקל וכו':

כתב רבינו ירוחם כל הצלמים שהם כאנדרטי של מלכים ובפתח מדינה מותרים והוא שאין ידוע אם נעבדו שאם נעבדו עבודת כוכבים מיקרו פירוש אנדרטי כשימות המלך ועושים צורתו בפתח העיר פשוט פרק כל האלילים (דף מ"א). והרמב"ם כתב שאליל אחר אינו אסור אפילו שיהיה בידם אבל אנדרטי אם היה בידם שום דבר אסור ואם לאו מותר שאינם עשויין אלא לנוי עכ"ל. נראה שסובר רבינו ירוחם שאע"פ שלא הזכיר אנדרטי בכלל ועומד על פתח המדינה הוא דסתם עומד על פתח המדינה אינו אלא אנדרטי ובהני הוא דמפליג בין יש בידם לאין בידם אבל כשאינן אנדרטי בכל גוונא שרי וזה שאמר צורות שעשאום עובדי כוכבים לנוי מותרים בהנאה ולא חילק כלל:

הלכה ז

אלילים הנמצאים וכו'. משנה (שם) המוצא שברי אלילים הרי אלו מותרים מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורים מפני שכיוצא בהם נעבד ובגמרא אמר שמואל אפילו

שברי עבודת כוכבים והא אנן תנן שברי אלילים ה"ה דאפילו שברי עבודת כוכבים והא דקתני שברי אלילים משום דקא בעי למתני סיפא מצא תבנית יד תבנית רגל הרי אלו אסורין מפני שכיוצא בהם נעבד אמאי והא שברים נינהו תרגמא שמואל בעומד על בסיסו. וה"פ לדעת רבינו אפילו שברי עבודת כוכבים מותרין ולא תימא דוקא שברי אלילים שאע"פ שהיו עומדין על פתח המדינה והיה בידם מקל וכו' מ"מ איכא לספוקי שמא לא עבדום ואת"ל עבדום כיון שהושלכו אימור בטלום אבל שברי עבודת כוכבים שראינו שעבדוהו דליכא אלא חד ספיקא לא קמ"ל שמואל דשרו. משום דקא בעי למתני סיפא דאי תני עבודת כוכבים ה"א דוקא עבודת כוכבים מצא תבנית יד או רגל אסורה אבל אלילים אפילו תבנית יד שרי להכי תנא ברישא אלילים למימר דאע"ג דשמא לא עבדום אפילו הכי לשבר חשוב כגון תבנית יד חיישינן וכשעומדין על בסיסן כדמוקי לה לקמן. ולא רצה רבינו לפסוק כשמואל משום דאמרינן תו בגמרא אתמר עבודת כוכבים שנשתברה מאליה ר' יוחנן אמר אסורה וריש לקיש אמר מותרת ופסק רבינו בפ"ח כר"י ומשמע ליה דשמואל דשרי שברי עבודת כוכבים ס"ל דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת כר"ל ולא קיי"ל כוותיה ולא נימא דאפשר דמודה שמואל בעבודת כוכבים שנשתברה שאסורה ולא שרי אלא במוצא מושלך דכיון דהושלך מוכח שביטלוהו דא"כ כי אותביה ר' יוחנן לריש לקיש ממתניתין דקתני המוצא שברי אלילים מותרים הא שברי עבודת כוכבים אסורים לישני ליה דשאני. ומכיון דלא קי"ל כשמואל צריכין אנו ליישב המשנה דקתני רישא שברי אלילים מותרים ובסיפא אסר תבנית יד. וי"ל דרישא מיירי בשברי אלילים ומשום דהוו ספק ספיקא מותרים וסיפא דמצא תבנית יד מיירי בשברי עבודת כוכבים דליכא אלא חד ספיקא וכן כתבו התוס'.

ומ"ש רבינו שאלילים הנמצאים מותרים אע"ג דמתניתין לא תנן אלא שברי אלילים נראה שלמד כן מדמקשה בגמרא לר"י דאמר שברי עבודת כוכבים [אסורים דכיון דלר"מ צלמים אסורים שברי צלמים] מותרים לרבנן עבודת כוכבים נמי היא אסורה ושבריה מותרים. ומשני הכי השתא התם אימור עבדום אימור לא עבדום ואת"ל עבדום אימור בטלום עבודת כוכבים ודאי עבדום מי יימר דבטלום הוי ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי. ואיכא למידק דלמה ליה למפרך דמדר"מ נשמע לרבנן לפרוך דמדרבנן גופייהו נשמע דאלילים הנמצאים אסורים ושברים מותרים ה"נ עבודת כוכבים אסורים ושבריה מותרים ומדלא פריך הכי אלמא דלרבנן אפילו אלילים עצמם מותרים דהא הוא ספק ספיקא ספק עבדום ספק לא עבדום ואת"ל עבדום מכיון שמצאן מושלכין אימור בטלום ובדין הוה דהוה ליה למנקט המוצא אלילים הרי אלו מותרים אלא איידי דבעי

למתני סיפא בשברי עבודת כוכבים אסורים תנא רישא בשברי אלילים מותרים והני אלילים דאמרינן דלרבנן כי מצאן מושלכים שרו משום ספק ספיקא היינו בעומדים על פתח המדינה ובידם מקל וכו' דאל"כ מאי איריא מצאן מושלכים אפילו עומדין במקומם שרי שחזקתן לנוי וכמו שנתבאר לעיל בסמוך וה"פ דמתניתין המוצא שברי אלילים מושלכים הרי אלו מותרים משום דהוו ספק ספקא וכיון דהוי משום ספק ספקא ה"ה למוצא אלילים עצמם אבל מצא תבנית יד תבנית רגל דהיינו שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורים מפני שכיוצא בהם נעבד כלומר מפני שכשהיו אלו האברים מחוברים במקומם ודאי היו נעבדים וא"כ אין כאן אלא ספק אחד. וזה שאמר בפ"ח עבודת כוכבים שנשתברה מאליה שבריה אסורין בהנאה עד שיבטלוה לפיכך המוצא שברי עבודת כוכבים הרי אלו אסורין בהנאה שמא לא ביטלוה העובדי כוכבים, עכ"ל:

כתב הרמ"ך אלילים הנמצאים מושלכין וכו' עד שהעובדי כוכבים בטלוה מאי איריא יד עבודת כוכבים או רגלה אפילו של אלילים נמי כדקתני בגמרא ה"ה דאפילו שברי עבודת כוכבים נמי אלא משום דבעי למתני סיפא תבנית יד ורגל דאפילו באלילים אסור ואי אמרת ה"מ בשעומדין על בסיסן מ"מ מאי איריא יד עבודת כוכבים או רגלה אפילו שאר שברים נמי דהא איהו גופיה פסק כר"י וליכא חילוק בין מוצא לנשתברה מאליה וחזינן לר"י דאפילו שאר אברים אסר דהא מקשה לר"ל מהא דמוצא שברי צלמים מותרין הא שברי עבודת כוכבים אסורין ודאי שברי עבודת כוכבים דומיא דשברי אלילים ושברי אלילים ודאי משאר שברים קאמר מדקתני סיפא תבנית יד ורגל הרי אלו אסורין מכלל דרישא דשרי בשאר שברים מיירי, עכ"ל. ובמה שכתבתי לדעת רבינו לא קשה מידי:

הלכה ח

המוצא כלים וכו'. משנה שם (דף מ"ב) המוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת הדרקון יוליכם לים המלח רשב"ג אומר שעל המכובדים אסורין שעל המבוזים מותרים ובגמרא פריך דאשכחן דלטובא אחריני פלחי ומשני אביי מיפלח לכל מאי דמשכחי פלחי מיצר ומיפלח הני תלתא דשכיחי ציירי להו ופלחי להו למידי אחרינא לנוי בעלמא עבדי להו ובעינן אי זה הן כלים מכובדים ואי זה הם מבוזים ואמר שמואל אלו הן מכובדים שעל השיראין ושעל הנזמים ושעל הטבעות כלומר הני דוקא דחשיבי שהן עשויים לתכשיט אבל כל שאר כלים מבוזים נינהו. ותניא כותיה ומפרש רבינו שיראין בגדי שני וה"ה לכל מלבוש יקר דמיקרו מכובדין:

הלכה ט

עבודת כוכבים ומשמשיה וכו'. משנה פרק השוכר את הפועל (עבודה זרה דף ע"ד) אלו אסורים ואוסרים בכל שהן יין נסך ועבודת כוכבים ועורות לבובין. ופי' רש"י בכל שהן דאפילו חד באלף לא בטיל עבודת כוכבים צורה אחת שעבדוה שנתערבה באלף צורות שאינן עבודת כוכבים. ורבינו מפרש דבכלל עבודת כוכבים דמדכר מתניתין איתא נמי משמשיה דכשם שהיא אינה בטלה אפילו באלף ה"ה משמשיה וכן משמע מדין כוס של עבודת כוכבים שנתערב בריבוא שיבא בסמוך. ותקרובת שלה יליף מעורות לבובין דתניא בהדיא ואיסורן משום תקרובת כמו שקדם בפרק זה:

עבר ומכר וכו'. כך אמרו סוף פרק שני דקידושין (דף נ"ח) וילפינן לה מדכתיב והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה אחריו הרי הוא כמוהו:

הלכה י

עבודת כוכבים או אשרה שנשרפה אפרה אסור בהנאה. ברייתא בסוף תמורה (דף ל"ד:):

וגחלת של וכו'. ברייתא פ' בתרא דיו"ט (דף ל"ט):

ספק אסור ספק ספיקה מותר. ברייתא בפרק כל הזבחים שנתערבו (זבחים דף ע"ד) ואע"ג דאוקימנא לה כר"ש ור' יהודה פליג עליה פסק כר"ש משום דרב ס"ל כוותיה ואע"ג דשמואל פליג הא קי"ל הלכה כרב באיסורי:

כיצד כוס של וכו'. בברייתא הנזכרת (זבחים ע"ד).

ומ"ש פירש כוס אחד מן התערובת וכו'. גם זה בברייתא הנזכרת פירש אחד מהם לרבוא ומרבוא לרבוא כלם מותרים ובתר הכי תניא ר' יהודה אומר רמוני בדן אסורין בכל שהן כיצד נפל אחד מהם לתוך רבוא ומרבוא לרבוא אסורין ר"ש בר' יהודה אומר משום ר"ש לרבוא אסורים ומרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר מותר ואוקימנא ברייתא דשריא ספק ספיקא בעבודת כוכבים כר"ש. ופירש"י לרבוא אסורים רבוא הראשון שהאיסור עצמו נפל שם אסור אבל פירש אחד מאותו רבוא לשלשה רמונים ומהשלשה פירש אחד למקום אחר מותר אפילו השלשה אמצעיים דספק ספיקא מותר. וכבר נתבאר שרבינו פסק כר"ש ואע"פ שבברייתא שנו פירש אחד מהם לרבוא ומרבוא לרבוא דמשמע דכשפירש כוס אחד מהתערובת ונתערב עם אחרים עדיין כלם אסורין ולא שרי אלא כשפירש אחד מהתערובת שניה ונתערב עם אחרים דאז תערובת שלישית זו מותרת ושתי התערובות הראשונות עדיין הן אסורות וכן משמע מברייתא דרמוני בדן כתב רבינו דכשפירש אחד מהתערובת ראשונה ונתערב עם אחרים מותרת תערובת שניה

משום דכיון דתלי ברייתא טעמא דהיתרא בספק ספיקא הרי בתערובת שניה יש ספק ספיקא ספק אם כוס שפירש מהראשונים של עבודת כוכבים היה או לאו ואת"ל של עבודת כוכבים היה שמא זה שהוא נהנה בו אינו אותו שנפל וכן י"ל בכל כוס וכוס של תערובת שניה וא"כ ע"כ דמאי דתני שלש תערובות היינו משום דלר"י אפי' תערובת שלישית אסורה אבל לר"ש ודאי תערובת שניה שרי דכל כוס מהם ספק ספיקא הוא וכדפרישית וכן כתבו שם התוספות ואע"פ שבברייתא דרמוני בדן תני ומרבוא לשלשה כבר העמידוה בגמרא דבנפל לשנים סגי דאיכא רובא ומאי לשלשה דקתני תרתי והוא ולפיכך כתב רבינו ונפל לכוסות שנים. אבל קשה שכתב בפ' ט"ז מהלכות מאכלות אסורות נפל רמון אחד מן התערובת הזאת לשנים רמונים אחרים וכו' ואם נפל מן התערובת הראשונה אחד לאלף וכו' הרי כלם אסורים הרי שהוא מצריך שלש תערובות בפשט הברייתא וגבי עבודת כוכבים למה הספיק בשתי תערובות שלא כפשט הברייתא. ועוד קשה דאטו עבודת כוכבים מיגרע גרע מרמוני בדן. ואפשר שהוא ז"ל לא היה גורס בברייתא דכוס של עבודת כוכבים ומרבוא לרבוא ובברייתא דרמוני בדן היה גורס בדברי ר"ש מרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר, טעמא דמלתא משום דאע"ג דמדינא בשתי תערובות סגי כברייתא דעבודת כוכבים ברמוני בדן החמירו להצריכן שלש תערובות מפני שהוא דבר שאפשר שיהיו לו מתירין אם יתפרדו הרמונים ואע"ג דלהרשב"א לא חשיב בכי האי גונא דבר שיש לו מתירין כדמשמע בטור יורה דעה סימן ק"כ לרבינו חשיב. א"נ דברמוני בדן חיישינן דילמא אתו לזלזולי ביה ולפיכך החמירו יותר אבל בעבודת כוכבים דכולי עלמא פרשי מינה לא גזור כולי האי. אבל מדבריו בפרק ט"ז גבי רמוני בדן משמע דשורת הדין כן וצ"ע:

טבעת של וכו'. גם זה שם (זבחים ע"ד) אמר רבה בר אבוה אמר רב נחמן טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ונפלה אחת מהן לים הגדול הותרו כלן דאמר הך דנפל היינו דאיסורא ואוקימנא כר' אליעזר ואקשינן והאמר ר"א לא התיר ר' אליעזר אלא שנים שנים אבל אחת אחת לא א"ל אנא תרתי קא אמינא. ורבינו מפרש שנים דהיינו שהקריב שנים מהמעורבים שחל הספק בשניהם יחד והנשארים כשרים וכן פירש בפ' הנזכר על משנת איברים באברי בעלי מומין ר' אליעזר אומר אם קרב ראש אחד יקרבו כל הראשים ודלא כרש"י שפירש כאן בעבודת כוכבים. ופסק רבינו כרב נחמן דסבר הכי וכן רבה בר אבוה דאמרו לה משמיה הכי ס"ל וגם ר"ל הכי ס"ל דאמרינן התם בסמוך דכדר"ל דאמר חבית תרומה שנתערבה במאה חביות ונפלה אחת מהם לים המלח הותרו כלן ואמרינן הך דנפל דאיסורא נפל וכיון דכל הני אמוראי ס"ל הכי

נקטינן כוותייהו אע"ג דאוקימנא להא דר"נ כר' אליעזר ולא קי"ל כוותיה וכמו שפסק בפ"ו מהלכות פסולי המוקדשין משום דחכמים פליגי עליה ס"ל לרבינו דהני אמוראי ס"ל דע"כ לא פליגי חכמים אר' אליעזר אלא בתערובת קדשים משום דס"ל דשחוטין נדחין ור' אליעזר סבר אינן נדחין וכמו שאמרו בגמרא אבל אי הוה ס"ל דשחוטין אינן נדחין משום תערובת לא הוו פליגי אר' אליעזר ואע"ג דסתם מתני' דקתני אחד בריבוא ימותו כלן פליג אר' אליעזר בדין התערובת בלאו טעמא דשחוטין נדחין לענין זה כיון דס"ל להנך אמוראי כוותיה נקטינן כוותיה אבל לענין קדשים שחוטין אינן נדחין דלא אשכחן מאן דסבר כוותיה ואדרבא לכולי עלמא נדחין כדמשמע בדף הנזכר לא קיי"ל כוותיה והיינו דפסקה רבינו לדרב נחמן בפרק זה ולדריש לקיש בפרק ט"ו מהלכות תרומה ובפרק ו' מהלכות פסולי המוקדשין פסק דלא כר' אליעזר. ומכל מקום איכא למידק למה בפ' ט"ו מהלכות תרומה התיר בנפלה אחת ולא הצריך שיפלו שתים כמו בטבעת ואפשר דסבר דבטבעת דאתמר אתמר אבל בחבית תרומה דלא אתמר באחת סגי. ומיהו קשה דכי מצריך בגמרא דרב נחמן ודר"ל ה"ל לשנויי דלא דמו דהאי דחביות שרו בנפילת אחד ובטבעות בעינן שתים ושמא י"ל דה"מ לשנויי הכי אלא דעדיפא מיניה קאמר דאפילו אם היו שוים צריכי, אי נמי אע"ג דמשמע ודאי דאפילו בנפל אחד שרי גם אטבעות אלא משום חומרא דעבודת כוכבים בעינן שתים דאע"ג דלא שרי ר' אליעזר אלא בשתים מדר"ל משמע דאפילו באחד שנפלה שרי וכן משמע מפשטא דמימרא דר"נ וע"כ צ"ל דס"ל כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא דאיהו בעי שיפלו שתים ואינהו סגי להו בחדא ומכל מקום משום חומרא דעבודת כוכבים לא רצה רבינו להתיר ואע"ג דאמר אנא נמי תרתי אמרי לאו למימרא דס"ל הכי דהא נפלה אחת מהם קאמר אלא לפי דבריו השיב לו אי מקשת לי מר' אליעזר הרי אפשר לפרש דבריו דמאי אחד מהם זוג אחד אבל ודאי דאיהו אפי' בנפל אחד שרי אלא דמשום חומרא דעבודת כוכבים לא רצה רבינו לסמוך על פירוש זה ולפיכך לא רצה להתיר אלא בנפלו שתים. ומ"מ יש לתמוה שפסק בפ' ט"ו מהלכות תרומות כרבא דאמר שם בזבחים לא התיר ריש לקיש אלא בחבית הואיל ונפילתה נכרת אבל תאנה לא ולפי זה חמירא תרומה מעבודת כוכבים דטבעת אין נפילתה נכרת כדאמרינן בהדיא בגמרא ואפילו הכי הותרו ע"י נפילתה וה"ל למיפסק כרב יוסף דאמר אפילו תאנה נמי דאע"ג דרבה ורב יוסף הלכה כרבה שאני הכא דכמה אמוראי מסייעי לרב יוסף ושרו בטבעת. ואפשר לומר דדוקא גבי תרומה בעי רבה מקומה ניכר כי היכי דלא ליתו לזלזולי בה ולהתירה בלא נפילה אבל גבי עבודת כוכבים דכ"ע פרשי מינה משום חומרא דידה מודה דאע"ג דלא מינכרא נפילתה שרי

כדשרו אינך אמוראי, ועי"ל דרבה נמי לא אסר אלא בתאנה אחת אבל בשתי תאנות שרי דמינכר נפילתייהו והנך אמוראי דשרו בטבעת לא שרו אלא בנפלו שתים כדאמרינן אנא תרתי קאמינא. והא דאמרינן ואי מדר"ל ה"א חבית דמינכרא נפילתה אבל טבעת דלא מינכרא נפילתה לא מאחר דבנפלו שתי טבעות קאמר ה"ק דלא מינכרא נפילתייהו כמו נפילת חבית אבל מ"מ מינכרא נפילתייהו ודאי. והשתא דאתינן להכי נתיישב למה גבי תרומה פסק רבינו בחבית אחת שנפלה הותרו כלן ובטבעת הצריך שתים דחבית אחת נפילתה ניכרת ובטבעת אחת לא מינכרא נפילתה כלל ולכך לא הותרו השאר אבל כשנפלו שתי טבעות דמינכרא נפילתן קצת הותר השאר. ומדברי רבינו נראה דג"כ זה מטעם ספק ספיקא הוא ספק אם של איסור נפל לים ספק לא נפל ואת"ל לא נפל ספק אם טבעת זאת שמשתמש בה עכשיו של איסור הוא או של היתר וכן י"ל בכל אחת ואחת כדלעיל ולפי זה יש יותר ראיה לפסוק כדר"נ אע"ג דאוקימנא כרבי אליעזר משום דר"ש שרי בהכי וגם רב נמי פסק הכי כמו שאמר בסמוך:

נתערבה במאה וכו'. גם זה שם (זבחים ע"ד) אמר רב טבעת של עבודת כוכבים שנתערבה במאה טבעות ופירשו ארבעים למקום אחד וששים למקום אחר כו' פירשו ארבעים למקום אחד אין אוסרות ששים למקום אחר אוסרות ואע"ג דשמואל פליג עליה הלכה כרב באיסורי ופירש"י דכי נתערבו למקום אחד ה"ל ספק ספיקא אם טבעת של עבודת כוכבים היתה בתוך הארבעים אם לאו ואת"ל היתה בתוך הארבעים ספק אם היא זו אם לאו וכן י"ל בכל אחת ואחת מהם ואע"ג דכשנפלו הששים באחרות איכא למימר הכי לא חשיב אלא ספק אחד משום דחזקה דאיסורא ברובא איתיה והא דלא שרינן הכא הארבעים אא"כ נתערבו עם אחרות ובבבא דכוסות שרינן כלהו בנפלו שתים כבר תירץ רש"י דשאני התם דנפלו לים ונאבדו אבל הכא כיון דלא נאבד שום אחת לא אמרינן איסורא ברובא איתיה להתיר את הארבעים וה"ל חד ספק הילכך אסירי. ונ"ל דהיינו דנקט רב נחמן לים הגדול ור"ל לים המלח לומר דסתמן אבודין הם וה"ה לכל מקום שהוא אבוד כגון נהר עמוק וכיוצא בו אבל אם נפלו למקום שאפשר להמצא לא הותרו השאר:

כתב הראב"ד טבעת של וכו'. א"א לפי הסוגיא וכו' שהם נקראים ספק ספיקא. וכתב עוד שאני אומר אותה הטבעת האסורה ברוב היא. א"א כל זו הסוגיא אינה כהלכה וכו' דשמואל ורב יהודה פליגי אדרב דס"ל הכי עכ"ל. ומתוך דברי הגמרא שכתבתי יתבאר לך טעמו של הראב"ד בשתי השגות אלו וכבר כתבתי לתת טוב טעם לדברי רבינו:

הלכה יא

האשרה. פרק כל האלילים (דף מ"ח) תנן דאילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים וכן אם העמיד תחתיה עבודת כוכבים אשרה מיקרי ובתר הכי תנן אי זו היא אשרה כלומר שנחלקו בה ר"ש ורבנן כל שיש תחתיה עבודת כוכבים דלר"ש מותרת ולרבנן אסורה וידוע דהלכה כרבנן:

ומ"ש אסור לישב בצל קומתה. משנה שם לא ישב בצלה ואם ישב טהור ובגמרא לא ישב פשיטא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן לא נצרכה אלא לצל צלה ואיכא דמתני לה אסיפא ואם ישב טהור פשיטא אמר רבה בב"ח אר"י לא נצרכה אלא לצל קומתה מכלל דלצל צלה אפילו לכתחילה ישב לא הא קמ"ל דאפילו לצל קומתה אם ישב טהור. וצלה וצל צלה פירש"י שכל שלא עברה מדת אורך הצל את מדת גובה קומת האילן היינו צלה דהצל עב וחשוך מכאן ואילך הצל דק וקלוש והיינו צל צלה וכתב הר"ן שכן מצא בירושלמי תמן אמרי בשם רב חסדא צלה אסור וצל צלה מותר איזהו צלה ואיזהו צל צלה תמן אמרי כל שאילו תפול והיא נוגעת בו זהו צלה וכל שתפול ואינה נוגעת בו זהו צל צלה ואע"פ שזה הירושלמי חולק עם גמרתנו דשרי צל צלה ואנן אסרינן ליה מ"מ למדנו ממנו פירוש צל וצל צלה ותימה על רבינו שאין פירושו זו בצל וצל צלה מסכים עם הירושלמי וראוי לסמוך על הירושלמי בזה. ועוד דפסק בצל צלה דמותר ובסוגיין משמע דאסור [דאפילו בלישנא בתרא מסקינן דאפילו בצל צלה לא ישב והא קמ"ל] דאפילו בצל קומתה אם ישב טהור וכתב שנראה שרבינו היה גורס בלישנא בתרא אמר רבב"ח א"ר יוחנן לא נצרכה אלא לצל קומתה מכלל דבצל צלה ישב ותו לא מידי וכתב שכן נראה דעת הרי"ף ושכן מצא להרמ"ה ז"ל אבל עם כל זה הוקשה להר"ן שלא מצא כן באחת מהנוסחאות וכתב שאם גירסתם היתה כגירסא שלנו ע"כ צריכין אנו לומר דבלא מכוין עסקינן דלא מתסר אלא מדרבנן וכיון דבלישנא בתרא מספקא לן הם פוסקים בזה לקולא. ועדיין אין זה מחוור דאפילו הוי איסור דרבנן כיון דבלישנא קמא פשיטא לן לאיסורא ובלישנא בתרא מספקא לן לית לן לדחויי פשיטא דלישנא קמא משום ספיקא דלישנא בתרא. ועוד דמשמע דאפילו בלישנא בתרא לא מספקא לן הכי אדרבה מתמיה ואמרינן מכלל דבצל צלה לכתחילה ישב ודחי דלא והניח הר"ן הדבר בצ"ע:

ועל מה שכתב רבינו מותר לישב בצל השריגים והעלים שלה כתב הרמ"ך תימה הוא זה דהא חזינן בגמרא המשתחוה לאילן תוספתו אסורה ואי משום דחשיב ליה צל צלה אכתי קשיא דלכולהו לישני דאתמרו בגמרא משמע דאסור לישב לכתחילה בצל צלה. וי"ל דאע"ג דתוספתו אסורה ה"מ לשרוף או ליהנות מגופו אבל צלו מותר משום דדבר

שאין בו ממש הוא מ"מ צ"ע איך לא הזכיר אלא צל קומתו דצל צלה נמי אסור לכתחלה עכ"ל:

ואם יש לו דרך אחרת וכו'. ג"ז משנה שם (דף מ"ח) לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא היתה גוזלת את הרבים ועבר תחתיה טהור ובגמרא איבעיא להו עבר או עובר ריב"א משמיה דחזקיה אמר עובר ור' יוחנן אמר עבר ולא פליגי הא דאיכא דרכא אחרינא הא דליכא דרכא אחרינא א"ל רב ששת לשמעיה כלומר לאותו שהיה מוליכו דרב ששת סגי נהור הוה כי מטית להתם ארהיטני כלומר כי מטית תחת האשרה מושכני במרוצה ופריך ה"ד אי דליכא דירכא אחרינא למה לי ארהיטני מישרא שרי ואי דאיכא דירכא אחרינא כי אמר ארהיטני מי שרי לעולם דליכא דירכא אחרינא ואדם חשוב שאני. ועשה רבינו כל אדם כאדם חשוב וכן נראה דעת הרי"ף והרא"ש ומ"מ כבר תמה הר"ן על הרי"ף גם על רבינו דדוקא באדם חשוב הוא דאתמר הכי אבל בשאר אינשי כי ליכא דירכא אחריתי מישרא שרי ולא בעי למירהט. ונראה לי דכיון דאין בדבר טורח ראו הרי"ף ורבינו לעשות כל אדם כאדם חשוב:

הלכה יב

אפרוחים שקננו וכו'. משנה במעילה פ' ולד חטאת (מעילה דף י"ג:) קן שבראש האילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין שבאשרה יתיז בקנה ומייתי בפ' כל האלילים (דף מ"ב) לאותוביה לר"י דאמר שברי עבודת כוכבים אסורים וקס"ד הב"ע כגון ששיברה עצים מהאשרה וקננה בהם וקתני יתיז בקנה ומשני הכי במאי עסקינן כגון דאייתי עצים מעלמא וקננה בהם ולפיכך כתב הראב"ד ז"ל על דברי רבינו דוקא שהביא ממקום אחר עכ"ל. כלומר דכגון דאייתי עצים משמע ליה דהיינו לומר דבעינן שנדע דאייתי מעלמא אבל מן הסתם חיישינן שמא מאותו אילן הם ורבינו משמע ליה דכיון דדרך רוב העופות להביא עצי קניהם מעלמא הילכך מסתמא לא חיישינן שהביאם מאותו אילן. ואמרינן בתר הכי ורבי אבהו אמר ר"י מאי יתיז יתיז באפרוחים כלומר מהדר ר"י לתרוצי תיובתיה בשנוייא אחרינא לעולם לא תוקמה דאייתי עצים מעלמא ואפ"ה לא תילף מינה היתר שברי עבודת כוכבים דהאי דקתני יתיז בקנה באפרוחים קאי ולא אעצים ואמרינן בתר הכי א"ר יעקב לר' ירמיה בר תחליפא אסברה לך כלומר מתניתין אליבא דהאי שנוייא דר"י באפרוחים כאן וכאן כלומר בין בהקדש בין באשרה מותרים בביצים כאן וכאן אסורים אמר רב אשי ואפרוחין שצריכין לאמן כביצים דמו.

וכתב רבינו שהרי האשרה כמו בסיס להם ואפשר שכוונתו לומר שכיון שהיא כבסיס להם גזור רבנן דאי שרית לאיתהנויי מינייהו אתי לאיתהנויי מינה. וכתב הראב"ד הל"ל

מפני שהם כגידולי אשרה עכ"ל, וי"ל לדעת רבינו שאילו היה טעם איסורם מפני שהם כגידולי אשרה אטו משום שגדלו ואינן צריכין לאמן פקע מינייהו איסור גידולי אשרה:

הלכה יג

נטל ממנה עצים וכו'. משנה שם (דף מ"ט) נטל ממנה עצים אסורים בהנאה הסיק בהם את התנור חדש יותץ ישן יוצן אפה בו את הפת אסורה בהנאה נתערבה באחרות כלן אסורות בהנאה ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח א"ל אין פדיון לעבודת כוכבים ואיפסקא הלכתא בגמרא כר' אליעזר. ופירוש יוליך הנאה יתבאר בבבא שאחר זו. ואמאי דתנן חדש יותץ אמרינן בפ' כל שעה (פסחים כ"ז) דהיינו למאן דאמר זה וזה גורם אסור אבל למאן דאמר זה וזה גורם מותר חדש נמי יוצן והכא זה וזה גורם הוא דתנור שנגמר באיסור ועצים דהיתר הוא שגורמים אפיית הפת. ואסיקנא בפ' כל האלילים כמאן דאמר זה וזה גורם מותר ולפיכך לא חילק רבינו בין חדש לישן דאפילו חדש בצינון סגי ליה:

ואיכא למידק בדברי רבינו דמדכתב יוצן סתם משמע דאפילו בחדש קאמר והיינו כמ"ד זה וזה גורם מותר דאילו למ"ד אסור לא סגי לחדש בצינון אלא נתיצה בעי וכן פסק בסמוך גבי נטיעת ירקות תחת האשרה וכן גבי שדה שזבלה בזבל של עבודת כוכבים דזה וזה גורם מותר וא"כ למה סתם וכתב אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה בהנאה דמשמע דבין בחדש בין בישן מיירי ובישן אמאי הא זה וזה גורם הוא. וי"ל דהתם מיירי כשאבוקה כנגדו הא לאו הכי מותר ולא חשש להאריך בכך מפני שסמך על מה שאמר בפ"י מהל' מאכלות אסורות גבי תנור שהסיקו בקליפי ערלה ובכלאי הכרם שאם גרף כל האש ואח"כ בישל או אפה בחומו של תנור הרי זה מותר שהרי עצי איסור הלכו להם, פת שבשלה על גבי גחלים של עצי ערלה מותרת כיון שנעשו גחלים הלך איסורן אע"פ שהם בוערות. ומה שכתב כן גבי ערלה וכלאי הכרם ולא כתבו גבי עצי אשרה היינו משום דלגבי ערלה וכלאי הכרם אתמר בגמרא ומשם נלמוד לעצי אשרה. והרמ"ך כתב דדילמא שאני עצי אשרה דכיון שהוא עצמו נטל העצים ה"ל עבודת כוכבים של ישראל ואין בטלה עולמית בשום דבר בעולם עכ"ל:

הלכה יד

נטל ממנו כרכר וכו'. גם זה משנה שם ופסק כר' אליעזר ביוליך הנאה לים המלח וכמו שקדם ומפרש רבינו דכי א"ר אליעזר יוליך הנאה לים המלח היינו שאם נתערבה באחרות יוליך דמי כל הפת או דמי הבגד ולא סגי ליה בהולכת דמי עצים או דמי כרכר וכן דעת הרי"ף והרמב"ן והכריע הרמב"ן דעת זה ויש שיטות חלוקות למפרשים בפירוש יוליך הנאה לים המלח דר' אליעזר האריך בהם הר"ן ז"ל:

ומותר ליטע וכו'. משנה שם (דף מ"ח) וזורעים תחתיה ירקות בימות הגשמים אבל לא בימות החמה כלומר שבימות הגשמים האילן קשה להם שמעכב החמה לבא ובימות החמה הצל יפה להם ר' יוסי אומר אף לא בימות הגשמים מפני שהנביה נושרת והוה להם לזבל ופירוש נביה העלים שנושרים ואמרינן בגמרא דלר' יוסי זה וזה גורם מותר ולדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי זה וזה גורם מותר לדידכו דאמריתו זה וזה גורם אסור אודו לי ירקות בימות הגשמים והכא הוי זה וזה גורם נביה דאיסור וקרקע עולם דהיתר ואסיקנא דזה וזה גורם מותר הילכך בין בימות החמה בין בימות הגשמים מותר לזרוע תחתיה ירקות וכן פסק הרי"ף:

ומ"ש לפיכך שדה וכו'. שם ההיא גנתא דאזדבלא בזבל דעבודת כוכבים ואסיקו דזה וזה גורם מותר:

כתב הרמ"ך ומותר לזרוע תחתיה וכו'. תימה דהא חזינן בגמרא דאפילו למ"ד זה וזה גורם מותר אסור לזרוע תחתיה בימות החמה דכחד גורם הוא והכי אית לן למימר בגמרא דהוה ס"ד למימר (דכמו דהוה ס"ד) [דסברי] רבנן זה וזה גורם מותר ואפ"ה אסרי לזרוע תחתיה בימות החמה ושמא דבמסקנא דסבירא לן דר' יוסי אית ליה זה וזה גורם מותר ולטעמייהו דרבנן קאמר להו דלמא דמותר לזרוע אפילו בימות החמה וצ"ע עכ"ל. ובמה שכתבתי נתיישבה תמיהתו:

הלכה טו

בשר או יין וכו'. משנה פרק אין מעמידין (עבודה זרה דף כ"ט) בשר הנכנס לעבודת כוכבים מותר והיוצא אסור מפני שהם זבחי מתים. ומפרש רבינו בשר הנכנס לבית עבודת כוכבים להקריבה לפניה ולא הקריבוה כבר אע"פ שהוציאוה אסור:

וכל הנמצא בבית עבודת כוכבים וכו'. יתבאר בסמוך:

הלכה טז

המוצא כסות וכו'. משנה בפרק רבי ישמעאל (ע"ז דף נ"א) מצא בראש עבודת כוכבים מעות כסות או כלים הרי אלו מותרים ואמרו בגמרא דטעמא לפי שאינן דברים של נוי ופריך דהא דברים של נוי נינהו ומשני מעות בכיס קשור תלוי לה בצוארה וכסות דקתני כשהיא מקופלת ומונחת לו על ראשו וכלי קתני בשכפוי לו על ראשו אבל אילו היו מונחים דרך כבוד אסורים הם:

מצא בראשו וכו'. סיפא דההיא מתני' (שם) פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח אסור ובגמרא אמר רב אסי בר חייא כל שהוא לפנים מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור חוץ לקילקלין דבר של נוי

כלומר של כבוד אסור שאינו של נוי מותר א"ר יוסי ב"ח נקטינן אין קילקלין לא לפעור ולא למרקוליס ומפרש רבינו קילקלין מקום מיוחד לעבודתו. ופירש"י אין להם תורת קילקלין דאפילו חוץ כפנים דמי. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דהא דתנן פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ויינות שמנים וסלתות וכל דבר שכיוצא בו קרב על גבי מזבח אסור ארישא דקתני מצא בראשו מעות וכו' קאי לומר דהא דאסר בפרכילי ענבים וכו' היינו כשמצא בראשה דמוכח דשלה הם אבל אם לא היו בראשה אע"פ שמונחים אצלה מותרים ורב אסי בר חייא דאמר כל שהוא לפנים מן הקילקלין אפילו מים ומלח אסור אתא למימר דמתניתין דשריא במצא עליה מעות וכסות וכלים דרך בזיון כדמוקי לה בגמרא וכן שריא במצא אפילו דבר הקרב ע"ג המזבח אצלה ולא עליה מדיוקי דלא אסרה בדבר הקרב ע"ג המזבח אלא במצא בראשה ומשמע דאם מצא אצלה כיון דלאו בראשה הוא מותר היינו דוקא במצא חוץ לקילקלין דהיינו מקום עבודתה אבל במצא לפנים מן הקילקלין אפי' מים ומלח שאין דרך נוי ולא דרך הקרבה דאין דרך להביאם לבדם בלי דבר אחר דמלח פשיטא שאינו קרב בפנים לבדו ומים שהיו מנסכים בחג לא היו באים לבדם אלא עם ניסוך היין וכדתנן בפ' החליל שני ספלים של כסף היו שם אחד של מים ואחד של יין ואפילו הכי אסורים דכל שנמצא לפנים מן הקילקלין שהוא מקום עבודתה ודאי שלא הכניסוהו שם אלא לתקרובת או לתשמישם ואע"פ שמצאן עליה דרך בזיון איכא למימר דאיניש אחרינא אתא ואנחינהו הכא מ"מ תקרובת או תשמיש הם ולא פרח איסורא מנייהו בהכי וכיון דטעמא משום הכי הוא משמע דאפילו לא נמצא בראשה נמי אסור דכל שמכניסין למקום עבודתה אינו אלא לתקרובת או לתשמיש דידה ואתא רבי יוסי בר חנינא למימר דהא דשרא מתניתין מצא חוץ למקום עבודתה כל שאינו מונח בראשה אע"פ שהוא דבר הקרב ע"ג מזבח או שהוא מונח בראשה אלא שהוא דרך בזיון היינו דוקא בשאר עבודת כוכבים דסתמן אין מניחין חוץ למקום עבודתה דבר מתקרובתם או תשמישם אא"כ מונחין עליה דרך כבוד אבל פעור ומרקוליס מתוך שעבודתה בדרך זלזול לא קפדי בהו שלא להקריב להן או שלא להקריב דבר מתקרובתם או תשמישן חוץ למקום עבודתן ולפיכך כל הנמצא עמהם כלומר אע"פ שאינו עליהן וכן הנמצא עליהן אפילו דרך בזיון אע"פ שהם חוץ למקום עבודתן אסור דחוץ למקום עבודה דהני כלפנים ממקום עבודה דאחריני דמי, כך נראה לי ליישב דברי רבינו:

כתב הרמ"ך מצא בראשו דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח הרי זה אסור תימא דאפילו דבר שאין כיוצא בו קרב אסור כגון פרכילי ענבים ועטרות של שבלים ובלבד שיהא משתבר כדמקשינן אלא עטרות של שבלים לאו כעין פנים איכא וכו' ומשני כגון שבצרן

תחלה לכך. ואע"ג דאינו כעין פנים ממש מ"מ משתבר לשם עבודת כוכבים והוה כשיבר מקל לפניה דדמי לזביחה טפי. כתב עוד ופעור ומרקוליס אסורין בהנאה תימה דהא מצא מעות אמרקוליס קאי וכן פירש"י ואינו אסור כיון שאינו של נוי ואינו כעין פנים מיהו אי הוה כעין פנים או דבר של נוי מיתסר אפילו בחוץ למרקוליס דכפנים דמי ומיתסר אפילו אינו של נוי אי הוי כעין פנים משא"כ בשאר עבודת כוכבים דחוץ לקילקלין דבר שאינו של נוי מותר אפילו כעין פנים והרב הזה סבור דאי כעין פנים אפילו בחוץ מיתסר בכולהו וצריך עיון וישוב הדעת בפירוש כל זה:

וכן אבני מרקוליס וכו'. משנה שם (מ"ט נ') ופסק כחכמים דאמרי גבי אבני מרקוליס את שהוא נראה עמו אסור:

הלכה יז

עבודת כוכבים שהיה לה מרחץ. משנה שם (דף נ"א) עבודת כוכבים שהיה לה גנה או מרחץ נהנין מהם שלא בטובה ואין נהנין מהם בטובה היה שלה ושל אחרים נהנין בהם בין בטובה בין שלא בטובה. ובגמרא אמר אביי בטובה בטובת כהניהם שלא בטובה שלא בטובת כהניהם לאפוקי טובת עובדיה דשרי איכא דמתני לה אסיפא היה שלה ושל אחרים נהנין מהם בין בטובה בין שלא בטובה אמר אביי בטובה בטובת אחרים שלא בטובה שלא בטובת כהניהם מאן דמתני אסיפא כל שכן ארישא ומאן דמתני ארישא אבל סיפא כיון דאיכא אחרים בהדה אפילו בטובת כהניהם שפיר דמי. ומשמע מדברי רבינו שמפרש דהאי טובה היינו טובת דברים וטעמא דאסור בטובת דברים היינו כדי שלא ימשך אחריהם ופסק רבינו כלישנא קמא וטעמא כדכתב הר"ן דכיון דטובת דברים מדרבנן בעלמא הוא נקטינן לקולא:

הלכה יח

מרחץ שיש בה עבודת כוכבים וכו'. משנה פרק כל האלילים (דף מ"ד) שאל פרקולוס בן פילוסופס את ר"ג בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי כלומר של עבודת כוכבים א"ל מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי ואחת מהתשובות שהשיב היא שאמר ליה אם נותנין לך כל ממון שבעולם אי אתה נכנס לבית עבודת כוכבים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה וזו עומדת על הביב וכל העם משתינין בפניה לא נאמר אלא אלהיהם את שהוא נוהג בו משום אלוה אסור ואת שאינו נוהג בו משום אלוה מותר:

ומה שאמר ואם היתה דרך עבודתה וכו'. כך מפורש בגמרא ופשוט הוא:

הלכה יט

סכין של וכו'. פ"ק דחולין (דף ח') אמר רב נחמן סכין של עבודת כוכבים מותר לשחוט בו דמקלקל הוא ואסור לחתוך בה בשר דמתקן הוא אמר רבא פעמים שהשוחט אסור במסוכנת ומחתך מותר באטמי דקיימי לקורבנא. ופירש רש"י מפני שהוא מקלקל כלומר שאין זו הנאה שבחייה היו מרובין דמיה מלאחר שחיטה שבחייה היתה עומדת לשלשה דברים לגדל ולדות ולחרישה ולאכילה. ואע"ג דאמרינן מותר דמשמע לכתחלה מפרש רבינו במותר לאו לכתחלה אלא דיעבד ואסור לחתוך בה בשר ואפילו אם חתך אסורה בהנאה דקא מתהני בעבודת כוכבים. ונראה שדעת רבינו לאסור כל הבהמה ואזדא לטעמיה בנטל כרכר מהאשרה וארג בו בגד דכל הבגד אסור בהנאה:

ומשמע דהא דקאמר אסור לחתוך בה בשר היינו לומר שאם חותך בה חתיכת בשר שחתך בה נאסרה וכן משמע מדסיים ואם חתך דרך הפסד והשחתה מותר כלומר הבשר הנחתך בה מותר משמע דכל שאינו דרך הפסד והשחתה אסור וכן כתב הרשב"א והר"ן שאם חתך בה בשר הבשר אסור דהא מתהני מעבודת כוכבים ומיהו בהולכת הנאה לים המלח סגי דקי"ל כר' אליעזר דאמר הכי בפרק כל האלילים אבל הרא"ש חולק בכל זה וכתב דבין מחתך בה בשר בין שוחט בהמה מסוכנת לא מתסר בהנאה והביא ראיה לדבר וכן כתב הטור בסי' קמ"ב:

פרק ח

הלכה א

כל שאין תפיסת יד אדם וכו'. משנה פרק כל האלילים (דף מ"ה) עובדי כוכבים העובדים את ההרים ואת הגבעות הם מותרים כלומר ההרים מותרים ומה שעליהם אסור ר"י הגלילי אומר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אלהיהם על הגבעות ולא הגבעות אלהיהם מפני מה אשרה אסורה מפני שיש בה תפיסת ידי אדם וכל שיש בו תפיסת ידי אדם אסור ואמרינן בגמרא ר"י הגלילי היינו ת"ק ואוקי רב ששת דבאילן שנטעו ולבסוף עבדו פליגי דלת"ק מותר ולר"י הגלילי אסור ופסק רבינו כת"ק ולכן כתב שאילנות הנטועים מתחלתן לפירות מותרים.

ומ"ש ואת המעיינות, שם (דף מ"ו) אמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק מים של רבים אינן אסורים.

ומ"ש ואצ"ל הבהמה. מפורש במשנה במסכת תמורה פ' כל האסורין ובפ' כל האלילים אמרו בהמה תוכיח שאע"פ שעבדוה אינה נאסרת, ובפ' רבי ישמעאל (עבודה זרה דף

נ"ד) א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבעלי חיים לא אסרן עשאן חליפין לעבודת כוכבים אסרן:

וכתב רבינו ומותר לאכול אותם הפירות. דלא תימא דוקא אילנות לא נאסרו לפי שאין עומדים ליתלש אבל הפירות שהם עומדים ליתלש כתלושין דמו ובהמה לא שנאה אלא לסמוך לה ואצ"ל הבהמה שהוקצה אבל להתירה לאכילה לא היה צריך דכיון דאשמעינן דלא מתסרי משום עבודת כוכבים פשיטא שדברים הראויים לאכילה מותרים באכילה.

ומ"ש כל שאין בו תפיסת ידי אדם ולא עשאו אדם. כיון לומר שלא הגביהו אדם וגם לא עשאו אדם, ומים של רבים הרי לא הגביהן אדם ואילן שנטעו לפירות לא מיקרי עשאו אדם שהקרקע והמים הם שמגדלים אותו:

בד"א שאין הבהמה נאסרת וכו'. יתבאר בסמוך:

עשאה חליפין וכו'. פ' ר' ישמעאל (עבודה זרה דף נ"ד) א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבע"ח לא אסרן עשאן חליפין לעבודת כוכבים אסרן כי אתא רבין אמר פליגי בה ר' ישמעאל ברבי יוסי ורבנן חד אמר חליפין אסורין חליפי חליפין מותרים וח"א אפי' חליפי חליפין נמי אסורים ופסק רבינו לחומרא משום דהוי ספיקא דאורייתא. ומ"מ ק"ל דאמרינן התם מ"ט דמ"ד אסורים דאמר קרא והיית חרם כמוהו כל מה שאתה מהייה אחריו הרי הוא כמוהו ואידך אמר קרא הוא ולא חליפי חליפין ואידך ההוא מבעי למעוטי ערלה וכלאי הכרם ואידך ערלה וכלאי הכרם לא צריכי מיעוטא דה"ל עבודת כוכבים ושביעית שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ואידך קסבר שני כתובים הבאים כאחד מלמדין ואצטריך הוא למעוטינהו וא"כ קם ליה מ"ד אסורין כמ"ד שני כתובים הבאים כאחד מלמדין וסוגיא דעלמא דאין מלמדין וא"כ היאך פסק רבינו כמ"ד אסורין וצ"ע:

בד"א בבהמת עצמו אבל אם שחט וכו'. כתב הראב"ד א"א אינו כן וכו' לצעורי קא מכוין עכ"ל. כוונתו ז"ל מדגרסינן בס"פ השוחט (חולין מ"א) אמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה לפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה סבר לה כי הא דאמר עולא א"ר יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בו מעשה אסרה רב נחמן ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ת"ש שנים אוחזין בסכין ושוחטין אחד לשם אחד מכל אלו ואחד לשם דבר כשר שחיטתו פסולה הב"ע דאית ליה שותפות בגוה כתנאי עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל וכו'. ורב נחמן ורב עמרם ור' יצחק אמרי אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובד כוכבים אבל ישראל לצעוריה קא מכוין ובפ' ר' ישמעאל רמי תרי מתנייתא אהדדי ומתרץ לה דחד

מנייהו בשעשה בו מעשה וכי הא דכי אתא עולא אמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה עשה בה מעשה אסרה א"ל רב נחמן פוקו אמרו לעולא כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך בבבל דאמר רב הונא היתה בהמת חבירו רבוצה בפני עבודת כוכבים כיון ששחט בה סימן אחד אסרה ומייתי לה התם מקרא וסובר הראב"ד דכיון דחזינן כל הני אמוראי דסברי הכי ולא מייתי הא דר"נ ורב עמרם ור' יצחק דפליגי עלייהו ועוד דמייתי לה מקרא אלמא הלכתא הכי. ומ"ש מיהו דוקא בעובד כוכבים וכו'. הוא מה שכתבתי דאיתא בחולין פ' השוחט אלא שקשה שאותם חלוקים לא לדעת רב הונא נאמרו אלא לדעת ר"נ ורב עמרם ורב יצחק וצ"ע. אכן דעת רבינו דלית הלכתא כרב הונא מדאותבינן עליה בהשוחט מברייתא ואצטריך לדחוקי ולשנויי אליביה ואמרינן בתר הכי ר"נ ורב עמרם ורב יצחק אמרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וע"כ אית לן למימר דהא דאמרינן בפ' ר' ישמעאל דא"ל ר"נ לעולא כבר תרגמה רב הונא לשמעתיך בבבל לאו משום דס"ל כוותיה אלא כלומר לא הודעתנו שום חדוש שכבר השמיענו זה רב הונא וכן כתבו התוס' וא"כ גם חזקיה ורב אדא כי אוקמוה להיא ברייתא בשעשה בה מעשה אליבא דרב הונא אוקמוה ולהו לא סבירא להו דלדידהו מתרצי לה בגווני אחריני דאיתמר התם וכיון דר"נ ורב עמרם ור' יצחק חזו מלתייהו דקמאי ודחו לה כוותייהו קי"ל וכן פסקו הרא"ש והר"ן ז"ל. אבל קשיא לי דאמרינן התם כתנאי עובד כוכבים שניסך יינו של ישראל שלא בפני עבודת כוכבים ר' יהודה בן בתירא ור' יהודה בן בבא מתירין מפני שאין מנסכין יין אלא בפני עבודת כוכבים ועוד שהוא יכול לומר לו לא כל הימנך שתאסור את ייני ור"נ ור' עמרם אמרי אפילו למ"ד אדם אוסר דבר שאינו שלו ה"מ עובד כוכבים אבל ישראל לצעוריה קא מכוין ואמרינן התם דישראל מומר דינו כעובד כוכבים. ופירש"י ור"נ ורב עמרם ור' יצחק אמרי לך הא דר' הונא תוקים כתנאי אבל מלתא דידן לא תוקים כתנאי דאנן אמרינן שפיר אפילו לת"ק דאפילו לדידיה דאדם אוסר הני מילי עובד כוכבים וכו'. משמע דלא מיירי ר"נ אלא בעובד כוכבים אבל לא בישראל והיה לו לרבינו לפרש כן ולא לסתום דבריו שזו היא שכיון הראב"ד להקשות בסוף דבריו. וכן יש לתמוה למה לא חילק בישראל בין אית ליה שותפות בגוה ללית ליה כדמפליג בפרק השוחט אליבא דר"נ ורב עמרם ור' יצחק. וצריך לומר שרבינו קצר כאן וסמך על מה שכתב בפרק ב' מהלכות שחיטה לחלק בין ישראל לעובד כוכבים ובין אית ליה שותפות בגויה ללית ליה:

המשתחוה לקרקע עולם וכו' עד אסרה. פרק ר' ישמעאל (עבודה זרה דף נ"ד) מימרא דר' יוחנן:

הלכה ב

מים שעקרן הגל וכו': **אבני הר שנדלדלו כלומר ולא נעקרו לגמרי שהרי לא הגביהן אדם מותרות.** בפ' כל האלילים (דף מ"ו) פלוגתא דבני ר' חייא ור' יוחנן ולא מסיימי התם מאן אסר ומאן שרי וכיון שכן ה"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא וכ"כ הר"ן בשם הרמ"ה ותמה על דברי רבינו. וכן נראה שהוא דעת הראב"ד שכתב א"א ואם מים של רבים הם אינם נאסרים ואם של יחיד הם אע"פ שעקרן הגל אסורים דבפלוגתא דבני ר' חייא ור' יוחנן לא ידעינן בני ר' חייא מאי ס"ל וספיקא לחומרא עכ"ל. ואפשר שרבינו היתה לו גירסא דמסיימי דבני ר' חייא שרו והלכתא כוותייהו לגבי ר' יוחנן:

הלכה ג

ישראל שזקף לבינה וכו'. שם מימרא דרב יהודה:

זקף ביצה וכו'. אבעיא שם ואסיקנא בתיקו ולחומרא:

חתך דלעת וכו'. בחולין פ' העור והרוטב (דף קי"א) אמר ר' ירמיה הרי אמרו המשתחוה לחצי דלעת אסרה בעי ר' ירמיה מהו שתעשה יד לחברתה תיקו. ומפרש רבינו בעיא זו לענין איסור ולחומרא דספיקא דאורייתא הוא:

כתב הראב"ד א"א לא אמרו זה היד אלא לענין וכו' שאין איסור משום יד עכ"ל. ואע"פ שרש"י מפרש כדברי הראב"ד יש מקום לפירוש רבינו:

אילן שנטעו וכו'. משנה שם פרק כל האלילים (דף מ"ח) אילן שנטעו מתחלה לשם עבודת כוכבים אסור גדעו ופסלו לשם עבודת כוכבים והחליף נוטל מה שהחליף ובגמרא אמרי דבי ר' ינאי אע"ג דהבריך והרכיב בגופו של אילן לא הוי כאילן שנטעו מתחלה ליאסר כולו אלא נוטל מה שהחליף והשאר מותר:

וכן המשתחוה לאילן וכו'. כבר פסק רבינו בראש הפרק כרבנן דאמרי נטעו ולבסוף עבדו מותר ואמרינן בפרק כל הצלמים (שם) אמר שמואל המשתחוה לאילן תוספתו אסור ואותבינן עליה מדתנן גדעו ופסלו וכו' דמשמע כי לא גדעו ופסלו תוספתו שרי ואסיקנא דשמואל כרבנן ס"ל דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר אבל תוספתו אסור והא דקתני גדעו ופסלו היינו לאשמועינן דאע"ג דעבד ליה מעשה בגופיה אין עיקר האילן נאסר:

אילן שהיה וכו'. שם אי זו היא אשרה ואמר שמואל אפילו אמרו הני תמרי לבית נצרפו אסור דרמו ביה שיכרא ושתו ליה ביום אידם ואמרינן התם דהלכתא כוותיה. ופירש"י אי זו היא אשרה סתם אילן שלא הוברר לנו שהיא אשרה באי זו סימן נכיר אם היא אשרה אם לאו. בי נצרפו שם עבודת כוכבים שלהם:

הלכה ד

אילן שמעמידים וכו'. משנה שם העמיד תחתיה עבודת כוכבים וביטלה הרי זה מותר כך הגירסא בספרים שלנו. אבל רבינו נראה שגורס ונטלה וא"ת הרי רבינו פסק בראש פרק זה כרבנן דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר והיאך כתב כאן דבשביל שהעמידו תחתיו עבודת כוכבים שאסור אטו מי חמיר העמידו תחתיו עבודת כוכבים מנעבד גופיה. וי"ל דהכא באילן שנטעוהו מתחילה להעמיד תחתיו עבודת כוכבים עסקינן ואפ"ה שרי לפי שאין האילן נעבד ודייק קצת הכי לישנא דקתני אילן שמעמידים תחתיו עבודת כוכבים דמשמע שרגילות הוא להעמיד מתחלת ברייתו. א"נ אשמועינן דשרי אפילו מה שהוסיף בעוד העבודת כוכבים תחתיו ומיהו בעוד העבודת כוכבים תחתיו אסור אפילו עיקרו דמנכר מילתא טפי מכשהוא נעבד דההוא אין שנוי בין אותו אילן לאחר:

בית שבנאו וכו'. משנה (שם דף מ"ז):

וכן המשתחוה לבית. שם מימרא דרב:

וכן אבן וכו'. משנה שם שלש אבנים הם אבן שחצבה מתחלה לבימוס אסורה ציירה וכיירה לשם עבודת כוכבים וחידש נוטל מה שחידש העמיד עליה עבודת כוכבים וסילקה הרי זה מותר ובגמרא אמר רבי אמי אע"ג דצייר וכייר בגופה של אבן נוטל מה שחידש ושפיר דמי:

הלכה ה

מי שהיה ביתו וכו'. משנה שם מי שהיה ביתו סמוך לבית עבודת כוכבים ונפל אסור לבנותו כלומר לפי שבונה כותל לעבודת כוכבים כיצד יעשה כונס לתוך שלו ד"א ובונה והקשו בגמרא והא קא מרווח לעבודת כוכבים ותירצו דעביד ליה בית הכסא לתינוקות כלומר דאילו לגדולים צניעותא בעי אי נמי דגדר ליה בהיזמי והיגי. ופירש"י דהכא במאי עסקינן כשהבית עצמו נעבד:

היה הכותל וכו'. שם סוף המשנה הנזכרת היה שלו ושל עבודת כוכבים ידין מחצה על מחצה אבניו ועציו ועפרו מטמאין כשרץ ומפרש רבינו כמה שכתב בירושלמי ידון מחצה על מחצה דהיינו שיחלקו הכותל לחצאין וכל חלק עבודת כוכבים אסור ומטמא. אבל רש"י פירש בענין אחר. ומיהו כתב הר"ן דכי שרי בירושלמי ליקח הישראל חצי הכותל ה"מ במכיר אבנים שכנגדו אבל אם אינו מכירם אסור דאין ברירה ומיהו מסתברא דמותר למכור לו חלקו בכל מקום שהוא עכ"ל:

הלכה ו

כיצד מאבד וכו'. משנה שם (דף מ"ג) ר' יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים א"ל אף הוא נעשה זבל ונאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כלומר שאם יזרנה לרוח יעשה זבל לגנות והרי הוא נהנה ואיפסקא הלכתא בפרקין כר' יוסי דזה וזה גורם מותר והכא הוי גורם זבל דאיסור וקרקע דהיתר מיהו מבעיא לן בפ' כל שעה (פסחים כ"ח.) היכי קאמר שוחק וזורה לרוח או שוחק ומטיל לים או דילמא שוחק וזורה אבל מטיל לים בעיניה. וכה"ג איבעיא לן גבי חמץ דקתני מפרר וזורה לרוח או מטיל לים אמר רבה מסתברא עבודת כוכבים דלים המלח אזלא לא בעיא שחיקה חמץ דלשאר נהרות אזיל בעי פירור א"ל רב יוסף אדרבא עבודת כוכבים דלא ממאיס בעי שחיקה חמץ דממאיס לא בעי פירור:

וכתב הרמ"ך תימה היכי פסק כרב יוסף לגבי רבה ואע"ג דתניא כוותיה דרב יוסף הא דחי ליה רבה עכ"ל. ובהא איכא למימר דרבינו ס"ל כמו שכתבו התוס' דליכא בין רבה ורב יוסף אלא חמץ בשאר נהרות אבל בעבודת כוכבים ליכא בינייהו מידי לענין דינא דגם לרב יוסף לא בעי שחיקה אלא בשאר נהרות כמו לרבה. ומ"מ דברי רבינו תמוהים דאי בעי למיפסק כרבה דלים המלח לא בעי שחיקה למה כתב שורף דשריפה זו למה ואי בעי למיפסק כרב יוסף למה החליף שחיקה בשריפה ואם מפרש כפירוש התוספות יקשה למה כתב שורף כדקשיא אי בעי למיפסק כרבה וצ"ע:

הלכה ז

דבר שאין בו תפיסת יד אדם וכו'. משנה (דף מ"ה.) העכו"ם העובדים את ההרים ואת הגבעות הם מותרים כלומר ההרים ומה שעליהם אסורים שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם וכתב רש"י דאע"ג דאינהו לא מתסרי גזירת הכתוב היא שהרים וגבעות שהם קרקע עולם אין בהם כח לאוסרן אבל עבודת כוכבים מיהא הוי ותלוש שעליהם כתלוש של שאר עבודת כוכבים שנאמר לא תחמוד עליהם על כל שהם נעבדים משמע:

הלכה ח

עבודת כוכבים של וכו'. בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה דף נ"ב:) עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו וישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים.

ומ"ש קודם שתבא ליד ישראל. בפרק בתרא (דף ס"ד:) ישראל שמצא עבודת כוכבים בשוק עד שלא באת לידו אומר לעובד כוכבים ומבטלה משבאת לידו אינו אומר לעובד כוכבים ומבטלה:

הלכה ט

ומ"ש עבודת כוכבים של ישראל אינה בטלה לעולם אפילו היה לעובד כוכבים בה שותפות. מבואר בפ' ר' ישמעאל (עבודה זרה דף נ"ג.) דיכול לבטל חלקו ולא חלקו של ישראל דלא אמרינן ישראל אדעתא דעובד כוכבים פלח וכיון דמבטל עובד כוכבים דנפשיה דישראל נמי מצי מבטל אלא אמרינן ישראל אדעתא דנפשיה פלח וכי מבטל עובד כוכבים דנפשיה אבל דישראל לא מצי מבטל:

ומ"ש וטעונה גניזה. (שם נ"ב:) מנין לעבודת כוכבים שטעונה גניזה שנאמר ושם בסתר ואיכא מאן דנפקא ליה מדכתיב לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח וכו' מה מזבח ה' טעון גניזה אף אשרה טעונה גניזה. ומ"מ איני יודע גניזה זו למה ה"ל לשרפה או לאבדה וצ"ע:

וכן עבודת כוכבים וכו'. ברייתא בפרק רבי ישמעאל (שם) כתבתיה בסמוך:

ואין ישראל וכו'. משנה פרק ר' ישמעאל ישראל אינו מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים והיינו אפילו נתן לו העובד כוכבים רשות ופירש"י משום דעובד כוכבים פוסל אלהיו ולא ישראל:

עובד כוכבים קטן וכו'. בפרק כל האלילים (דף מ"ג.) אמר ריב"ל פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי אלעזר הקפר ברבי בדרך ומצא שם טבעת ועליה צורת דרקון ומצא עובד כוכבים קטן ולא א"ל כלום מצא עובד כוכבים גדול וא"ל בטלה ולא בטלה סטרו ובטלה ש"מ תלת ש"מ עובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים שלו ושל חבירו וש"מ יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה מבטל ושאינו יודע אינו מבטל וש"מ עובד כוכבים מבטל בע"כ.

ומ"ש רבינו עובד כוכבים שוטה, דכיון דשוטה הוא לא מקרי יודע בטיב עבודת כוכבים וכן כשאינו עובד עבודת כוכבים הא ודאי אינו יודע בטיב עבודת כוכבים. ומלשון רבינו שלא שלל אלא בשאינו עובד עבודת כוכבים משמע דהא דעובד כוכבים מבטל עבודת כוכבים של חבירו אפילו זה לפעור וזה למרקוליס וכדאמרינן בהדיא בפ' השוכר את הפועל (ס"ד):

המבטל וכו'. משנה בפרק רבי ישמעאל (עבודה זרה נ"ב:) בלשון הזה:

ותקרובת וכו'. בפרק ר' ישמעאל (עבודה זרה נ'.) מימרא דרב גידל א"ר חייא בר יוסף א"ר:

כתב הרמ"ך תימה איך סתם ואמר דתקרובת אינה בטלה לעולם דהא יש תקרובת דיש לה ביטול היכא דלא הוה משתבר כעין פנים וכדחזינן באבני מרקוליס שביטלן עובד

כוכבים דשרו ומפרש בגמרא טעמא משום דבעינן כעין פנים וליכא דבזרק מקל לפניה חייב ואינה נאסרת אע"פ שעבודתה בכך ש"מ דליאסר בעינן כעין פנים עכ"ל:

הלכה י

כיצד מבטלה וכו'. משנה שם (דף נ"ג.) כיצד מבטלה קוטע ראש אזנה ראש חוטמה ראש אצבעה פחסה אע"פ שלא חסרה בטלה. ופירש רש"י פחסה מיעכה בקורנס ובגמרא פחסה כי לא חסרה אמאי בטלה א"ר זירא כשפחסה בפניה ופירש"י וקלקל צורתה:

או שמכרה לצורף וכו'. סוף משנה זו שהזכרתי מכרה או משכנה רבי (ר' מאיר) אומר בטל וחכ"א לא בטל ובגמרא זעירי אמר רבי יוחנן ור' ירמיה בר אבא אמר רב חד אמר מחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל וחד אמר בצורף ישראל מחלוקת וכיון דלא ידעינן מאן אמר הכי ומאן אמר הכי כיון דספיקא דסברא היא ה"ל למינקט לחומרא כמ"ד בצורף ישראל מחלוקת וכרבנן דאסרי. ונראה שזה דעת הרי"ף וכן פסק הרא"ש בהדיא אבל רבינו פוסק כמ"ד בצורף עובד כוכבים מחלוקת אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל. וכתב הר"ן שטעמו דאמרינן התם ת"ר לוה עליה או שנפלה עליה מפולת או שגנבוה לסטים אינה בטלה וצריכא דאי תנא לוה עליה מדלא זבנה לא בטלה ובודאי לא משמע דסתמא דשקלא וטריא דגמרא סלקא דלא כרבנן ולכן תופס רבינו דמחלוקת בצורף עובד כוכבים אבל בצורף ישראל דברי הכל בטל וה"ק אי תנא לוה עליה ה"א אפילו בצורף ישראל לא ביטלה דכיון דלא זבנה לא מבטל לה מכלל דאי זבנה בטל ואילו למ"ד דאפילו בצורף ישראל מחלוקת היכי אמרינן מדלא זבנה לא בטלה הא לרבנן אפילו זבנה לא בטלה אלא כדאמרן. ודעת רבינו דדוקא צורף אמרו וכתב הר"ן שכן דעת הראב"ד והרמב"ן ז"ל ולא כדברי רש"י שכתב צורף לאו דוקא:

אבל אם מכרה וכו'. כבר כתבתי בסמוך (שם) פלוגתא דרבי ורבנן ובודאי דהלכה כרבנן. ודע דהאי משכנה לדעת רבינו היינו אפילו הרהינה אצלו וא"ל אם לא באתי מכאן עד יום פלוני הרי היא שלך והגיע הזמן ולא פדאה ואפ"ה לרבנן לא בטיל דכיון דס"ל דצורף דוקא מפני שעתיד לשברה אי לא משכנה כה"ג מאי רבותיה דצורף לרבי דאמר בטל וכן כתב הר"ן ז"ל:

או שנפלה עליה וכו' גנבוה לסטים וכו'. ברייתא (שם) כתבתיה בסמוך:

רקק בפניה וכו'. משנה שם:

הלכה יא

עבודת כוכבים שנשתברה וכו'. בפרק כל האלילים (דף מ"א:) פלוגתא דר"י ור"ל ופסק כר"י:

לפיכך המוצא שברי וכו'. פסק דלא כשמואל דאמר פרק כל האלילים דשברי עבודת כוכבים מותרים וכבר כתבתי בפרק שקודם זה מאי טעמא פסק דלא כוותיה:

כתב הרמ"ך הרי"ף לא פסק כן דהא מייתי מילתיה דשמואל דאמר המוצא שברי אלילים מותרים ופסק נמי כר"י דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ולכאורה נראה לפום ריהטא דודאי איכא לאפלוגי בין מוצא לנשתברה דהא שמואל גופיה אמר בפרק כל האלילים [מ"ט:] דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה ואפילו הכי שרי במוצא וזה הרב נראה דפסק לגמרי כר"י במוצא שברי עבודת כוכבים נמי אסורים עכ"ל:

ואם היתה של פרקים וכו'. שם בס"פ אתמר עבודת כוכבים שנשתברה רב אמר צריך לבטל כל קיסם וקיסם ושמואל אמר אין עבודת כוכבים צריכא ליבטל אלא דרך גדילתה כלומר דוקא כשהיא דרך גדילתה צריכה ליבטל אבל זו שנשתברה בטלה מעצמה דמימר אמר איהי נפשה לא מצלא להוא גברא מצלא ליה ואוקימו התם פלוגתייהו בתרי תלת אוקמתי ואוקימתא בתרייתא אוקמה בעבודת כוכבים של חוליות והדיוט יכול להחזירה דרב סבר כיון דהדיוט יכול להחזירה אינה בטלה ושמואל סבר דכיון דלאו אורחא ליפול ולהתפרק בטלה והלכה כרב באיסורי:

וכתבו הרי"ף והרא"ש אוקימתא זו והקשה הר"ן על הרי"ף דבריש פרקין פסק כר"י דעבודת כוכבים שנשתברה מאליה אסורה והיאך פסק בסוף הפרק כאוקמתא בתרייתא דפלוגתא דרב ושמואל בהדיוט יכול להחזירה דמשמע בהדיא דאי אין הדיוט יכול להחזירה אפילו לרב מותרת ונדחק בתירוץ קושיא זו. ומתוך דברי רבינו למדנו תירוץ יפה בדבר דהא דאוקימנא פלוגתא דרב ושמואל בהדיוט יכול להחזירה לאו למימרא דאי אין הדיוט יכול להחזירה מותרת בלא ביטול כלל לדברי הכל אלא היינו לומר דכשהדיוט יכול להחזירה צריך לבטל כל קיסם וקיסם לרב וכשאין הדיוט יכול להחזירה אינו צריך לבטל כל קיסם וקיסם מ"מ אינה מותרת בלא ביטול כלל דהא קי"ל כר"י דאסר אלא דמפרשי דהא דאסר ר"י אינו אלא בלא ביטול אבל אם ביטל מותר אפילו ע"י ביטול כל דהוא דכיון שביטל אבר אחד ממנה בטלו כל השברים דכיון דאין הדיוט יכול להחזירה בביטול כל דהו סגי ליה ומ"מ ביטול בעיא ואי לא בטיל כלל אסור והיינו דר"י:

והראב"ד כתב ואם אינו יכול להחזירה וכו' א"א לא מחוורא הא מילתא וכו'. וצריך לבטל כל קיסם וקיסם עכ"ל. וכבר כתבתי טעם לדברי רבינו:

הלכה יב

מזבח עבודת כוכבים שנפגם וכו'. פ' ר' ישמעאל (עבודה זרה דף נ"ג:) תניא בימוס שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור עד שינתץ רובו. ה"ד בימוס וה"ד מזבח אר"י בימוס

אבן אחת מזבח אבנים הרבה. ומפרש רבינו דהאי שינתץ רובו היינו ע"י עובדי כוכבים דאי לאו הכי אסור כדין עבודת כוכבים שנשתברה מאליה:

וכיצד מבטלין וכו'. שם [נ'.] מייתי עובדא שחיפו עובדי כוכבים דרכים באבני מרקוליס ואיכא רבנן דפרשי מלילך עליהם ואיכא דלא פרשי וא"ר יוחנן רבי מנחם ברבי סימאי בנן של קדושים מהלך עליהם ואנו נפרוש מהם ורבא בר ירמיה אייתי מתניתא בידיה עובדי כוכבים שהביא אבנים מן המרקוליס וחיפה בהם דרכים מותרים ורב ששת נמי משמע התם דהכי ס"ל והשתא כי נוקי רבנן דפרשי בהדי רבנן דלא פרשי הא ר' יוחנן ורב ירמיה ורב ששת בהדייהו וה"ל דלא פרשי רובא ועוד דהא מעשה דרבי מנחם ברבי סימאי ומתניתא מסייע להו והכי נקטינן:

כיצד מבטלין את האשרה וכו'. משנה בסוף כל האלילים (דף מ"ט:) כיצד מבטלה כלומר לאשרה קירסם וזירד נטל ממנה מקל או שרביט אפילו עלה ה"ז ביטלה שיפה לצורכה אסורה ושלא לצורכה מותרת. ופירש רש"י קירסם קסמין יבשים שבאילן, נטל לצורכו לישרוף, זירד זרדין לחים שבה לצורכה ליפותה עכ"ל. ובגמ' [שם] תניא עובד כוכבים ששיפה עבודת כוכבים לצורכו היא ושפאיה מותרים לצורכה היא אסורה ושפאיה מותרים וישראל ששיפה עבודת כוכבים בין לצורכה בין לצורכו היא ושפאיה אסורים. כתב הרמ"ך היתה של ישראל וכו' תימה מאי איריא של ישראל אפילו של עובד כוכבים נמי ישראל ששפה אותה בין היא בין שפאיה אסורים כדאמרינן בגמ' [שם מ"ב.] גזירה דילמא מגבה להו והויא לה עבודת כוכבים של ישראל ואין לה ביטול לעולם, עכ"ל:

פרק ט

הלכה א

שלשה ימים וכו'. משנה בריש מסכתא (דף ב'.) שלשה ימים לפני אידיהן של עובדי כוכבים אסור לשאת ולתת עמהם להשאילן ולשאול מהם להלוותם וללוות מהן לפרען וליפרע מהן. בגמ' שם (ו':) תניא כשאסרו לשאת ולתת עמהם לא אסרו אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאין מתקיים לא תני רב זביד בר' אושעיא דבר שאין מתקיים מוכרין להם אבל אין לוקחין מהם. ונראה מדברי רבינו שהוא מפרש דמתניתין בין מקח בין ממכר אסרה ובריייתא דלא אסרה אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים לא ה"פ לא אסרו לגמרי בין למכור בין ליקח אלא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים לא אסרו לגמרי שאע"פ שאסרו ליקח לא אסרו למכור והא דתניא דבר שאינן

מתקיים מוכרים להם אבל לא לוקחין מהם לפרושי מאי דקתני בהאי ברייתא אבל בדבר שאינו מתקיים לא אתיא. וטעמא דמותר למכור להם דבר שאינו מתקיים ואסור ליקח מהם אפילו דבר המתקיים היינו משום דכשמוכר לו דבר שאינו מתקיים ביום חגו אין לו לא מעות ולא חפץ שיהא מודה עליהם וליזיל ומודה מקמי יום חגו לא חיישינן אבל כשלוקח מהם בין דבר המתקיים בין דבר שאינו מתקיים הרי המעות בידו ביום חגו ומודה עליהם אע"פ שאין בידו החפץ וכתב הר"ן שזו היא שיטת הגאונים וכתב שדבריהם עיקר. ואהא דתנן ליפרע מהם אמרינן בגמ' [שם] מתני' דלא כריב"ק דתניא ריב"ק אומר מלוה בשטר אין נפרעין מהם מלוה על פה נפרעין מהם מפני שהוא כמציל מידם אמר רב יוסף הלכה כריב"ק וכתב רבינו ירוחם דמשמע בירושלמי דמלוה על המשכון הוי כמלוה בשטר:

בד"א בארץ ישראל וכו'. שם [י"א:] מימרא דשמואל.

עבר ונשא וכו'. שם [ו':] איבעיא להו עבר ונשא ונתן מאי ר"י אמר אסור ור"ל אמר מותר ותניא כוותיה דריש לקיש ומשמע התם דע"כ לא שרי ר"ל אלא בשנשא ונתן באותן שלשה ימים אבל ביום חגיהם אסור אפילו לר"ל:

הלכה ב

ואסור לשלוח דורון וכו'. שם ההוא אפיקורוס דשדר ליה דינרא לרבי יהודה נשיאה ביום חגו יתיב ר"ל קמיה אמר היכי אעביד אשקליה דילמא אזיל ומודה לא אשקליה הוה ליה איבה אמר ליה ריש לקיש טול וזרוק לבור בפניו אמר כ"ש דהויא ליה איבה טפי אמר כלאחר יד הוא דקאמינא ופירש"י כלאחר יד שלא יבין שמדעת השלכתו וכיון שרואה שאבד ממך לא ישמח. ואמרינן תו בגמרא רב יהודה משדר קורבנא לאבי דרנא ביום חגם אמר ידענא ביה דלא פלח עבודת כוכבים. בפרק בתרא (דף ס"ה.) רבא אמטי קורבנא לבר שישך ביום חגם אמר ידענא ביה דלא פלח עכו"ם הא אי פלח עכו"ם אסור לשלוח להם דורון וא"כ שליחות דורון וקבלתו שוין דבעובד כוכבים שניהם אסורים וכשאינו עובד כוכבים שניהם מותרים. ומשמע דזריקה כלאחר יד דקאמר בפניו צריך לזרוק דהא פירושה דמאי דא"ל טול וזרוק בפניו הוא ועוד דאי לא בפניו למה ליה לזורקו כלאחר יד יזרקנו להדיא ועוד דאי שלא בפניו מה הועיל בזריקה זו דכיון דלא ידע בה אזיל ומודה דאין לומר שאח"כ יודיענו דקודם שיודיענו אזיל ומודה ועוד דא"כ הוה ליה לפרושי אלא ודאי כדאמרן וכן הם דברי רש"י ולפיכך יש לתמוה על רבינו שסתם וכתב שלא יהנה בו ולא פירש שצריך לאבדו בפניו:

הלכה ג

היה אידן וכו'. יליף לה רבינו מדתנן לפני אידיהם של עובדי כוכבים שלשה ימים אסור מלשאת ולתת וכו' ותנן בסמוך (שם דף ח'.) ואלו הם אידיהן קלנדיא וסנטריא ומשמע דה"ק ואלו אידיהן שאסורין שלשה ימים לפניהם וכן פירש"י ואמרינן בגמרא דקלנדיא וסנטריא כל אחד מהם היו שמונה ימים הרי בהדיא דאפילו היה חגם ימים רבים אסור גם בשלשה שלפניהם:

הלכה ה

יום שמתכנסין וכו'. משנה שם ואלו אידיהן של עובדי כוכבים ומני בהדייהו יום גנוסיא של מלכים ומפרש בגמרא דהיינו יום שמעמידין בו מלך ופריך עלה מדתניא יום גינוסיא של מלכים ויום שמעמידין בו את המלך ומשני לא קשיא הא דידיה הא דבריה כלומר שמעמידין את בן המלך בחיי האב והאב שמח וזובחים זבחים. ורבינו כתב סתם יום שמתכנסין להעמיד להם מלך דל"ש לן בין דידיה לבריה. ומפרש רבינו גינוסיא כמו כינוסיא ואפשר שכך היתה גירסתו ז"ל:

אבל עובד כוכבים וכו': **כתב** הראב"ד לפי סוגיא דגמרא וכו' ואכלהו קאי, עכ"ל. ודין זה משנה פרק לפני אידיהן [שם] ואלו אידיהן וכו' ויום קלנדיא וסנטריא ויום הלידה ויום המיתה דר"מ וחכ"א כל מיתה שיש בה שריפה יש בה עבודת כוכבים ושאין בה שריפה אין בה עבודת כוכבים. יום תגלחת זקנו ובלוריתו ויום שעלה בו מן הים ויום שיצא בו מבית האסורים אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש ופירש בגמרא דאותו היום לאפוקי לפניו ואותו האיש לאפוקי משועבדיו. ומפרש הראב"ד ז"ל יום הלידה יום לידת המלך הויא חג ממש דבעינן שלשה ימים לפניהם אבל יום תגלחת זקנו אפילו דמלך אינו אסור אלא אותו היום ולא לפניו דלא חשיבי הני מילי ליאסר לפניו וכן אינו אסור אלא אותו האיש אבל לא משועבדיו אם אינם עובדים אותה עבודה, זהו מה שנראה מתוך דברי הראב"ד ז"ל:

ולדעת רבינו נ"ל ששיעור המשנה כך היא ואלו אידיהם של עובדי כוכבים קלנדיא וסנטוריא וקרטיסים ויום גינוסיא של מלכים ובכאן נשלמו אידיהם של כלל עובדי כוכבים והשתא מתחיל למנות יום חג פרטי דהיינו יום הלידה כלומר יום שנולד בו ויום המיתה כל מיתה שתהיה לדעת ר"מ ולדעת חכמים דוקא מיתה שיש בה שריפה ויום תגלחת זקנו וכו' אינו אסור אלא אותו היום ואותו האיש ופסק כחכמים דדוקא מיתה שיש בה שריפה. ודין משועבדיו כתבו רבינו בסמוך

שכתב אין יום החג אסור וכו' או מפני כבוד המלך וכו' ודין המשועבדין לאיש כדין המשועבדים למלך דקרחא בביתיה פרדשכא הוי וה"נ משמע בגמרא וא"כ כי קתני אינו אסור אלא אותו האיש כלומר ולא משועבדיו היינו כשמשועבדיו אין מודים באותו יום אלא שומרים אותו מפני כבוד אדוניהם:

אין יום החג אסור וכו'. שם (דף ח':) עיר שעשתה קלנדא כל העיירות הסמוכות משתעבדות לה מותרות או אסורות ריב"ל אמר קלנדא לכל אסורה ור"י אמר אינה אסורה אלא לעובדיה ותניא כוותיה ואמר רב אשי אף אנן תנינן אינו אסור אלא אותו האיש לאפוקי משועבדיו:

הלכה ז

(ו-ז) **דברים שהן מיוחדין וכו'**. משנה שם (עבודת כוכבים דף י"ג) אלו דברים אסור למכור לעכו"ם אצטרובלין וכו' ותרנגול לבן ר' יהודה אומר מוכר הוא לו תרנגול לבן בין התרנגולים ובזמן שהוא בפני עצמו קוטע את אצבעו ומוכר שאין מקריבין חסר לעבודת כוכבים ושאר כל הדברים כלומר שאין דרכן להקריבן לעבודת כוכבים סתמן מותר ופירושן אסור ואע"ג דפשטא דמתני' משמע דרבי יהודה לפלוגי אתא ואם כן ה"ל למיפסק כת"ק דאסר אפילו בין התרנגולים, נראה שטעמו של רבינו שפסק כר"י דהיינו משום דבעי רב אשי תרנגול לבן למי ויהבו ליה שחור ושקיל מהו למכור לו תרנגול לבן וכתב רש"י דאליבא דר' יהודה בעי ולא אליבא דרבנן. ומשמע לרבינו דכיון דרב אשי בעי אליביה סבר דהלכתא כוותיה דאי לאו הכי לא הוה בעי אליביה וכיון דרב אשי דבתרא סבר כוותיה הכי נקטינן ועוד דמשמע בברייתא בגמ' דלא לחלוק בא אלא לפרש דברי תנא קמא דקתני בברייתא א"ר יהודה אימתי וכל מקום שא"ר יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים.

ומ"ש שאם היו מעורבים דברים המיוחדים וכו' שמוכר הכל סתם הטעם משום דהיינו תרנגול בין התרנגולים ולא ידעתי למה לא כתב רבינו הא דאמרינן בגמ' שמותר למכור לו חבילה דהיינו שלשה מינים או יותר דמוכחא מילתא דלסחורה קא מכוין:

כתב הרמ"ך דברים שהם מיוחדים וכו' תימא דבגמ' [שם מ"ד] חזינן דאפילו דבר המיוחד לעבודת כוכבים מותר למכור דהא תרנגול לבן מיוחד לתקרובת עבודת כוכבים הוא ומסיק בגמרא דלכולי עלמא היכא דאמר תרנגול למי מותר למכור לו תרנגול לבן ואפילו לא יהא בין התרנגולים וכ"פ הרי"ף, עכ"ל:

ואיני רואה טעם בדבריו שמ"ש רבינו דברים שהן מיוחדים לעבודת כוכבים אסור למכור להם מתני' היא וכתבתי בסמוך. ומה שהוקשה לו מתרנגול לבן אדקשיא ליה על דברי

רבינו ליקשי ליה על הגמרא. אבל לפי האמת קושיא ליתא כלל דהא ודאי חילוק יש בין שואל תרנגול סתם לשואל דבר המיוחד לעבודת כוכבים דסתם תרנגול אינו מיוחד לעכו"ם וזה פשוט ביותר:

הלכה ח

כשם שאין מוכרים וכו' עד ואין משחיזין להם את הזיין. הכל משנה ובריייתא שם (דף ט"ו וט"ז):

וכל שאסור למוכרו וכו'. שם מימרא דרב נחמן:

וכן אסור למכור וכו'. שם מימרא דרב דימי ומפרש שאפילו אינו מועד להרוג אלא לגזול אין מוכרין לו כלי זיין לפי שכשרודפין אחריו נלחם ומציל עצמו ומאבד זה את ממונו:

הלכה ט

היו ישראל שוכנים וכו'. שם והאידנא דמזבנינן אמר רב אשי לפרסאי דמגנו עלן:

עיר שיש בה וכו'. משנה שם (דף י"א:) עיר שיש בה עבודת כוכבים חוצה לה מותר היתה חוצה לה תוכה לה מותר מהו לילך לשם בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ואם יכול לילך בה למקום אחר מותר. ומפרש רבינו שעיר שיש בה עבודת כוכבים אסור להכנס בה ומהו לילך לשם כלומר לעבור דרך שם וקאמר דבזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום דרך העיר ההיא ואין שם דרך אחרת אסור שהרי הוא נראה כנהנה מאותו העיר שיש בה עבודת כוכבים שאלמלא הוא לא היה יכול לילך למחוז חפצו אבל כשיש דרך אחרת לא מחזי כנהנה מאותה העיר שהרי יש דרך אחרת:

כתב הראב"ד מותר להלך חוצה לה. א"א בתוספתא וכו' מפני חשש משא ומתן, עכ"ל:

הלכה י

וכתב עוד הראב"ד אבל אם יש דרך אחרת וכו'. א"א אין דבריו מיושבים כלל וכו' שאין כאן חשד עכ"ל. נראה שהוא ז"ל מדקדק מלשון רבינו שכתב ונקרה והלך בזו דדוקא בשקרה מקרה שהלך בזו אבל לכתחלה לא ילך בזו ולפיכך כתב אין דבריו מיושבים וכו'. ואני אומר שגם רבינו סבר כן שמותר לכתחלה ולא כתב ונקרה לומר דדוקא בשקרה מקרה שרי ולא לכתחלה אלא אורחא דמלתא נקט:

כתב הרמ"ך עיר שיש בה עבודת כוכבים וכו'. תימה דבגמ' [שם י"ג.] משמע דאפילו לשאת ולתת עמהם מותר ולכאורה משמע היכא דהדרך מיוחדת לאותו מקום אסור ללכת אפילו חוצה לה דלא שרי לשאת ולתת אלא היכא דעבר והלך לשם מ"מ בזה אין ספק שמותר לשאת ולתת עמהם וכן פירש"י וכן נראה מעיקר הגמרא, עכ"ל:

הלכה יא

אסור לבנות עם וכו' עד שיש בה אותה כיפה. משנה שם (דף ט"ז).
ומ"ש ואם בנה שכרו מותר. פשוט (שם דף י"ט:) בגמרא:

הלכה יב

עיר שיש בה עכו"ם וכו'. משנה (שם דף י"ב):
חנויות של עכו"ם וכו'. בירו' ובתוספתא פרק ר' ישמעאל:

הלכה יג

המוכר ביתו וכו'. בפ' השולח (גיטין דף מ"ד) המוכר ביתו לכותי דמיו אסורים וכותי שאנס ביתו של ישראל ואין בעליו יכולים להוציאו לא בדיני ישראל ולא בערכאות מותר ליטול דמיו וכותב ומעלה בערכאות מפני שהוא כמציל מידם. ומפרש רבינו דמוכר לכותי היינו לעבודת כוכבים דאם לא כן לא היו דמיו אסורים כדפירש"י:
כתב הראב"ד א"א ואם הקדימו לו דמיו קודם שיעבדוה מותרים, עכ"ל. ונראה דהיינו לומר שאם מכר ביתו לכותי והקדים דמיו ואחר כך נתנה הכותי לעבודת כוכבים מותר וא"כ הוא איני יודע מה הוצרך להשמיענו שדבר פשוט הוא ועוד דמוכר לעבודת כוכבים אמר רבינו ולא מוכר לכותי שלא לעבודת כוכבים, ועוד ק"ל דמה צורך שיקדים דמיו אפילו לא הקדימם כיון שזקפם עליו במלוה הרי הם חוב אצלו ומותר אפילו אחר שנתן הכותי הבית לעבודת כוכבים. וצ"ל דמיירי בשמכרה לכותי לצורך עבודת כוכבים וקאמר דלא נאסרו דמים אלא בשעבדוה קודם שיתנו לו דמיה אבל אם נתנו לו דמים קודם שעבדוה מותרים וה"ה אם זקפם עליו במלוה קודם שנתנוה:

הלכה יד

וחלילין של וכו'. ירושלמי ותוספתא פרק רבי ישמעאל:
הולכין ליריד של וכו'. ברייתא פ"ק (י"ג.) ופירש"י וכותב שטרו ומעלה שטרותיו לערכאות שלהם לחתום ואע"פ שכבוד הוא להם ואיכא למימר דאזיל ומודה מותר מפני שהוא כמציל מידם שמתוך כך יהיו לו עדים שמסייעין אותו להציל מן העוררין עכ"ל. וא"כ מפני שהוא כמציל לא קאי אלא אכותב ומעלה בערכאות שלהם:
בד"א בלוקח וכו'. שם מימרא דר' אבא בריה דר' חייא בר אבא:
עבר ולקח וכו'. ברייתא שם:

הלכה טו

עובד כוכבים שעשה משתה וכו'. שם (ח'.) ברייתא דרבי ישמעאל:

ומאימתי אסור לאכול וכו'. שם ומעיקרא אימת מכי רמו שערי באסינתי כלומר לעשות שכר ליום המשתה:

וכל ימי המשתה וכו'. שם כל תלתין יומין בין א"ל מחמת הילולא ובין לא אמר אסור מכאן ואילך אי א"ל מחמת הילולא אסור ואי לא אמר ליה מחמת הילולא שרי. וכי א"ל מחמת הילולא עד אימת אמר רב פפא עד י"ב ירחי שתא:

הלכה טז

בת ישראל לא תיניק וכו'. משנה בפ' אין מעמידין (עבודה זרה דף כ"ו.) בת ישראל לא תילד את העובדת כוכבים אבל עובדת כוכבים מילדת בת ישראל בת ישראל לא תיניק בנה של עובדת כוכבים אבל עובדת כוכבים מינקת בנה של בת ישראל ברשותה כלומר ברשות הישראלית אבל לא ברשות העובדת כוכבים שמא תהרגנו ובגמ' בברייתא מפורש הטעם שלא תילד ולא תיניק בת ישראל את העובדת כוכבים מפני שמילדת או מגדלת בן לעבודת כוכבים:

ומ"ש שמילדת בשכר משום איבה. שם מימרא דרב יוסף ושם אמרו דמניקה אפילו בשכר לא דאי פנויה היא אמרה בעינא לאינסובי ואם אשת איש היא אמרה לה קא מזדהמנא באפי גבראי ושם אמרו עוד דבשבת אפילו בשכר אסור לילד וליכא למיחש לאיבה דיכלה למימר לה ישראלית דמינטרא שבת מחללין עלה אתון דלא מנטריתו שבת לא מחללין עלייכו ותמהני למה לא כתבו רבינו:

הלכה יז

ההולכים לתרפות וכו'. משנה שם (דף כ"ט:) ההולכים לתרפות שלהם אסור מלשאת ולתת עמהם והבאים מותרים ובגמרא [ל"ג ע"א] ארשב"ל לא שנו אלא שאין קשורים זה בזה אבל קשורים זה בזה אסורים אימא דעתו לחזור:

ישראל ההולך וכו'. (שם ל"ב: ל"ג.) מימרא דשמואל:

ישראל מומר וכו'. ברייתא שם ישראל ההולך לתרפות בין בהליכה בין בחזירה אסור ואוקמוה בישראל מומר:

הלכה יח

ישראל שהלך ליריד וכו'. ברייתא שם ואמרו שם הטעם משום דעכו"ם אימור חמרא זבין גלימא זבין ישראל אי איתא דה"ל הכא לדידן הוה מזבין ליה אלא אמרינן עכו"ם זבין ודמי עכו"ם איכא בהדיה. וכתב הרי"ף ז"ל והא דאמרינן הכא עכו"ם אימור חמרא זבין גלימא זבין לא צריכנא ליה דהא אסיקנא בפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה ס"ד.) דדמי עכו"ם ביד עכו"ם מותר לכן כתב רבינו טעם זה:

ומפני זה נושאין וכו'. אע"פ דבגמרא [ל"ב:] לא יהבינן האי טעמא אלא הכי אמרינן עכו"ם בהליכה אסור דאתי ומודה בחזירה מותר מאי דהוה הוה ישראל בחזרה אסור דאביק בה מהדר הדר ואזיל וישראל מומר בין בהליכה בין בחזרה אסור דודאי אזיל. אבל כיון שכתב הרי"ף דלא צריכין להוא טעמא ממילא למדנו דטעמא דכל הני משום דעכו"ם ביד ישראל היא:

פרק י

הלכה א

אין כורתין ברית וכו': **לפיכך אם ראה וכו'**. בפרק אין מעמידין (ע"ז דף כ"ו.) תני רבי אבהו קמיה דר"י העכו"ם לא מעלין ולא מורידין אבל האפיקורסין והמסורות והמומרין מורידין ולא מעלין:

הלכה ב

מכאן אתה למד וכו'. פשוט הוא דרפואה היינו מעלין ובפירוש אמרו בגמרא דאסור להעלותן אפילו בשכר:

ומ"ש ואם היה מתירא מהם וכו'. נלמד מדין ישראלית שמילדת את הנכרית ואע"פ שאמרו שאסור להעלותם אפי' בשכר הרי שם אמרו שיבקש תואנה משמע הא אם אינו יכול לבקש תואנה המתירא מהם מעלין אותם וה"ה שמרפאין אותם. ומדברי רבינו שהזכיר בכל זה עכו"ם משמע שאם אינו עכו"ם מותר לרפאתו בשכר וכן להעלותו מהבור:

ומ"ש וגר תושב וכו'. פשוט הוא שהרי אמרו בפרק השוכר את הפועל (עבודה זרה דף ס"ה:) דגר תושב אתה מצווה להחיותו:

הלכה ג

אין מוכרין להם בתים וכו'. משנה פ' לפני אידיהן (עבודה זרה דף כ': כ"א.) אין משכירין להם בתים באי"י ואין צ"ל שדות ובסוריא משכירין להם בתים אבל לא שדות ובחוצה לארץ מוכרים בתים ומשכירין שדות דברי ר' מאיר ר"י אומר באי"י משכירין להם בתים ובסוריא מוכרים בתים ומשכירין שדות ובח"ל מוכרין אלו ואלו אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"י אמר רב יוסף ובלבד שלא יעשנה שכונה וכמה שכונה תנא אין שכונה פחות משלשה בני אדם:

ומ"ש מפני מה אמרו וכו'. כך אמרו שם בגמרא:

הלכה ד

אף במקום שהתירו וכו'. משנה שם ואמרו בגמרא אף במקום שאמרו להשכיר מכלל דאיכא דוכתא דלא מוגרי ואע"פ שהלכה כר"י לא נמנע רבינו מלכתוב משנה זו להשמיענו דין זה ורצה לתפוס לשון המשנה דהא ליכא למיחש דנימא הלכה כר"מ שהרי הוא ז"ל פסק בסמוך כר"י:

ומ"ש אבל משכיר להם לעשותן אוצר. כלומר שאם שלא לבית דירה אמרו א"כ במה אמרו משכירין להם לכך כתב דהאי משכירין להם היינו אוצר:

כתב הראב"ד אבל משכיר להם בתים לעשותן אוצר א"א ובלבד שלא יהא אוצר של יין ואם עשה שכרו אסור עכ"ל. ורבינו כתב אוצר ולא פירש ופשיטא דאינו יכול לעשותו אוצר דיין נסך ואם עשאו שזה אסור כדברי הראב"ד ולא הוצרך רבינו לכתוב זה שכבר נתבאר בהלכות מאכלות אסורות שכל הנאת יין נסך אסור:

ואין מוכרין להם פירות ותבואה וכו'. משנה (דף י"ט:) אין מוכרין להם במחובר לקרקע אבל מוכר הוא משיקצץ ר"י אומר מוכר הוא לו ע"מ לקוץ ובגמרא (שם דף כ':) ת"ר מוכר לו אילן ע"מ לקוץ וקוצץ דברי ר"י ור"מ אומר אין מוכר לו אלא קוצץ. וכתב הרמ"ך הרי"ף פסק כר"מ משום דסתם מתניתין כוותיה ועוד דקי"ל הלכה כר"מ בגזרותיו ע"כ. וי"ל שפסק רבינו כר"י משום דמוכח בברייתא בגמרא דמאן דפליג עליה דר"י היינו ר"מ ואע"ג דסתם במתני' ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם מתני' שאני הכא דמוכח דתלמודא סבר דהלכה כר"י דבעי בעיא אליביה. דהכי אמרינן התם איבעיא להו בהמה ע"מ לשחוט מהו התם טעמא מאי שרי רבי יהודה דלאו ברשותיה קיימי ולא מצי משהי להו אבל בהמה כיון דברשותיה דעובד כוכבים קיימא משהי לה או דלמא ל"ש. וז"ל הרא"ש תמיהא לי על הרי"ף למה הביא בהלכותיו הך בעיא שהיא אליביה דר' יהודה והיה נראה דמדבעי סתמא דתלמודא אליבא דרבי יהודה אלמא הלכתא כוותיה והא דקתני במתני' אבל מוכר הוא משיקוץ לאו סתמא הוא כר"מ אלא דרבי יהודה ור"מ פליגי בדברי ת"ק דרבי יהודה מפרש דבריו אבל מותר הוא משיתנה עמו לקוץ דלא משמע ליה דקאמר ת"ק משיקצץ דמה חידוש הוא זה וכי בשביל שהיה מחובר לקרקע לא ימכרנו לו אחר שנקצץ ורבי מאיר פירש בברייתא משיקצוץ ממש והרמב"ם ז"ל פסק בחבוריו כר"י עכ"ל:

ומפני מה אין מוכרין להם וכו' עד ולא בנתינה. הכל ברייתא (שם דף כ'.) ומוכח בגמרא דאע"ג דאסור לספר בשבחן אם ראה עובד כוכבים נאה יכול להודות ולומר מה רבו מעשיך ה' או ברוך שככה לו בעולמו:

הלכה ה

מפרנסין ענייי וכו'. ברייתא בגיטין פ' הנזקין (גיטין דף ס"א:):

ואין ממחין וכו'. משנה שם [נ"ט:]:

ושואלין בשלומם וכו'. משנה שם (ס"א). ושואלין בשלומם מפני דרכי שלום והיינו בשפה רפה ובכובד ראש וכמו שכתב רבינו בסמוך ואפ"ה טובא אשמועינן דלא חיישינן דילמא אזיל ומודה:

ואין כופלין וכו'. שם [ס"ב] מימרא דרב דימי בר שישנא משמיה דרב ולעולם פירושו אפילו שלא ביום חגו וכו':

לא יכנס עד ובכובד ראש. ברייתא שם:

הלכה ו

אין כל הדברים האלו אמורים וכו'. כתב הראב"ד ואפילו יושב ישיבת עראי וכו'. א"א זאת לא מצאנו וכו' ולא העברה עכ"ל. ורבינו משמע ליה דכיון דטעמא משום פן יחטיאו אותך לי אפילו בישיבת עראי או בעובר ממקום למקום איכא למיחש להכי הילכך על כרחך לומר דישיבה דכתיבא בהו אפילו כל דהו קאסר ומשבע אומות ילפינן לשאר עובדי כוכבים דהא בהו נמי שייך פן יחטיאו:

ואין מקבלין גר תושב וכו'. בערכין פרק המקדיש (ערכין דף כ"ט):

כתב הראב"ד אבל שלא בזמן היובל וכו'. א"א איני משוה לו בישיבת הארץ עכ"ל. טעמו לומר שאע"פ שאין מקבלין גר תושב בזמן שאין היובל נוהג אם קבל שבע מצות למה ימנעו אותו מישיבת הארץ הא ליכא למיחש ביה פן יחטיאו. ולדעת רבינו נראה לומר דאין ה"נ שאם מעצמו קיבל עליו שבע מצות שאין מונעין אותו מישיבת הארץ ולא בא לומר אלא שאין בית דין מקבלין אותו:

ודין גר תושב נתבאר בפרק י"ד מהלכות איסורי ביאה ופרק שביעי מהלכות בית הבחירה:

פרק יא

הלכה א

אין הולכין בחוקות וכו'. מ"כ דאיתא בספרא פרשת אחרי מות. ומשמע דרבינו כתב בתחלה דרך כלל אין הולכין בחוקות העובדי כוכבים וכו' עד ואבדיל אתכם מן העמים והדר מפרש. לא ילבש במלבוש המיוחד להם לפרש מ"ש לא במלבוש. לא יגדל ציצית ראשו וכו' לפרש מה שכתוב ולא בשערו. ולא יבנה מקומות לפרש מ"ש וכיוצא בהם:

ולא ילבש במלבושים וכו'. כתב מהר"י קולון סימן פ"ח דאיתא בספרא שלא תאמר הואיל ויוצאין בארגמן אף אני יוצא בארגמן וכו' הואיל ויוצאין בקילוסין אף אני וכו'. וכתב הוא ז"ל שלא נתכוון רבינו לאסור אלא מלבוש המיוחד להם ופירשו הישראלים ממנו משום צניעות או מפני ד"א שכיון שנתייחד להם מפני פריצות ופירשו הישראלים ממנו מפני יהדותן אז כשלובשים הישראלים נראה כמודה להם ונמשך אחריהם אבל כשאינו מלבוש המיוחד להם על דרך זו אין הישראל חייב להשתנות מן העובדי כוכבים כלל ועיקר:

ולא יגדל וכו'. נ"ל שכך צריך לגרוס ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם ולא יגלח וכו' ותני והדר מפרש לא יגדל ציצית ראשו וכו' והא כיצד באחד משני ענינים שהם עושים לא יגלח מן הצדדים וכו' ולא יגלח השער וכו'.

ומ"ש אסור לגדל בלורית. מדתני' בפ' אין מעמידין (עבודה זרה כ"ט.) וכתבה רבינו בסמוך עובד כוכבים שהיה מסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שלש אצבעות לכל רוח שומט ידו וטעמא משום דלשם עבודת כוכבים הוא מגדלה אסור הישראל להדמות להם בה:

ומ"ש ולא יגלח השער מכנגד פניו וכו'. בב"ק סוף פ' מרובה (בבא קמא דף פ"ג.) ובסוטה פרק עגלה ערופה (סוטה דף מ"ט:) תניא המספר קומי ה"ז מדרכי האמורי. ומפרש רבינו מספר קומי לצד הפנים ומניח הפרע מאחריו וכן פירשו רש"י והערוך:

ולא יבנה מקומות וכו': **כתב** הראב"ד ולא יבנה מקומות וכו' א"א לא ידעתי מה הוא זה וכו' כמו שהם עושים עכ"ל. ונ"ל דהיינו לומר שלא יבנה כתבנית אותם היכלות:

וכל העושה אחד מאלו לוקה. וא"ת והא הוי לאו שבכללות והיאך לוקים עליו. וי"ל דלאו שבכללות היינו כגון לא תאכלו על הדם שהוא כולל ענינים שונים לא תאכלו ביום שתהרגו נפש לא תאכלו אכילת בן סורר ומורה וכגון לא תעבדם שכולל עבודות שחייב עליהם סקילה ושאינו חייב אבל כל הנכללים בלאו זה כלם אסורים משם אחד דהיינו הולך בחקות העובדי כוכבים ועונשן שוה דהיינו מלקות. ומכאן תלמוד לכל הנזכר בפרק זה כיוצא בזה שאיסורים רבים נכללים בלאו אחד משם אחד ולוקים עליהם:

הלכה ב

עובד כוכבים שהיה מסתפר וכו'. ברייתא פרק אין מעמידין (עבודה זרה דף כ"ט.) עובד כוכבים המסתפר מישראל כיון שהגיע לבלוריתו שומט את ידו וכמה אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה שלש אצבעות לכל רוח:

הלכה ג

ישראל שהיה קרוב למלכות וכו'. בסוף פ' מרובה (ב"ק פ"ג) ובפ' עגלה ערופה (סוטה מ"ט) אבטולס בר ראובן התירו לו לספר קומי מפני שקרוב למלכות היה ומשם למד רבינו להתיר המלבושין וכ"ש הוא. ועוד דאשכחן דאי אבטולס בר ראובן היה מתנכר שהוא יהודי כדאיתא במעילה [י"ז.] וע"י כן הציל את ישראל ודאי שלא היו מלבושיו כשל ישראל דא"כ היו מכירים אותו. וא"ת כיון שכתב רבינו שלוקה על כל אחד מאלו היאך היה כח ביד חכמים להתיר איסור תורה לקרובי המלכות. ויש לומר משום הצלת ישראל הוא דשרו וכשישראלים עומדים לפני המלכים הם מצילים את ישראל והני ת' ילדים שהיו לדוד נמי הצלת ישראל הוה דהוו מבעתים את האויבים. אי נמי שהתורה לא פרטה דבר אלא אמרה ובחקותיהם לא תלכו ומסרה הדבר לחכמים והם ראו שאין לגזור על הקרובים למלכות:

הלכה ד

כיצד הוא הנחש. סנהדרין פ' ד' מיתות (ס"ה ס"ו) ת"ר מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו או מקלו נפלה לו מידו בנו קורא לו מאחוריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו שועל משמאלו. ורבינו נקט תרי ותלתא מנייהו לדוגמא בעלמא ולא חש למנות את כולם.

ומה שכתב וכן אלו ששומעים צפצוף העוף וכו'. גם זה שם ת"ר לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה ובעופות ובדגים:

וכן אלו שאומרים שחוט וכו'. ברייתא בשבת (דף ס"ז) ס"פ במה אשה יוצאה. ופירוש שקרא ערבית כתוב רש"י איחר יותר משאר חביריו ולי נראה שקרא כעורב, עכ"ל. כתב הרמ"ך תימה דבמסכת שבת אמרינן דמותר לשוחטה לכתחלה ואין בו משום דרכי האמורי עכ"ל. וספר מוטעה נזדמן לו דבנוסחי דידן כתוב כדברי רבינו וכך הם דברי רש"י:

וכן המשים סימנים לעצמו. בפרק גיד הנשה (חולין צ"ה:) אמר רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש:

וכתב הראב"ד א"א זה שיבוש גדול וכו' מפקי פולסי דנורא לאפיה, עכ"ל:

נראה מדבריו ז"ל שהניחוש אסור לבני נח דהא אליעזר עבד אברהם בן נח היה גם ההגהות כתבו והלא אסור לנחש אפילו לבן נח. ואני אומר דהיינו למאן דאמר בפ' ארבע מיתות דבן נח מוזהר על הכישוף אבל לפום קושטא לא קיי"ל הכי דהא סוגיין דעלמא שבע מצוות שנצטוו בני נח וכ"כ רבינו בפ"ט מהל' מלכים. ולענין יונתן בן שאול רבינו

לא הזכירו ואפשר שלא היה בגירסתו ואפילו את"ל שהיה בגירסתו אפשר לומר שהוא ז"ל מפרש המאמר באופן דלא תקשי לן הא דיונתן וה"ק כל המנחש ואינו סומך עליו כמו שסמכו אליעזר ויונתן על סימניהם. ומיהו לא דמו דשל אליעזר ודאי הוה נחוש שמיד נתן הצמידים קודם ששאל בת מי את ולדידיה לית ביה איסור דבן נח היה, אבל יונתן בן שאול יש לנו לומר דלא הוה ניחוש דצדיק גמור היה דמסתמא לא היה מנחש ומה שעשה סימן זה היינו כדי לזרז נערו ובלא"ה נמי היה עולה ומכל מקום הרי סמך על התשובה שהשיבוהו וסמך בכך דפשטיה דקרא הכי מוכח וכיון שהוא עצמו לא לניחוש נתכוון לא רצה רבינו לכתוב וכיונתן בן שאול. והר"ן כתב בפ' גיד הנשה כל נחש שאינו כאליעזר וכו' כתב הרמב"ם וכן המשים לעצמו סימנים וכו' כגון אליעזר עבד אברהם כו' הכל אסור. וכתב עליו הראב"ד זה שבוש גדול הוא וכו' ודברי הראב"ד תמוהים בעיני שהרי מפורש בגמרא שלענין איסור נאמר. ומ"מ הדבר צריך תירוץ שא"א שהצדיקים הללו יהיו מנחשים. וכך נ"ל בתירוצן של דברים שהנחש שאסרה תורה הוא התולה את מעשיו בסימן שאין הסברא נותנת שיהא גורם תועלת לדבר או נזק כגון פתו נפלה לו מידו או צבי הפסיק לו בדרך שאלו וכיוצא בהן הם מדרכי האמורי אבל הלוקח סימנים בדבר שהסברא מכרעת שהם מורים תועלת הדבר או נזקו אין זה נחש שכל עסקי העולם כך הם שהרי האומר אם ירדו גשמים לא אצא לדרך ואם לאו אצא אין זה נחש אלא מנהגו של עולם ואליעזר ויהונתן בכיוצא בזה תלו מעשיהם שאליעזר יודע היה שלא היו מזווגין אשה ליצחק אלא הוגנת לו לפיכך לקח סימן לעצמו שאם תהא כל כך נאה במעשיה ושלימה במדותיה עד שכשיאמר לה הגמיאיני נא מעט מים תשיבהו ברוח נדיבה גם גמליך אשקה אותה היא שהזמינו מן השמים ליצחק. וכן יהונתן שבקש להכות במחנה פלשתים הוא ונושא כליו בלבד לקח סימן זה שאם יאמרו אליו עלו אלינו יהא נראה שהם יראים ממארב ובכיוצא בו בטח יונתן בגבורתו שהוא ונושא כליו יפגעו בהם שכן מנהגו של עולם ששנים או שלשה אבירי לב יניסו הרבה מן המופחדים ואם יאמרו דומו עד הגיענו אליכם יראה מדבריהם שאינם מתפחדים ובכיוצא בזה לא היה ראוי ליהונתן שימסור עצמו לסכנה וכל כיוצא בזה מנהגו של עולם הוא. וכי מייתי לה בגמרא לענין איסור ה"ק שכל נחש שהוא מהדברים שאסרה תורה שאין הסברא מכרעת בהן כל שאינו סומך על מעשיו ממש כמו שעשו אלו השנים בדבר מותר אינו נחש ואינו אסור אע"פ שהוא מדרכי הנחשים האסורים, ורב לא תלה מעשיו במברא שהרי לא אמר אי מברא אתי לאפאי איזיל ואי לא לא איזיל אלא דכי חזי מברא דאתי לאפיה אמר יומא טבא לגו וכיון שכן אמאי לא אכיל מההוא בישרא, ואי קשיא לך והא רבי יוחנן בדיק

בינוקא ונראה שהיה תולה מעשיו בו דהא בעי למיזל לאקבולי אפי שמואל וכי א"ל ושמואל מת נמנע ולא הלך, י"ל שעניינו של תינוק אינו מצדדי הנחש אלא כעין נבואה קטנה היא כדאמרינן בפ"ק דב"ב [י"ב:] ניתנה נבואה לתינוקות. ולפי זה כי אמרינן רב בדיק במברא לא שיהא תולה מעשיו עליה אלא שהיה לוקח בה קצת סימן לעצמו. אלא שאין דברי רש"י כך שהוא כתב בדיק במברא אם מזדמנה לו אזיל ואם בקושי מוצאה לא אזיל. ואפשר שאף זה אינו סמך גמור כאליעזר וכיהונתן שתלו עליו כל מעשיהם לגמרי אבל רב מפני דברים אחרים היה נמנע אלא שהיה עושה סימן של מברא סניף להם והיינו נמי דאמרינן בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן וכתב רש"י אע"פ שאין נחש שאסור לנחש ולסמוך על הנחש יש סימן שאם אינו מצליח אח"כ אין לו לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח. זה דעתי בדברים הללו ואפשר שאף הרמב"ם לכך נתכוון שהמשים סימנים בדבר אסור ותולה עליו מעשיו לגמרי כמו שעשה אליעזר בדבר מותר, עכ"ל:

הלכה ה

מי שאמר דירה זו וכו'. שם חולין (דף צ"ה:) תניא רשב"א אומר בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן. והנך רואה פירוש רבינו בתינוק ורש"י פירש תינוק היינו בן שנולד לו אע"פ שאין נחש שאסור לנחש ולסמוך על הנחש יש סימן סימנא בעלמא הוי דאי מצלח בסחורה אחר שבנה בית או שנולד התינוק או שנשא האשה סימן הוא שהולך ומצליח ואם לאו אל ירגיל לצאת יותר מדאי שיש לחוש שלא יצליח, עכ"ל. וכך הם דברי הראב"ד שכתב אף זאת שאמרו וכו' אחר שהוחזקו שלש פעמים, עכ"ל:

ורבינו מפרש דסימנים אלו אינם אלא על מה שעבר לא על דבר עתיד וק"ל שפסוק לי פסוקיך נראה שהיו נמנעים לעשות מעשיהם על פיהם כדאשכחן בההוא פירקא [חולין צ"ה:] דר"י הוה בעי למיזל לאקבולי אפי שמואל לבבל וא"ל ההוא ינוקא ושמואל מת ונמנע ר"י ולא הלך לבבל, ואין לומר שכוונת רבינו שכל שאינו תולה כל הסימן בדבר שכולו עתיד כגון הנערה אשר אומר אליה וכו' אותה הוכחת אלא שלוקח ראיה מהעבר אל העתיד וכגון ההוא דפסוק לי פסוקיך דשמואל מת עבר היה וע"י כן נמנע מליילך לבבל שהרי כתב הואיל ולא כיון מעשיו ולא נמנע מלעשות ובההוא עובדא היה ר"י רוצה לירד לבבל ונמנע ע"י התינוק. וצ"ל דהתם לא היה ר"י שואל לתינוק אם ירד לבבל אם לאו אלא הוי כשואל לו לדעת אם מת שמואל שהוא דבר עבר. אך קשה מדגרסינן בר"פ מי שאחזו (גיטין ס"ח.) דרב ששת נמנע מלעשות מעשה מפני שהתינוק אמר לו נטה לך על ימינך או על שמאלך. ויש לומר דשאני התם שלא סמך על פסוק התינוק

לבד אלא דנחר ליה רב חסדא ועוד דהוו חשידי עבדי דלא מעלו וכדאיתא התם דאמר איהו גופיה. זהו לדעת רבינו אבל סמ"ג כתב מצינו כמה גדולים שאמרו לינוקא פסוק לי פסוקיך ועושים מעשה ע"פ הפסוק וחושבים זה כענין נבואה עכ"ל, כלומר זה לא היה מין נחש אלא מין נבואה ומש"ה שרי ודבריו כדברי הר"ן שכתבתי בסמוך:

הלכה ו

איזהו קוסם וכו':

הלכה ט

(ח-ט) **איזהו מעונן וכו'**. פ' ארבע מיתות סנהדרין (דף ס"ה:) ת"ר איזהו מעונן ר' שמעון אומר זה במעביר שבעה מיני זכור על העין וחכמים אומרים זה האוחז את העינים ר"ע אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת מחר יפה לצאת למודי ערב שביעיות חיטין יפות ופירש"י למודי ערב שביעית כלומר ערב שביעית למדים ורגילים חיטים להיות יפות. ומפרש רבינו דר"ע לא פליג אחכמים אלא לאוסופי אתא ופסק כמותו דבין נותנים עתים שאומרים באצטגנינות יום פלוני יפה וכו' בין אוחז את העינים הוא בכלל מעונן, נ"ל שהוא מפרש דההיא דר"ע כ"ע מודו בה דלישנא דמעונן הכי משמע מלשון עונה אלא דחכמים מוסיפין אוחז את העינים דהוי בכלל מעונן ופסק כוותייהו והכי דייק מ"ש איזהו מעונן אלו שנותנים עתים וכו' וכן האוחז את העינים הרי זה בכלל מעונן וכו' וסובר רבינו שזה שאומר היום יפה לצאת וכו' היינו ע"פ האצטגנינות וכמו שאמרו פרק ערבי פסחים (פסחים קי"ג:) מנין שאין שואלים בכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך וכלדיים היינו חוזים בכוכבים כדמשמע בסוף מי שהחשיך, זהו דעת רבינו ויש חולקים בזה כמה שכתבתי בספרי ב"י שעל יורה דעה בסימן
קע"ט ומ"ש **שאוחז את העינים לוקה**, יתבאר בסוף הפרק:

הלכה יא

מי שנשכו נחש וכו'. ברייתא בפרק חלק (סנהדרין ק"א.) לוחשים לחישת נחשים ועקרבים בשבת ואיתא בירושלמי פרק שמונה שרצים. ומפרש רבינו דהיינו מי שנשכו עקרב או נחש שמותר ללחוש לו כדי שלא תטרף דעתו.
ומ"ש אפילו בשבת. היינו משום דאסור להרבות בשיחה בטילה וכמ"ש רבינו בפ' כ"ד מהלכות שבת ואפ"ה לחש זה שרי כדי שלא תטרף דעתו עליו:

הלכה יב

הלוחש על המכה וכו'. בפרק חלק (סנהדרין צ'.) אלו שאין להם חלק לעולם הבא וכו' ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך ואתמר עלה בגמ' [שם ק"א.] וברוקק בה לפי שאין מזכירים שם שמים על הרקיקה אתמר רב אמר אפילו בנגע צרעת ורבי חנינא אמר אפילו ויקרא אל משה. ומדלא הזכיר רבינו רוקק נראה דמשמע ליה דרב ורבי חנינא פליגי ארבי יוחנן דיהיב טעמא משום דאין מזכירין ש"ש על הרקיקה וקאמר רב דאפילו בנגע צרעת דלית בההוא קרא שם שמים אסור ורבי חנינא אומר דאפילו באין בתיבות הללו שם שמים וגם אין עניינם רפואת נגע ומכה אעפ"כ אסור וממילא משמע דאפילו שאינו רוקק נמי אסור. אבל קשה מדגרסינן בפ"ב דשבועות (דף ט"ו:) ריב"ל הוה אמר להנהו קראי וגני היכי עביד הכי והאמר ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני ואלא כי אמר אסור דאיכא מכה אי דאיכא מכה אסור ותו לא והתנן הלוחש על המכה אין לו חלק לעוה"ב הא אתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה משמע דאוקימתא דר' יוחנן ברוקק לריב"ל נמי איתא ועוד דאפילו את"ל דרב ור' חנינא פליגי עלייהו ה"ל למפסק כריב"ל ור' יוחנן לגבייהו ועוד מדקאמר הא אתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו משמע דליכא מאן דפליג עליה בהא דאל"כ הל"ל סבר לה כר' יוחנן דאמר ברוקק שנו ועוד דבתוספתא דסנהדרין פ' י"ב מוקי לה ברוקק ועוד דבירושלמי פ' חלק משמע דלכ"ע בעינן רוקק וצ"ע:

ומ"ש וכן הקורא על התינוק שלא יבעת או מניח ס"ת או תפילין על הקטן וכו'. טעמו מדאמרינן בההיא דפ"ב דשבועות (שם) שכתבתי בסמוך שאסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני וסובר רבינו דכיון דקטנים מצויים להתבעת או שלא לישן ה"ל כחולים לענין זה ואסור להצילן מרעתם בדברי תורה וסובר ג"כ שהמניחים ס"ת או תפילין על החולה בכלל אסור להתרפאות בדברי תורה הוא, אבל קשה למה כלל קורא על התינוק שלא יבעת ומניח ס"ת או תפילין על הקטן בשביל שיישן עם לוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וגזר אומר בכלם שהם בכלל הכופרים שהרי ריב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה אמר בלבד ולא אמר שהם בכלל הכופרים. ולכן נראה לומר שרבינו סובר דריב"ל לטעמיה דסבר דמתניתין דלוחש על המכה ברוקק דוקא היא אבל לדידיה שפסק דאפילו בשאינו רוקק מתוקמא להתרפאות בדברי תורה היינו לוחש על המכה ואע"ג דקי"ל כריב"ל במאי דשרי להגן כיון דלא חזינן מאן דפליג עליה מ"מ במאי דאמר דלהתרפאות בד"ת ליכא אלא איסור בעלמא לא קי"ל כוותיה אלא הוא בכלל הכופרים

וכדתנן אלו שאין להם חלק לעוה"ב וכו' ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר כל המחלה וכו' ולפי זה מ"ש וכן הקורא על התינוק והמניח ס"ת או תפילין וכו' לאו מדריב"ל יליף לה אלא ממתני' דלוחש על המכה משמע ליה דמכה לאו דוקא דכל חולי בכלל מכה הוא. אחר שכתבתי זה מצאתי בירושלמי דשבת פ' במה אשה יוצאה אין קורין פסוק על המכה והדין דקרי על יברוחא אסור בוא וקרא את הפסוק הזה על בני שהוא מתבעית תן עליו ספר תן עליו תפילין בשביל שיישן אסור והא תני היו אומרים שיר של פגעים בירושלים א"ר יודן כאן משנפגע כאן עד שלא נפגע משמע דאתן עליו ספר תן עליו תפילין נמי קאי ואם הדבר כן נצטרך לומר שמ"ש רבינו לאסור להניח ס"ת או תפילין על הקטן בשביל שיישן בשנפגע דוקא הוא כלומר שאינו יכול לישן הא לאו הכי לית לן בה והכי מסתברא ודאי דבהכי עסיק דאל"כ למה להם להניח עליו ס"ת או תפילין כדי לישן ורבינו קצר במובן:

הלכה יג

איזהו דורש אל המתים וכו'. ברייתא פ' ד' מיתות (סנהדרין ס"ה:) ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה:

ומה שכתב ויש אחרים וכו':

הלכה יד

אסור לשאול בעל אוב וכו'. משנה (שם.) פ' ד' מיתות גבי אוב וידעוני הרי אלו בסקילה והנשאל בהם באזהרה. ומפרש רבינו דהיינו אזהרה דלא ימצא בך וכו' ושואל אוב. וכן כתבו התוס':

הלכה טו

המכשף חייב סקילה וכו'. משנה שם (נ"ג. וס"ז.) דמני מכשף בהדי נסקלין וקאמר בתר הכי המכשף זה העושה מעשה לא האוחז את העינים ר"ע אומר משום רבי יהושע שנים לוקטים קשואים אחד לוקט חייב ואחד לוקט פטור העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור. ופי' רבינו הטעם משום דליכא אזהרה למכשף אלא מלא ימצא בך קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף ולאו שנתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא שנאמר מכשפה לא תחיה ולא מצינו אזהרה אחרת אלא לא ימצא:

ואיכא למידק על מה שאמר רבינו כאן אבל האוחז את העינים וכו' ואין לוקין עליו שזה הפך מ"ש לעיל בפרק זה האוחז את העינים לוקה. ועוד שלפי מ"ש

רבינו שיראה שעשה והוא לא עשה נראה שהוא לאו שאין בו מעשה וא"כ קשה למה בתחלה חייבו מלקות הא לאו שאין בו מעשה הוא ועוד כשבא בסוף דבריו למעטו

ממלקות למה הוצרך לבא עליו מטעם שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד תיפוק ליה משום שהוא לאו שאין בו מעשה. ונ"ל דכל אוחז העינים הוא עושה מעשה כדי לאחוז העינים.

ומ"ש והוא שיראה שעשה והוא לא עשה מעשה כלל, לאו למימר שלא עשה מעשה אלא היינו לומר שאותו מעשה תמהון שנראה לבני אדם שעשה לא עשאו באמת אלא שנדמה להם כך אבל ודאי שהוא עושה שום מעשה עד שאחז עיניהם להדמות להם כך ומאחר שיש בו מעשה בדין היה ללקות עליו שתים אחת משום מעונן ואחת משום מכשף דתרווייהו איתנהו ביה דהא שנו חכמים בברייתא מעונן זה האוחז את העינים ובמתני' דס"פ ארבע מיתות משמע שהוא מכשף אלא שנפטר ממלקות דמכשף מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. ואין לומר דליפטר מעונן גופיה ממלקות משום דהוי לאו שבכללות דכתיב לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף דכיון דאהדרינהו קרא דכתיב לא תנחשו ולא תעוננו לומר שכל אחד מהם לאו בפני עצמו ואינו לאו שבכללות וכ"כ רבינו בפי"ח מהלכות סנהדרין וא"כ לוקה משום לאו דמעונן ואינו לוקה משום לאו דמכשף ונמצאו דברי רבינו במ"ש לוקה ובמה שכתב שאינו לוקה קיימים:

ועוד י"ל דתרי גווני אוחז העינים הם, אחד שהוא מראה שעשה מעשה זר ותמוה חוץ מטבעו של עולם שלוקה אבל האוחז העינים שהוא טבעו של עולם כגון שמראה שנוטע קישואין וכיוצא בו מדברים שהם טבעו של עולם זה אינו לוקה. ודייק לשון רבינו שלעיל גבי לוקה כתב שמדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון וכאן גבי אינו לוקה לא כתב מעשה תמהון, ודרך זה כתב מהר"י קולון בשורש ע"ז ליישב לשונות אלו אבל קשיא לי מנין לו לחלק בכך. וה"ר יהושע מבני בניו של רבינו תירץ דאחיזת עינים דמעשה תמהון לחוד ואחיזת עינים דמכשף לחוד וזה לא ישיגנו אלא היודע בדברים ההם. ועוד תירץ תירוץ שני שאם התרו בו משום מעונן לוקה ואם התרו בו משום מכשף אינו לוקה וזה קרוב למה שכתבתי:

פרק יב

הלכה א

לפיכך המגלח וכו' עד הואיל וגילח הפאות. בפ' שני נזירים (נזיר דף נ"ז:) אמרינן דקסבר שמואל הקפת כל הראש שמה הקפה וקאמר בתר הכי [נ"ח.] למימרא הקפת כל הראש

תנאי היא ואסיק רבא דכ"ע הקפת כל הראש שמה הקפה ואמרינן התם דבין רב הונא בין רב אדא בר אהבה ס"ל הקפת כל הראש שמה הקפה:

בד"א באיש המגלח וכו'. [מכות כ':] תני תנא קמיה דרב חסדא אחד המקיף ואחד הניקף לוקה ואוקמה רב אשי במסייע דוקא דאם אינו מסייע פטור משום דלאו שאין בו מעשה הוא. ומסייע פירש"י מזמין השערות למקיף:

כתב הראב"ד אבל המתגלח אינו לוקה, א"א אע"פ שאינו לוקה כיון שמדעתו עשה עובר בלאו, עכ"ל. ויותר נ"ל דלא שייך לומר שהוא עובר בלאו כיון דלא עבד מעשה כלל ואפילו אם א"ל להקיף לו פאת ראשו אין שליח לדבר עבירה:

והמגלח את הקטן לוקה. פלוגתא דאמוראי פרק שני נזירין (שם) [נ"ז:] ופסק כרב הונא דמחייב וכן פסקו הרי"ף והרא"ש בסוף מכות:

הלכה ב

האשה שגלחה וכו'. בקדושין פ"ק (דף ל"ה:) תנן נשים פטורות מבל תקיף ובגמ' מנ"ל דכתיב לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך כל שישנו בהשחתה ישנו בהקפה והני נשי הואיל וליתנהו בהשחתה ליתנהו בהקפה ומנא לן דליתנהו בהשחתה איבעית אימא סברא דהא לית להו זקן איבע"א קרא ולא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית פאת זקנך מדשני קרא בדיבוריה דא"כ נכתוב רחמנא פאת זקנכם מאי זקנך זקנך ולא זקן אשתך ולא והתניא זקן האשה והסריס שהעלו שער הרי הוא כזקן לכל דבריהם מאי לאו להשחתה אמר אביי להשחתה לא מצית אמרת דיליף פאת פאת מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף כאן נשים פטורות, ורבינו תפס פה הטעם דאמר מסברא ואע"פ שאין לסברא זו העמדה כי אם ע"י הג"ש דיליף פאת פאת מבני אהרן קיצר רבינו ולא הזכירה.

ומ"ש רבינו דאשה שנתגלחה פטורה, לאו דוקא דמותרת נמי היא וכ"כ בסמוך אלא משום דעריב ותני בהדיה האי בבא האשה שגלחה פאת ראש האיש דפטורה היא אבל אינה מותרת תנא נמי בהא פטורה:

לפיכך העבדים וכו'. כלומר דאע"ג דכל מצות שהאשה חייבת בהן עבד חייב בהן בהא עדיף מאשה משום דאשה לא אימעיטה אלא מלא תשחית את פאת זקנך הלכך עבדים כיון דאית להו זקן ליתנהו בכלל היקש זה:

הלכה ג

כל מצות לא תעשה וכו'. משנה (שם כ"ט:):

וכל מצות עשה וכו'. משנה שם כל מ"ע שהזמן גרמא הנשים פטורות ופריך בגמרא (דף ל"ד.) וכללא הוא והרי מצה שמחה והקהל דמ"ע שהזמן גרמא הן ונשים חייבות א"ר

יוחנן אין למדים מן הכללות ופרק מי שמתו (ברכות כ':) אמרו נשים חייבות בקידוש היום ד"ת.

ומ"ש ואכילת הפסח ושחיטתו. הכי משמע בפסחים בפרק האשה:

הלכה ד

טומטום וכו'. פשוט בתוספתא:

הלכה ה

אע"פ שהאשה וכו'. בפרק שני נזירים (נזיר דף נ"ז:) אמר ר"ה המקיף את הקטן חייב א"ל רב אדא בר אהבה לרב הונא ודידך מאן מגלח להו א"ל חובה א"ל תקברינהו חובה לבניה, כולהו שני דרב אדא לא איקיים זרעא לר"ה. ופסק הרי"ף בסוף מכות כרב הונא:

וכתב הראב"ד האיסור הזה וכו' אלמא איסורא אית בהו, עכ"ל. ולא ידעתי מה צורך היה לו לכתוב כן והלא רבינו לא הזכיר לוקה אלא אסור ובהדיא אמר האשה שגלחה פאת ראש האיש או שנתגלחה פטורה ואולי לא נתכוון לחדש אלא דאיסורא דרבנן הוא ולא איסורא דאורייתא. וא"ת מנ"ל דאיסורא דרבנן הוא דאיכא ולא איסורא דאורייתא דההוא עובדא לא מוכחא אי הוי דאורייתא או דרבנן. וי"ל דאי הוה ביה איסורא דאורייתא מלקות נמי הוה ביה א"נ אם היה אסור מן התורה לא היה רב הונא טועה בכך:

הלכה ו

ופאה זו וכו'. **ושמענו מזקנינו שאינו פחות מארבעים שערות**. הטור כתב בשם רבינו ארבע במקום ארבעים נראה שכך היה כתוב בנוסחתו לשון רבינו. וסמ"ג כתב על דברי רבינו שיש להתיישב בדבר משום דתניא בתוספתא דמכות יש תולש שתי שערות וחייב משום נזיר ומשום מקיף. ואיני יודע מה הוקשה לסמ"ג דהא רבינו איירי בשיעור הנחת הפאה כמה שערות חייב להניח והתוספתא איירי בתולש שערות מהפאה כמה שערות יתלוש ויתחייב וקאמר דבתלישת שתי שערות חייב ואין זה ענין לדברי רבינו:

ומותר ללקט וכו'. משנה פרק בתרא דמכות (דף כ'.) פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן ופסק כרבנן:

הלכה ז

וחמש פאות וכו'. משנה שם וחייב על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן ועל הזקן חמש שתים מכאן ושתים מכאן ואחד מלמטה ר"א אומר אם נטלן כלם כאחד אינו חייב אלא אחת ומשמע דת"ק סבר שאפילו נטלם כלם כאחד חייב על כל אחד ואחד:

ואינו חייב עד שיגלחנו וכו' עד ואם השחיתה זקן האיש פטורה. הטעם להיות דין פאת הזקן שוה לדין פאת הראש וכבר ביארתי דינים הללו בפאת הראש ומ"מ איכא למידק

במ"ש אם גלח זקנו במספריים פטור דמשמע איסורא איכא דמותר מבעי ליה דומיא דהקפת הראש. ונראה לומר דסירכא דלישנא דמתניתין נקט ולאו דוקא דלכתחלה נמי שרי:

הלכה ט

והעברת השיער. בפרק שני נזירים (נזיר נ"ט.) וכתבו הרי"ף סוף מכות אמר רב מקיף אדם כל גופו בתער מתיבי המעביר שער בית השחי ובית הערוה ה"ז לוקה כי קאמר רב בשאר אברים ומסיק התם דאפילו העברת שער שאר הגוף דוקא במספריים שרי ורב דקאמר תער היינו במספריים כעין תער:

ומ"ש אינו אסור מדברי תורה אלא מדברי סופרים. ברייתא שם. ואע"ג דלחד לישנא פליג ר' יוחנן עלה פסק הרי"ף כלישנא דאתי כההיא ברייתא וכן דעת רבינו. ויש עוד טעם לדבר דלראב"י שמשנתו קב ונקי לא מפרש קרא אלא לענין שלא תלבש האשה כלי זיין והאיש בגד אשה וכמו שאכתוב בסמוך אבל העברת שער בית השחי משמע דלית ליה:

ומ"ש בד"א במקום שאין מעבירים וכו'. כ"כ נימוקי יוסף בשם רב שרירא והרי"ף וכ"כ הר"ן בפרק אין מעמידין בשם הגאונים וכתב מהיכן למדו לומר כן:

הלכה י

לא תעדה אשה וכו'. בפ' ב' נזירים (נזיר נ"ט.) תניא לא ילבש גבר שמלת אשה מה ת"ל אם שלא ילבש איש שמלת אשה וכו' הרי נאמר תועבה היא ואין כאן תועבה אלא שלא ילבש גבר שמלת אשה וישב בין הנשים ואשה שמלת איש ותשב בין האנשים ראב"י אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן איש בתיקוני אשה ופסק רבינו כראב"י שמשנתו קב ונקי וכן תירגם אונקלוס לא יהא תיקון דגבר וכו' ולא הצריך שישב איש בין הנשים או האשה בין האנשים. ואע"פ שכתב רבינו שהעברת שער בית השחי ובית הערוה לאיש אינו אלא מד"ס כתב שתגלחת ראש האשה כאיש הוי עדי האיש וכתב שאם עדתה האשה עדי האיש לוקה. ונראה שטעמו מפני שתגלחת ראש אשה כאיש הוי דבר הניכר טובא ודמי ללובשת מלבוש האיש משא"כ בבית השחי ובבית הערוה שהם במקום מכוסה:

המלקט שערות וכו'. ברייתא פרק בתרא דמכות (כ') ושבת (צ"ד:) פ' המצניע הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה:

כתב הראב"ד א"א לא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא והא לא מינכרא מילתא כלל עכ"ל. ורבינו סובר דאפילו בחול אסור ולוקה נמי דכיון דמקרא יליף לה מהי תיתי לן למימר דלא ילקה עליה. ומ"ש ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא וכו' יש לתמוה דהא חזינן דבגמ' [מכות כ':] דעל אפילו אחת קאמר ודבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר וכו'. וי"ל דהראב"ד סובר דיש לפרש דכשאמרו ודבר זה אפי' בחול אסור על מלקט לבנות מתוך שחורות קאי לא על אפילו אחת וכך פירוש דבריו ולא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ולא אמרו חייב ועוד דאפשר לפרש דלא קאי אסור על אפילו אחת דמאי עדי אשה איכא בחדא וכו'. ולדעת רבינו יש לומר דבחדא נמי מינכרא מילתא ולמד רבינו לצובע בהוא הדין ואפשר דבשום דוכתא איתיה:

טומטום ואנדרוגינוס וכו'. בתוספתא דבכורים:

הלכה יא

כתב ולא רשם וכו'. משנה פרק בתרא דמכות (דף כ"א.):

ומ"ש בד"א וכו'. לא ידעתי לו מקום מפורש ואפשר שלמדה מדין הקפת הראש שכתבתי למעלה:

הלכה יב

אחד כהן וכו'. בפ"ק דקידושין (דף ל"ז) יליף לה בגזירה שוה:

שרט שריטה אחת על חמשה מתים וכו'. משנה פ"ב דמכות (דף כ'.):

הלכה יג

גדידה ושריטה אחת היא. גם זה שם [כ"א.] מימרא דשמואל דסבר לה כר' יוסי דאמר התם הכי. וכוונת רבינו דלא תימא דשריטה לא שייכא אלא ביד וגדידה לא שייכא אלא בכלי ואי עשה ביד והתרו עליו משום לא תתגודדו או בכלי והתרו בו משום משרט לא ליחייב קמ"ל. א"נ דלא תתגודדו משמע לרבינו דלא קאי אלמת אלא לחודיה והיינו לעבודת כוכבים וקמ"ל דאע"ג דלא כתיב במת אלא שריטה אם גדד חייב:

גם זה וכו' אלא שעל מת וכו'. בפרק בתרא דמכות (שם) תני תנא קמיה דרבי יוחנן ומשמע לי טעמא משום דאשכחן שאין דרכן לעכו"ם אלא בכלי דכתיב ויתגודדו כמשפטם בחרבות וכו'. וכתב רבינו שהמשרט עצמו לעכו"ם חייב מלקות, ותמיהא לי מילתא הא עבודתה בכך וסקילה נמי ליחייב, וי"ל שלא היו עובדים אותה בכך אלא שהיו עושים כך כדי שתתעורר לענות אותם כפי מחשבתם המשובשת:

הלכה יד

ובכלל אזהרה זו וכו'. סוף פ"ק דיבמות (דף י"ג:). ואם תאמר היאך פסק כאביי ודלא כרבא, ושמא י"ל דלא אמרו הלכה כרבא אלא היכא דפליגי אליבא דנפשייהו ולא היכא דפליגי אליבא דמ"ד עיין שם ודו"ק. וה"ר דוד כהן בתשובה נדחק בפירוש לשון רבינו שר"ל שכשיש בעיר חילוק מנהגים שחלק מהם נוהגים מנהג זה וחלק מהם נוהגים מנהג אחר שבזה הדבר נעשים שני בתי דינים אבל אינם שתי בתי דינים ממש בכל דבר ובכל ענין. ואפשר שלזה דקדק בלשונו ולא כתב ששני בתי דינין בעיר אחת לא יהיו נוהגים זה שלא כמנהג זה אלא כתב שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת, פירוש שכמה שנוהגים שני מנהגים הם שני בתי דינין, ואפשר נמי שנפל טעות בספרים והגירסא הנכונה היא שלא יהיו כשני בתי דינין והסופרים חסרו הכ"ף, עכ"ל. וא"ת היאך לוקה המגדד עצמו דהא לאו שבכללות הוא כמו לאו דלא תאכלו על הדם. וי"ל דלא דמי דהכא עיקר הלאו ידענו שהוא שלא נגדד עצמנו אלא שרבה הכתוב גם שלא להעשות אגודות אגודות אבל דלא תאכלו על הדם עיקר הלאו לא נודע איזהו ולהכי הוי לאו שבכללות. כך נראה לי:

הלכה טו

אחד ישראל וכו'. כלומר דלא תימא כהן לילקי תרי משום לא יקרחו ומשום לא תשימו קרחה בין עיניכם למת וטעמא משום דבסוף פ"ק דקידושין (דף ל"ו:) יליף בג"ש כמה דברים מלא יקרחו קרחה ללא תשימו קרחה וא"כ לאו לטפויי לאו לכהן אתא לא יקרחו אלא לגלות על לא תשימו קרחה כנ"ל:

הקורח ארבע וכו'. פ' בתרא דמכות (דף כ'.) ת"ר לא יקרחו קרחה יכול אפילו ד' וה' קריחות לא יהא חייב אלא אחת ת"ל קרחה ליחייב על כל קרחה וקרחה הני ד' וה' קריחות היכי דמי בזה אחר זה ובחמש התראות פשיטא אלא בבת אחת ובחדא התראה מי מיחייב לא צריכא דסך חמש אצבעותיו נשא כלומר סם המשיר את השיער ואותבינהו בבת אחת כלומר והתרו בו התראה אחת ואפ"ה מיחייב חמש:

וחייב על כל הראש וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ו) יליף בג"ש דחייב על הראש כבין העינים כלומר דבין שקרח בין עיניו מן השער הנולד בפדחת בין שקרח בראש חייב:

וכמה שיעור הקרחה. בפרק בתרא דמכות (דף כ':) פלוגתא דרב הונא ור"י ופסק כר' יוחנן:

הלכה טז

הקורח ראשו וכו'. ברייתא שם:

הקורח קרחה בראש חבירו וכו'. בתוספתא דמכות: